

ALEKSANDRA HORVAT

KNJIŽNIČNI KATALOG I AUTORSTVO

Izdavač
Naklada Benja, Rijeka

Za izdavača
Dr. Srećko Jelušić

Urednica
Dr. Tatjana Aparac-Gazivoda

Recenzenti
Mr. Ljerka Filaković
Dr. Josip Stipanov

Grafički urednik
Ivo Marendić

Lektura
Ivica Matičević

Korektura
Jagoda Randić

Tisak
Tiskara Benja, Rijeka

Naklada
1000 primjeraka

ISBN
953-6003-13-9

ALEKSANDRA HORVAT

KNJIŽNIČNI KATALOG I AUTORSTVO

NAKLADA
B E N J A

Rijeka, 1995.

Katalogizacija u publikaciji – CIP
Naučna biblioteka Rijeka

UDK 025.34

HORVAT, Aleksandra
Knjižnični katalog i autorstvo /Aleksandra Horvat. – Rijeka : Naklada Benja, 1995. – 162 str. ; 24 cm

Bibliografija: str. 137–144. – Bibliografske bilješke uz tekst. – Summary. – Kazala.

ISBN 953-6003-13-9

PREDGOVOR

Ova je knjiga nastala na temelju bilježaka za predavanja koja sam držala studentima bibliotekarstva u razdoblju između 1981. i 1989. godine. Predmet koji sam predavala početkom osamdesetih godina zvao se *Bibliotečni katalozi u teoriji i praksi*, a od studenata se očekivalo da svladaju deskriptivnu katalogizaciju i da nakon položenog ispita znaju katalogizirati, ali i postaviti i održavati katalog. Moja je dužnost bila da studentima na predavanjima izložim kataložna pravila i da ih na vježbama naučim kako ih primjenjivati. Ali, zahvaljujući studentskim pitanjima otkrila sam da je važno moći reći i zašto su, kako i kada pojedina pravila nastala. Predgovori starim tiskanim katalozima velikih svjetskih knjižnica u kojima autori govore o načinu na koji su organizirali katalog, o razlozima koji su ih naveli da pojedine propise uobliče onako kako su ih uobličili, a napose stari i suvremeni kataložni pravilnici pokazali su mi vrlo jasno kako su nastajala pravila za izradu kataloga, postupno i polagano iz mjesnih tradicija, utemeljena na nakladničkim običajima opremanja knjiga, načelno sličnima u svim zemljama zapadnoeuropskoga kulturnog kruga. Pokušala sam svojim studentima prenijeti i nešto više od pravila: priču o promjenama koje je doživjela struktura kataloga i razlozima koji su stajali iza usvajanja pojedinih načela i propisa.

Za abecedni je katalog pojam autorstva jedan od temeljnih pojmova, iako se u kataložnim pravilnicima autorstvo rijetko definira. Jednostavnim prijenosom definicije pojma iz zakona o autorskom pravu nemoguće je objasniti autorstvo u katalogu. Stoga se u drugom dijelu ovoga rada raspravlja o tome kako se utvrđuje autor za potrebe kataloga i koja je njegova uloga u strukturi kataloga.

Tekstovi, koji se ovdje prvi put objavljuju, sastavni su dio moje doktorske disertacije, a za objavljivanje u ovoj knjizi prerađeni su i osuvremenjeni.

Ovaj je rad pisan u vrijeme kad su strojno čitljivi katalozi tek ulazili u hrvatske knjižnice. Danas je već posve jasno da će se slika knjižnice kakvu mi poznajemo ubrzo promijeniti. Mogućnost povezivanja strojno čitljivih kataloga, dosad izoliranih u pojedinim knjižnicama, i njihovo

izlaganje na mreži dopušta korisniku neposredan uvid u domaće i svjetske zbirke. Stoga se može zamisliti da će svaki korisnik, koji raspolaže potrebnom tehničkom opremom, pored svoje mjesne knjižnice uskoro moći rabiti i jednu veliku svjetsku knjižnicu, koju danas još uvijek nazivamo stranim izrazom *virtualna knjižnica*. Velik dio te knjižnice čini danas niz javnosti pokazanih kataloga pojedinih "stvarnih" knjižnica. Svi su ti katalozi zasnovani na istim načelima, a upravo je o njima riječ u ovoj knjizi. Budućnost će pokazati koliko su načela na kojima se katalog dosad temeljio trajna i nepromjenljiva.

U Zagrebu, veljače 1995. A. H.

I.
Knjižnični katalog

Jedinica knjižnične građe

Izraz jedinica **knjižnične građe** zamjenjuje u suvremenoj bibliotekarskoj literaturi, pa i u novijim kataložnim pravilnicima, riječ **knjiga** ili **publikacija**. Knjiga je, doduše, još uvijek najtipičniji predstavnik knjižnične građe, ali nipošto ne i jedini. Knjižnice nabavljaju, obrađuju, pohranjuju i daju na korištenje uz knjige i **serijske publikacije** i tzv. **neknjižnu građu**. To su mikrooblici (mikrofilmovi i mikrofiševi), zvučni zapisi (magnetofonske vrpce, gramofonske ploče, kasete, CD), filmovi, videokasete, prozirnice, igračke, plakati, razglednice, prospekti, grafički listovi i mape, zatim zemljopisne karte i ostale vrste karata (npr. arheološke, etnološke, demografske, geološke), pa note, a neke knjižnice skupljaju i stari novac, medalje, globuse, pa čak i filatelističke marke. Sva se ta građa može iskazivati u jednom glavnom katalogu ili se posebne vrste građe unose u posebne kataloge. Izraz jedinica knjižnične građe dovoljno je općenit da se može primijeniti na svu građu koju knjižnica bilježi u katalogu. Taj se izraz, međutim, ne upotrebljava nužno da bi označio jedan fizički zaseban komad građe, naprimjer, jedan svezak tiskane publikacije ili jednu gramofonsku ploču. Katalog, naime, ne odražava knjižničnu građu doslovce, tj. za svaku se fizički zasebnu jedinicu ne izrađuje posebna kataložna jedinica. Takav bukvalni prijenos ne bi bio učinkovit, pa prema tome ni ekonomičan; takav bi prijenos tražio, primjerice, da se Hugoov roman *Zvonar crkve Notre Dame*, koji je nakladnik određenog izdanja odlučio objaviti u dva sveska, unosi u katalog na dvije kataložne jedinice od kojih bi svaka predstavljala ili zastupala jedan svezak. To bi značilo da se gotovo istovjetni podaci moraju bilježiti (razlika je kod takvih izdanja ograničena obično na numeraciju svezaka i paginaciju), a to znači ponavljati dva puta, nadalje, to bi značilo da se svakom svesku mora dati posebna signatura te da korisnik koji želi posuditi jedan tekst mora tražiti dvije signature, odnosno dvije kataložne jedinice. Bio bi to za korisnika, pa prema tome i za katalog, krajnje neracionalan postupak.

Bibliografska jedinica

U katalogizaciji se izraz **bibliografska jedinica** rabi za onu cjelinu koju u katalogu zastupa jedna kataložna jedinica. Jedan ili više fizički zasebnih komada knjižnične građe, iskazanih kao cjelina na jednoj katažnoj jedinici, čini bibliografsku jedinicu. Izraz se, dakle, u ovom smislu upotrebljava i za označavanje knjižne i neknjižne građe. Što će se, pak, označiti kao cjelina koju će u katalogu zastupati jedna katažna jedinica, zavisi od specifičnih potreba knjižnice. D. M. Norris svjedoči da su knjižnice u 13. stoljeću uvezivale više rukopisa zajedno, nekad vezanih određenom, najčešće sadržajnom sličnošću, ali nekad niti to, a u katalogu su takvi rukopisi bili zastupljeni samo podacima preuzetima s prvoga rada. Više različitih tekstova činilo je, dakle, jednu bibliografsku jedinicu. Često se u katalogu uz podatke o prvom rukopisu dodavala i oznaka *cum multis aliis*[64]. Ali o tim drugim tekstovima katalog nije ništa govorio. U povijesti su ostala zabilježena ljutita pisma koja je Sir Thomas Bodley pisao početkom 17. stoljeća prvom knjižničaru Bodleiane Thomasu Jamesu iz Londona u Oxford. James je bio zadužen da popisuje knjige u knjižnici i popise šalje Bodleyu u London, gdje je ovaj nabavljao nove knjige za knjižnicu. Bodley se sjećao da je u knjižnici vidio tekstove određenih autora, ali ih nije mogao naći u Jamesovim popisima. Užasnut, otkrio je da mu je James slao samo podatke o prvom tekstu uvezanom u svezak koji je sadržavao više tekstova[65]. Očigledno da ovakav način iskazivanja bibliografskih jedinica u katalogu, ponajprije shvaćenom kao inventar, nije više odgovarao potrebama i načinima nabave u knjižnicama 17. stoljeća.

Ledos bilježi da je francuska Kraljevska knjižnica još potkraj 17. stoljeća s novim izdanjima pojedinih djela postupala kao s dubletama. To se činilo čak i ako je novo izdanje objavljeno pod izmijenjenim naslovom[66]. Manje knjižnice postupaju tako i danas, pa nepromijenjena izdanja ili nove otiske, dakle, u načelu nepromijenjene tekstove, tretiraju kao drugi ili treći primjerak iste bibliografske jedinice. Nacionalne knjižnice postupaju sa svakim novim izdanjem, pa i novim otiskom, kao sa zasebnom bibliografskom jedinicom.

Poseban problem javlja se onda kad je jedinica građe sastavljena od nekoliko različitih vrsta građe, npr., tiskani svezak u kojem je objavljena zbirka pjesama izlazi zajedno s gramofonskom pločom na kojoj se poezija recitira. Kako će knjižnica postupiti u takvom konkretnom slučaju, hoće li smatrati obje fizički zasebne jedinice jednom bibliografskom jedinicom i izraditi za takvu cjelinu jednu katažnu jedinicu, ili će, publikacija biti zastupljena jednom, a gramofonska ploča drugom

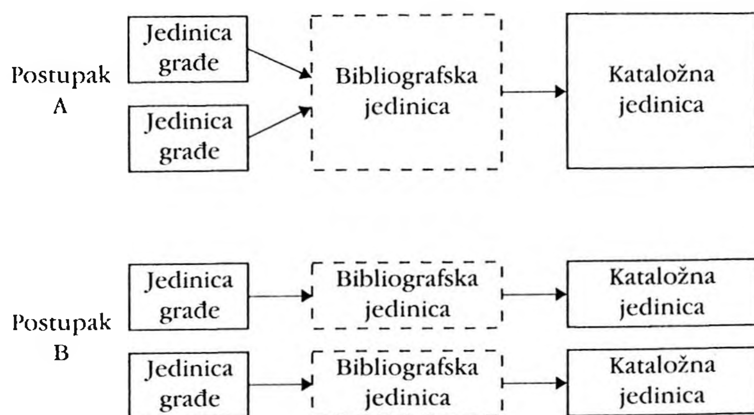
[64] Norris, D. M. A history of cataloguing and cataloguing methods, str. 19.

[65] Norris, D. M. A history of cataloguing and cataloguing methods, str. 142–143.

[66] Ledos, E. G. Histoire des catalogues des livres imprimés de la Bibliothèque nationale, str. 21–22

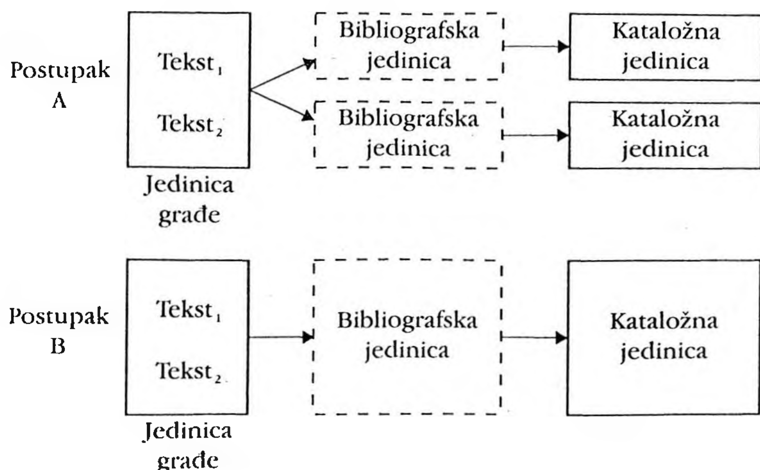
kataložnom jedinicom, ovisi, kako kaže E. Verona, o značenju koje se određenoj građi pridaje u pojedinoj knjižnici i o specifičnim potrebama te knjižnice[67]. Ako knjižnica ima diskoteku ili glazbenu zbirku, vjerojatno će izdvojiti gramofonsku ploču i pohraniti je u toj posebnoj zbirci. U tom će slučaju za ploču biti izrađena i posebna kataložna jedinica. Očito je, dakle, da izraz bibliografska jedinica nije jednoznačno utvrđen, te da ovisi o postupku s knjižničnom građom koji je specifičan za pojedinu knjižnicu. Ono što se smatra bibliografskom jedinicom u jednoj knjižnici ne mora se smatrati bibliografskom jedinicom u drugoj.

Uz to, jedinica knjižnične građe koja se sastoji od samo jednog sveska ili jednog komada može sadržavati više zasebnih radova od kojih svaki može biti iskazan na posebnoj kataložnoj jedinici i tada svaki čini posebnu bibliografsku jedinicu. Ako knjižnica za takvu jedinicu građe odluči izraditi samo jednu kataložnu jedinicu, ti će samostalni radovi (samostalni sadržajno, ali ne i bibliografski) tvoriti samo jednu bibliografsku jedinicu u katalogu te knjižnice. Druga knjižnica može, naravno, postupiti drugačije. Na slikama 4 i 5 prikazani su postupci utvrđivanja bibliografskih jedinica i izrade kataložnih jedinica u opisanim slučajevima.

Sl. 4: Utvrđivanje bibliografske jedinice za građu koja se sastoji od više fizički zasebnih jedinica

[67] Verona, E. Abecedni katalog u teoriji i praksi, str. 53.

Sl. 5: Utvrđivanje bibliografske jedinice za građu koja sadrži više samostalnih radova

Kataložna jedinica

Ako se kaže da **kataložna jedinica** zastupa jedinicu knjižnične građe, a da je **bibliografska jedinica** određena jedinica ili više jedinica građe predstavljenih na kataložnoj jedinici, postavlja se pitanje zašto je uopće potrebno razlikovati bibliografsku od kataložne jedinice. Razlika je, međutim, potrebna zbog toga što kataložnu jedinicu treba shvatiti kao osnovnu jedinicu kataloga, kao primarni element u strukturi kataloga ili kao jedan od mnogobrojnih zapisa koji čine katalog. Termin kataložna jedinica potreban je za označavanje konkretnog elementa u strukturi kataloga (kataložnog listića, jedinice u tiskanom katalogu ili na zaslonu računala), dok je bibliografska jedinica izraz za apstraktan pojam kojim se označuje jedinica ili više jedinica građe ili jedan dio jedinice građe iskazan na kataložnoj jedinici.

Rječnik kataložnih termina objavljen uz tekst *Pariških načela* definira bibliografsku jedinicu kao "dokument koji je samostalna jedinica i koji je opisan u zasebnoj glavnoj kataložnoj jedinici u katalogu"[68]. Ovo je tumačenje upitno, jer poistovjećuje bibliografsku jedinicu s jedinicom građe, a pokazano je da neki rad postaje samostalnom jedinicom ovisno o potrebama kataloga, odnosno da samostalnost ovisi o bibliografskoj

[68] International Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th–18th October, 1961.Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 112.

politici knjižnice. Također je nejasno zašto bi se bibliografska jedinica iskazivala samo na glavnoj kataložnoj jedinici. **Analitičke kataložne jedinice**, kao i **sporedne kataložne jedinice** također iskazuju bibliografske jedinice. O tome ćemo dalje više raspravljati. Ovdje je dovoljno reći da sve kataložne jedinice nisu jednake; postoje kataložne jedinice koje predstavljaju jedinice knjižnične građe, kao i one koje uopće ne zastupaju građu, već služe kao veze između drugih jedinica.

Literarna jedinica

Kao antitetički termin izrazu **bibliografska jedinica** u kataložnoj se literaturi javlja izraz **literarna jedinica**. Da bi se mogao objasniti odnos između bibliografske i literarne jedinice potrebno je podsjetiti na, u prošlosti često zanemarivanu, distinkciju između jedinice knjižnične građe i djela koje je u toj jedinici sadržano.

Verona definira **djelo** (koje poistovjećuje s literarnom jedinicom) kao: "duhovni ili literarni proizvod u apstraktnom smislu, bez obzira postoji li samo u rukopisu ili je na neki način umnoženo"[69]. Djelo je, dakle, apstraktan pojam koji se javlja u jednoj ili više konkretnih manifestacija (kao rukopis, kao tiskana knjiga, kao zvučni snimak ili film itd.). Na potrebu distinkcije između djela i jedinice knjižnične građe upozorava Verona u komentaru *Pariškim načelima* ovako: "Moderna kataložna teorija insistira na jasnoj razlici između izraza **knjiga** ili **publikacija** i izraza **djelo**. Izrazi knjiga i publikacija upotrebljavaju se za konkretan materijalan predmet koji može činiti dio knjižnice, a izraz djelo za književni, jezični ili umjetnički sadržaj koji se može javiti u raznim oblicima (npr. u različitim izdanjima ili otiscima, u raznim prijevodima ili čak u neknjižnom obliku)"[70].

Razlikovanje knjige, odnosno jedinice knjižnične građe, i djela, odnosno literarne jedinice, neobično je važno poradi utvrđivanja zadaća kataloga iz kojih opet proistječe organizacija odnosno struktura kataloga. Nemoguće je organizirati katalog sustavno i dosljedno, ako se ne zna što katalog treba činiti: da li je, naprimjer, zadaća kataloga identificirati jedinicu građe ili možda identificirati djelo koje se u toj jedinici nalazi. Iako se na prvi pogled može činiti da je dilema jednostavna i da je odavno riješena, u praksi to nipošto nije tako. Stariji kataložni pravilnici, iako upotrebljavaju i izraz knjiga ili publikacija, vrlo

[69] Verona, E. Abecedni katalog u teoriji i praksi, str. 50.
[70] Statement of Principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961. Annotated ed. with commentary and examples by E. Verona, assisted by F. G. Kaltwasser, P. R. Lewis, R. Pierrot. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971. Str. 2.

često rabe izraz djelo u kontekstu koji očigledno pokazuje da ga upotrebljavaju u značenju publikacije[71].

To ipak ne znači da katalogizatori u prošlosti nisu bili svjesni razlike ili da je barem nisu osjećali. Panizzi, primjerice, iako uopće ne spominje dihotomiju knjiga/djelo, vrlo pažljivo upotrebljava izraze knjiga i djelo kad formulira pravila za svoj katalog. On govori o **naslovu knjige**, ali o **djelu autora**[72].

Lubetzky, na koga je Panizzi izravno i puno utjecao, inzistirat će upravo na ovoj razlici kada kaže da se mora govoriti o autoru djela, ali o naslovu knjige. "Knjiga", kaže Lubetzky, "nastaje kao dihotomički proizvod – kao materijalni predmet ili građa koja se koristi da prenese intelektualni rad nekog autora. Budući da materijalna knjiga postvaruje i predstavlja intelektualno djelo, ova se dva pojma miješaju, a termine koriste kao istoznačnice ne samo laici, već i sami katalogizatori. Tako katalogizatori govore o autoru i naslovu knjige, umjesto o autoru djela i naslovu knjige u kojoj se djelo nalazi"[73]. Distinkcija između pojmova bibliografska jedinica i literarna jedinica javlja se i u bibliografiji, ali se za te pojmove obično koriste drugi izrazi.

Lubetzkyev prijedlog kataložnog pravilnika iz 1960. godine počiva na načelu literarne jedinice. Kataložna jedinica je u prvom redu zastupnik literarne jedinice, što zapravo znači da se bibliografska jedinica u načelu promatra ponajprije kao predstavnik jedne od mogućih manifestacija djela. Lubetzky upotrebljava glavnu kataložnu jedinicu kao zastupnika djela, a sporedne kataložne jedinice i uputnice obavljaju dodatne zadaće – olakšavaju pronalaženje smještaja nekog izdanja objavljenog pod različitim stvarnim naslovom ili različitim oblikom autorova imena. Lubetzky smatra djelo esencijom publikacije[74]. Na distinkciju knjiga/djelo upozoravala je i prije Lubetzkoga Julia Pettee koja je koristila termine bibliografska jedinica i literarna jedinica[75].

Djelo, tekst i primjerak

U studiji u kojoj se bavi bibliografskom kontrolom koju definira kao moć nad moći, odnosno kao moć nad znanjem zabilježenim u pisanom obliku, P. Wilson definira osnovne pojmove bibliografskog svijeta kao

[71] Catalog rules : author and title entries. Boston : ALA, 1908.

[72] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue.

[73] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 11–12.

[74] Lubetzky, S. Code of cataloging rules : author and title entry : an unfinished draft. Chicago : ALA, 1960. Str. XIII.

[75] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code. // The library quarterly 6(1936), str. 270–290.

djelo, tekst i primjerak teksta[76]. Prema njegovu su mišljenju ta tri pojma međusobno zavisna, jer je nemoguće stvoriti djelo, a da se ne stvori tekst; tekst ne može postojati, a da ne postoji neki stalan ili privremen primjerak tog teksta. Ipak, ta tri pojma nemaju isto značenje, jer djelo nije tekst, a tekst nije primjerak. **Tekst**, kao niz riječi i pomoćnih znakova zabilježenih na bilo kojoj građi, osnovna je jedinica bibliografskog svijeta; no on je apstraktan pojam koji se može upoznati tek u svom materijalnom obliku, zabilježen na nekom nosiocu kao što je knjiga ili jedinica druge neke građe. Materijalne replike teksta jesu **primjerci**. **Djelo** se, pak, ne može poistovjetiti niti s jednim pojedinačnim tekstom, a još manje s primjerkom. Djelo je zapravo skupina ili obitelj srodnih ili sličnih tekstova. Neko djelo može biti objavljeno u više izdanja, izmijenjenih ili nepromijenjenih, dopunjenih, skraćenih, prerađenih, prevedenih, komentiranih, ilustriranih i sl., a sva su ta izdanja tekstovi istog djela. Svaki je tekst član obitelji tekstova koja konstituira djelo. Poteškoća nastaje onda kad se želi razlučiti tekstove koji pripadaju istoj obitelji od onih koji nisu tekstovi istoga djela. Koje su promjene one koje konačno čine da neki tekst prestaje biti tekst određenog djela i postaje tekst drugoga djela, potencijalni začetnik nove skupine ili nove obitelji tekstova? Ovo je pitanje veoma važno i za sam katalog, jer se kataložni pravilnici suočavaju s tim problemom kod prerada, adaptacija, dramatizacija, parafraza i sličnih zahvata u tekstu nekog djela[77].

Na postavljeno pitanje Wilson ne daje odgovor koji bi mogao zadovoljiti katalogizatore. On kaže da odluka o konstituiranju novoga teksta može biti samo arbitrarna. Postupci propisani u velikom broju kataložnih pravilnika u skladu su s ovakvom Wilsonovom ocjenom. Propisi koji se odnose na utvrđivanje bibliografskih jedinica za ovakve tekstove obično su tako općeniti da je procjena ostavljena katalogizatoru. Zanimljiv je postupak koji propisuje Lubetzky, a prema kojem se procjena u takvim slučajevima veže uz podatak o autoru; sve dotle dok se tekst javlja pod imenom autora koje se nalazi i na drugim tekstovima istoga djela dotle je to tekst istoga djela; kad se na nekom izdanju javi drugo ime, tj. ime autora prerade itd., tekst pripada novom djelu[78]. Jasno je da odluka donesena na temelju formalnih kriterija, kakve predlaže Lubetzky, olakšava procjenu katalogizatoru, ali da ona nipošto ne mora biti identična odluci koju bi o istom tekstu donio stručnjak na temelju proučavanja teksta.

Što se pak tiče **nosioca teksta**, materijalnog oblika u kojem se tekst javlja, Wilson ga spominje tek usput, jer smatra da on nije važan za prirodu i interes teksta, iako priznaje da je važan za dostupnost i prijenos teksta. Tekst se ne može poistovjetiti s materijalnim nosiocem, pa se ni opseg, odnosno granice teksta ne podudaraju s opsegom njegova ma-

[76] Wilson, P. Two kinds of power.

[77] U kataložnoj se teoriji za takve radove ponekad koristi termin *podređeni radovi*.

[78] Lubetzky, S. Code of cataloging rules, pravilo 9.

terijalnog nosioca. Što se ima smatrati cjelinom, a što tek fragmentom veće cjeline određuje autor, a nipošto ne materijalni nosilac. Pitanje je da li Wilsonova trijada osnovnih pojmova koji se javljaju u bibliografskom svijetu može biti korisna i primjenjiva za katalog. Wilsonov bi rad trebao pokrivati sva ona područja gdje se obavlja bibliografska kontrola, a to znači i knjižnice, no za knjižnice je njegova trijada nedovoljna. Iako se Wilsonova dva apstraktna pojma tekst i djelo podudaraju s bibliografskom, odnosno literarnom jedinicom, pojmovima koji se javljaju u katalogizaciji, njegov jedini konkretni pojam - primjerak - ne može se poistovjetiti s jedinicom građe, a jedinica građe je za katalog osnovni pojam iz kojega se, kako je rečeno, definiraju i utvrđuju ostali pojmovi, ponajprije sadržaj pojma bibliografska jedinica.

Ako je za bibliografiju dovoljno identificirati postojanje nekog broja primjeraka istog teksta i nekog broja različitih tekstova koji konstituiraju isto djelo, za katalog to nije dovoljno. Bibliografija, naime, redovito ne govori i ne mora govoriti o **dostupnosti** primjeraka tekstova koje identificira. Primjerci tih tekstova mogu se nalaziti bilo gdje razasuti po svijetu - u knjižnicama, u privatnom vlasništvu ili čak i ne moraju više postojati. Knjižnični katalog mora omogućiti pristup tekstu ili, točnije, nekom primjerku teksta na specifičnom nosiocu. Katalog mora iskazati ne smještaj teksta, već **smještaj jedinice građe**.

Tekst nije i ne može biti osnovni pojam u katalogu, ako to i jest u bibliografiji, jer katalog nije izrađen po mjeri teksta. Čak izraz primjerak teksta nije prikladan, jer se u nekoj jedinici građe mogu nalaziti primjerci više različitih tekstova, koji mogu ostati neiskazani u katalogu, ako se za katalog ne izrađuju analitičke kataložne jedinice. Katalog je bitno ograničen činjenicom da mora voditi računa o materijalnoj građi. Jedinica građe jedan je od osnovnih pojmova u katalogu, ali ne i samo u katalogu. U *Programu opće bibliografske kontrole* (UBC), izričito se spominju publikacije kad se govori o njegovom cilju: "Svrha je sustava (misli se na sustav UBC) da se u strojno čitljivom obliku učine dostupnima osnovni bibliografski podaci o svim *publikacijama* u svim zemljama..."[79]

Iako katalog ima i bibliografsku dimenziju, iako bibliografiranje u širem smislu obuhvaća i katalogizaciju[80], katalog ima i dodatnu **inventarsku zadaću** koja ga udaljuje od bibliografije.

U jednom kasnijem radu Wilson ipak priznaje da osnovna jedinica kataloga nije tekst, već zasebna bibliografski nezavisna publikacija, ali tu činjenicu smatra nedostatkom kataloga[81]. Wilson misli da se zadaća kataloga pogrešno definira kao iskazivanje knjiga koje knjižnica posjeduje. On se pri tom poziva na Cutterove zadaće kataloga i tvrdi

[79] Manual on bibliographic control. Paris : Unesco, 1983.

[80] Bliss, H. E. The organization of knowledge in libraries. 2nd ed. revised and partly rewritten. New York : H. W. Wilson, 1939. Str. 179.

[81] Wilson, P. The catalog as access mechanism : backgrounds and concepts. // Library resources & technical services 27(1983), str. 4–17.

da su kasniji katalogizatori pogrešno tumačili Cuttera. Prvo, Cutter je zahtijevao da katalog pokaže *što knjižnica posjeduje*, a nije rekao da treba pokazati *koje knjige knjižnica posjeduje*. Prema tome, zaključuje Wilson, zamjenica *što* mogla bi se odnositi i na tekstove. Zatim, Cutter nigdje nije tvrdio da knjižnica mora pomoći korisniku u pronalaženju, on je samo rekao da katalog mora pokazati što knjižnica ima. Ova Wilsonova tvrdnja nije sasvim točna: Cutter definira prvu zadaću kataloga kao *omogućavanje da se pronađe knjiga za koju je poznat autor, naslov ili predmet*, a drugu zadaću kao *pokazivanje što knjižnica posjeduje od nekog autora, o nekoj temi, o nekoj vrsti literature*[82].

Iz pogrešnog tumačenja Cutterovih zadaća, zaključuje Wilson, proizlazi i nepravda koju katalog čini pojedinim tekstovima. Katalog se, naime, prema svim verzijama istoga teksta ne ponaša jednako. Neke verzije, koje čine samo dio publikacije ostaju skrivene, a ako je, verzija tehnički tako koncipirana da zaprema cijelu publikaciju, onda je katalog iskazuje.

Cutter je zapravo tražio da se poštuje ono načelo koje Wilson naziva **načelom pariteta**: da se za svaki dio publikacije, koji se javlja i kao cjelovita publikacija, izradi kataložna jedinica. No, to načelo rijetko koji katalog poštuje. Strojno čitljivi katalozi možda će olakšati pridržavanje načela pariteta o kojemu govori Wilson.

Pojam djela javlja se i u književnoj kritici, filozofiji umjetnosti i pravnoj teoriji, no znakovito je da Foucault, naprimjer, tvrdi da ne postoji teorija djela, niti definicija djela[83]. Autor je taj koji obilježava djelo, on karakterizira način postojanja iskaza; u našoj civilizaciji postoje iskazi koji imaju autorsku zadaću i oni koji je nemaju. Ako i ne postoji definicija djela koja je općeprihvaćena, ipak je jasna uloga koju apstraktna jedinica, djelo, ima u katalogu: djelo je klasifikacijski element koji u jednostavan, kako kaže A. Domanovszky, atomistički abecedni poredak kataložnih jedinica unosi posebnu organizaciju[84].

Bibliografska jedinica i obavijesna jedinica

Wilson se u spomenutoj studiji, koja se bavi bibliografskom kontrolom, dotaknuo i pitanja odnosa između teksta, kojega smatra osnovnom jedinicom bibliografskog svijeta, i **obavijesti**, koju informacijski stručnjaci smatraju osnovnom jedinicom znanja[85].

[82] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog. 4th ed. rewritten, reprint. London : Library Association, 1948. Str. 12.

[83] Foucault, M. What is an author? // The Foucault reader. New York : Pantheon Press, 1984.

[84] Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing : a contribution to cataloguing theory. München : Verlag Dokumentation, 1975.

[85] Iako se obavijesti ne nalaze isključivo u tekstovima, svijet tekstova kao svijet zabilježenog znanja, moćni je izvor obavijesti. Wilson, P. Two kinds of power.

Za informacijske je stručnjake svijet tekstova svijet zabilježenog znanja. Iz nekog je teksta moguće dobiti velik broj obavijesti, odnosno moguće je ekstrahirati manje jedinice – zasebne obavijesti. Knjižnice su, prema takvom mišljenju, institucije zadužene za identifikaciju, nabavu, obradu, pohranjivanje, pronalaženje i diseminaciju obavijesti. U skladu je s takvim gledanjem i suvremeno mišljenje da su knjižnice **spremišta obavijesti**, pa bi prema tome stajalištu osnovna jedinica s kojom se u knjižnici rukuje bila obavijest, a ne bibliografska jedinica. Iako smo ovakvo gledanje okarakterizirali kao suvremeno, ono nipošto nije novo, niti isključivo mišljenje informacijskih stručnjaka[86]. O tome svjedoči Kaiserov tekst iz 1911. godine. "Ali za poslovne svrhe moramo pokušati disocirati obavijest od literature, mi ne želimo knjige, želimo obavijesti, pa iako se te obavijesti nalaze u knjigama, na njih se mora gledati kao na posve različit materijal i s njima se mora postupati drugačije nego s knjigama. Obavijest izvučena iz literature može se organizirati kompaktnije, homogenije i prije svega daje nam mogućnost boljeg odabira onog što želimo i odbacivanje onog što nam nije korisno. Tako dugo dok imamo traženu obavijest, sasvim se dobro snalazimo i bez ikakvih knjiga"[87].

Ne treba zaboraviti da su korijeni suvremene obavijesne znanosti u **dokumentaciji**, djelatnosti karakterističnoj za posebnu kategoriju knjižnica – stručne knjižnice. Mnoge stručne knjižnice, naročito one u poduzećima, industriji, bolnicama, zdravstvu i zavodima, pronašle su svoju ulogu u pružanju obavijesti svojem osoblju. Pri tom se knjižnica sama zadovoljila tek pomoćnom ulogom u procesu istraživanja kojim su se bavili drugi, na temelju obavijesti koje je pribavljala knjižnica. H. E. Bliss je još 1939. ustvrdio da se postupajući tako, knjižnice same odriču uloge koju bi zapravo trebale imati: knjižnica je prema Blissovu mišljenju organizacija koja služi znanstvenom istraživanju. Znanstvenu ulogu knjižnica vidi Bliss u klasifikaciji knjiga koju vrši sama knjižnica, a ta je klasifikacija zapravo strukturalna organizacija znanja. Knjižnica se ne smije zadovoljiti da bude samo obavijesna služba[88]. Pierce Butler kaže da je knjižnica izvor obavijesti, rekreacije i inspiracije[89]. Zadaće knjižnice su prema njegovom mišljenju znanstvena, bibliografska i gospodarska, pri čemu znanstvenu zadaću definira kao izlaganje svih vrsta literature, literature činjenica i literature fikcije, prirodoznanstvene, tehničke i humanističke literature u sintetičkoj cjelini. Uz to, prema Butlerovom mišljenju, postoji značajna razlika u organiziranju znanja izvan knjižnice i u njoj. Kad se neka ideja u znanosti definitivno odbaci,

[86] Ranganathan je, naprimjer, vrlo blizak ovakvom mišljenju kad govori o jedinici znanja koja može zapremati nekoliko svezaka, ali i samo jednu rečenicu. Znanje je za njega, dakle, zabilježeno znanje. Ranganathan, S. R. Heading and canons : comparative study of five catalogue codes. Madras : S. Viswanathan, 1955.

[87] Kaiser, J. Systematic indexing. London, 1911.

[88] Bliss, H. E. The organizatiion of knowledge in libraries

[89] Butler, P. The bibliographical function of the library, str. 4.

ona više za nju ne postoji; u knjižnici ona živi i dalje, dio je svekolikog znanja koje knjižnica mora organizirati. Stoga je, kaže Butler, lako organizirati znanost, ali teško klasificirati knjige[90]. Ovakvo je Butlerovo mišljenje izravna posljedica njegova gledanja na knjižnicu kao na kulturnu ustanovu, a kultura prema Butleru obuhvaća materijalnu bazu, društvenu organizaciju i znanost, pa je prema tome znanost tek jedna sastavnica kulture.

Iako se ne poziva na Butlera, Wilsonovo je polazište slično; knjižnica okuplja literaturu koja pripada svim disciplinama i svim područjima ljudske djelatnosti, a ne samo znanosti. Ta literatura nalazi se u knjižnici u obliku tekstova. Informacijski stručnjaci tvrde da se iz tekstova mogu ekstrahirati zasebni segmenti, **obavijesne jedinice**, koje bi se izvučene iz teksta u kojem se nalaze mogle ponovno organizirati u bilo kojem željenom poretku kao organizirano znanje. Wilson smatra tu tvrdnju neprihvatljivom. Postoji, doduše, jedan broj tekstova koji dopuštaju ekstrahiranje konkretnih podataka, činjenica i brojki koje se mogu smatrati obavijesnim jedinicama i koje se može prenijeti iz građe u kojoj su sadržane i organizirati u nekom željenom poretku na nekoj drugoj, naprimjer, u strojno čitljivom obliku. Većina se tekstova, međutim, opire takvom postupku. Jer, kaže Wilson, ako je istina da se tekst sastoji od zasebnih obavijesnih jedinica, trebalo bi očekivati da se te zasebne obavijesti nalaze u tekstu izrečene ili utvrđene. Obavijest se, međutim, ne može poistovjetiti s nekom tvrdnjom u tekstu jer da bi se utvrdila obavijest izrečena u tekstu, trebalo bi je moći izvući kao dio teksta izvan konteksta. Kako dio teksta izvučen iz konteksta nema isti smisao kao u kontekstu, da bismo oblikovali obavijest za koju mislimo da smo je u tekstu otkrili, potrebno je protumačiti kontekst. Protumačiti kontekst tako da obavijest znači upravo ono što znači u tekstu moguće je samo ako se tekst rekonstruira, a to znači napiše iznova i doslovce. Nemoguće je, dakle, lučiti tekst od obavijesti tako kako je moguće, naprimjer, lučiti tekst od djela[91].

Wilsonovo mišljenje vrijedi čak i u kontekstu predmetne obrade. Predmetnice koje karakteriziraju sadržaj djela ne moraju se, naime, uopće javiti kao riječi u samom tekstu. Predmetnicama se zapravo karakterizira cjelina teksta; pritom je irelevantno što se na tekst može primijeniti veći broj predmetnica. No drugačije je s predmetnim kazalima koja prate znanstvene tekstove. Takva se kazala sastoje od natuknica koje upućuju na određene dijelove teksta u kojima se govori o predmetu ili osobi koju spominje natuknica. Takva predmetna kazala zapravo iskazuju zasebne obavijesne jedinice koje tekst sadrži. Moguće je u krajnjoj liniji izraditi i takav sustav koji bi pokazivao i organizirao dijelove teksta tako kako to čine predmetna kazala. U radu koji se bavi

[90] Butler, P. The cultural function of the library. // The library quarterly 22(1952), str. 87.

[91] Wilson, P. Two kinds of power.

predmetnom obradom, Pettee kaže da je razlika između natuknica u kazalu i prave predmetnice uglavnom razlika u svrsi. Kazalo upućuje čitatelja na specifičnu jedinicu. Predmetnicama je, međutim, inherentna ideja klasifikacije, želja da se okupi slična građa. Predmetnica je najbolji mogući termin izabran da reprezentira skupinu, ona je indiferentna prema natuknici koja može pristajati jednoj jedinici, ali ne i cijeloj skupini[92].

Razlika, pak, u postupku s obavijesnom jedinicom kao osnovnom jedinicom u sustavu za pronalaženje obavijesti,[93] i bibliografskom obavijesti kao osnovnom jedinicom u katalogu, razlika je koja je posljedica različitih načela na kojima se ova dva sustava konstituiraju. I sustav za pronalaženje obavijesti i katalog imaju zadaću identificirati bibliografsku obavijest za potrebe korisnika. Ali korisnik ne želi bilo kakvu obavijest, on traži kvalitetnu obavijest. Kvalitetu obavijesti u sustavu za pronalaženje obavijesti utvrđuje njena relevantnost za specifičnu korisnikovu potrebu. Sustavi za pronalaženje obavijesti počivaju na načelu relevantnosti obavijesti za određenog korisnika koja se postiže ugrađivanjem u sustav različitih mehanizama kao što su, naprimjer, veze, indikatori, ocjenjivanje i sl. Ti ugrađeni mehanizmi, s većim ili manjim uspjehom dakako, omogućuju korisniku pronalaženje obavijesti koja je primjerena njegovim potrebama.

Katalog ne iskazuje građu relevantnu za određenog korisnika, on pokazuje *sve što knjižnica ima.* Katalog ne počiva na načelu relevantnosti, već na načelu *vrijednosti.* Vrijednost obavijesti nemoguće je procijeniti bez poznavanja njezina izvora. Kriterij za procjenu vrijednosti bibliografske jedinice oko koje se konstituira katalog jest *autor.* Vrednovanje obavijesne jedinice veže se, dakle, uz njezinu relevantnost za korisnika, vrednovanje bibliografske jedinice veže se uz njezinu mjerodavnost. Stoga se katalog ne može jednostavno poistovjetiti sa sustavom za pronalaženje obavijesti, kao što to informacijski stručnjaci počesto čine.

U suvremenoj se literaturi, naročito onoj pisanoj sa stajališta informacijskih stručnjaka, postavljaju pitanja o primjerenosti kataložnih zadaća, odnosno (ne)primjerenosti pristupa građi koji katalog pruža[94]. O tome će se, međutim, više govoriti u odlomku o zadaćama kataloga.

[92] Pettee, J. Subject headings. New York : H. W. Wilson, 1946.

[93] Misli se na sustave za pretraživanje u kojima su pohranjene bibliografske, dakle tekstualne obavijesti.

[94] Rush, J. E. AACR2 from an information scientist's point of view. // Cataloguing & classification quarterly 3(1982/83), str. 47–56.

Naziv

Abecedni katalog organizira građu u abecednom poretku nekih formalnih značajki pretežno (ali ne i uvijek) preuzetih s jedinice građe. Ta vrlo općenita tvrdnja uistinu je osnovna razlikovna značajka abecednog kataloga spram, naprimjer, **stvarnih** kataloga, čija se organizacija uspostavlja prema sadržajnim obilježjima građe. Zbog toga se u literaturi ponekad za ovu vrstu kataloga upotrebljava naziv **formalni katalog**. Taj je termin, prema Domanovszkom, prvi upotrijebio H. Trebst 1934. godine[95]. Kasno javljanje ovoga termina indikativno je i donekle upozorava na njegovu neprikladnost. Abecedni se katalog konstituira tako da se jedan dio građe zaista organizira oko formalnih oznaka s jedinice građe, najčešće oko autora i naslova, ali jedan dio građe sistematizira se prema nekim sadržajnim elementima ili na neki drugi način. Uz to, abecedni katalog koristi formalne elemente s jedinice građe samo u nekim slučajevima; on često ne koristi one podatke o autoru i/ili stvarnom naslovu koji se doista nalaze na jedinici građe, već umjesto tih podataka koristi podatke o djelu koje je u jedinici građe sadržano ili podatke o vrsti publikacije i sl. Formalni katalog je preuzak i nedovoljno precizan naziv za ovu vrstu kataloga, dok je izraz abecedni katalog preširok. On daje tek grubu naznaku da se radi o popisu organiziranom prema abecedi, ali ne precizira narav elemenata koji se svrstavaju u tom poretku. Uostalom, i jedan od stvarnih kataloga, predmetni katalog, koristi abecedu kao osnovni poredak.

U literaturi o katalogu na engleskom jeziku često se koristi sintagma **autorsko-naslovni katalog**[96]. Ovom se izrazu načelno može uputiti isti

[95] Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing.

[96] Uporaba izraza autorsko-naslovni katalog (author/title catalog) u američkoj terminologiji može se vjerojatno vezati uz činjenicu da je osnovni katalog američkih knjižnica **ukršteni katalog**, zapravo kombinacija abecednog i predmetnog kataloga koji su spojeni u jedan niz. Kod njih je, dakle, češće trebalo specificirati o kojem se nizu radi, trebalo ga je posebno imenovati, a nije ga se moglo zvati samo abecednim, jer je i predmetni niz bio složen u abecednom poretku.

prigovor kao i izrazu formalni. On bi bio prihvatljiv kad bi zaista svi elementi koji se svrstavaju u abecedni redoslijed bili ili imena autora ili stvarni naslovi, što nije uvijek tako. Cutter definira **autorski katalog** kao abecedni katalog autorskih jedinica i jedinica unesenih pod urednicima, prevodiocima itd. On kaže da takav katalog obično sadrži i naslove, ali da ga je tada ispravnije nazivati autorskim/naslovnim katalogom[97].

Lubetzky je u nacrtu svog kataložnog pravilnika iz 1960. godine pokušao opravdati uporabu naziva autorsko-naslovni katalog, tvrdnjom da su sve odrednice (dakle elementi prema kojima se kataložne jedinice svrstavaju u abecedni red) odista ili autori ili stvarni naslovi. Njegova polemika s W. B. Ellingerom, objavljena još tijekom pripremanja novoga *Anglo-američkog kataložnog pravilnika*, pokazuje nategnutost te tvrdnje[98].

L. Jolley naslovljuje cijelo poglavlje u svojim *Načelima katalogizacije* Autorski katalog, ali sam smatra potrebnim istaknuti da je taj naziv samo kratica, jer se nijedan takav katalog ne sastoji samo od autorskih odrednica[99]. Verona, u radu izvorno pisanom na engleskom jeziku i neprevedenom u nas, upotrebljava sintagmu **abecedni autorsko-naslovni katalog**[100]. Ona tu raspravlja o formalnim odrednicama, ali se usput dotiče i dileme oko naziva koji neprimjereno definira ovu vrstu kataloga. Verona kaže: "Postoje publikacije koje se, iz različitih razloga, ne mogu unijeti pod autorske ili naslovne odrednice... Dvije se mogućnosti mogu predvidjeti: ili da se i takve publikacije katalogiziraju, a da se *promijeni definicija i proširi narav abecednog autorsko-naslovnog kataloga*, ili da se takve publikacije eliminiraju iz abecednog kataloga..."[101] Izraz **imenski katalog** upotrebljava se u praksi austrijskih knjižnica, kao i u suvremenoj britanskoj literaturi i praksi (**Nominal Katalog; name catalogue**).

Cutter u *Pravilima za ukršteni katalog* među definicijama u glosaru navodi i imenski katalog za koji kaže da je "katalog uređen abecedno prema imenima osoba i nazivima mjesta, bez obzira da li su imena autorska imena ili imena osoba o kojima se u radu govori", i dodaje da se naslovni katalog može spojiti s imenskim u isti niz[102].

Sintagma imenski katalog pokriva, dakle, građu unesenu pod odrednicama koje sadrže neko ime, ali prema definiciji ne uključuje

[97] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog.

[98] Ellinger, W. B. Non-author headings. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 61–73. Lubetzky, S. Non-author headings : a negative theory. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 147–154. Ellinger, W. B. Comment. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), 155.

[99] Jolley, L. The principles of cataloguing.

[100] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present. // Library resources & technical services 6(1962), str. 295–317.

[101] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present, str. 311.

[102] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, str. 21.

jedinice koje se katalogiziraju prema naslovima. U praksi, međutim, on to čini, pa je očigledno da se opet radi o nazivu preuskog opsega.

Pariška načela utvrđena na Međunarodnoj konferenciji o kataložnim načelima održanoj u Parizu 1961. godine, osnovni dokument na kojem se temelje svi noviji kataložni pravilnici, upotrebljavaju naziv *abecedni autorski katalog*[103]. Zanimljivo je, međutim, da novi kataložni pravilnici nekih romanskih zemalja izbjegavaju uporabu izraza abecedni katalog, već vjerojatno prema uzoru na anglo-američku kataložnu tradiciju, govore o autorskom katalogu. Talijanski pravilnik iz 1979. godine naslovljen je *Regole italiane di catalogazione per autori*, dok su raniji pravilnici iz 1922. i 1956. koristili izraz abecedni katalog[104]. Razlog može biti i u činjenici da su u novom talijanskom pravilniku ukinute formalne odrednice, tako da odrednica može biti samo autorovo ime (osobno ili korporativno) ili stvarni naslov[105].

Novi španjolski kataložni pravilnik u naslovu samo kaže da je kataložni pravilnik, ali se u glosaru javlja sintagma *abecedni katalog autora i anonimnih djela*[106]. Jednako postupa i novi portugalski pravilnik[107]. Njemački kataložni pravilnik koji je u uporabi u svim zemljama njemačkog jezika, upotrebljava izraz *abecedni katalog* u naslovu, ali kad se izraz prvi puta javlja u tekstu, u zagradi se navodi i alternativni naziv *imenski katalog*[108].

Francuzi također često govore o *autorskom katalogu*, iako upotrebljavaju i izraz *abecedni katalog*. Zanimljiva je definicija abecednog kataloga navedena u *Pravilima za sveučilišne knjižnice* iz 1878. godine u kojoj se doduše upotrebljava izraz abecedni katalog, ali se kaže: "Abecedni katalog ima za cilj odgovoriti na najbrži mogući način na sva pitanja koja se tiču autorskih imena"[109]. *Opći katalog francuske Nacionalne knjižnice* najprije je sadržavao samo neanonimne kataložne jedinice i u podnaslovu je izričito bilo istaknuto da se odnosi samo na autore[110]. Novi niz koji obuhvaća sveske koje je Nacionalna knjižnica

[103] International Conference on Cataloguing Principles, str. 118.

[104] Regole italiane di catalogazione per autori. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 1979. Regole per la compilazione del catalogo alfabetico. Roma : Direzione generale delle accademie e biblioteche, 1922. Regole per la compilazione del catalogo alfabetico per autori nelle biblioteche italiane. Roma, 1956

[105] Regole italiane di catalogazione per autori, str. X.

[106] Reglas de catalogación. I. Monografías y publicaciones seriadas. S. l. : Ministerio de cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, 1985. Str. 313.

[107] Regras portuguesas de catalogação. I. Cabeçalhos, descrição de monografias, descrição de publicações em série. Lisboa : Instituto Português do Património Cultural, Departamento de bibliotecas, arquivos e serviços de documentação, 1984. Str.19.

[108] Regeln für wissenschaftliche Bibliotheken : RAK-WB. Wiesbaden : L. Reichert, 1983. Str. 9.

[109] Instruction générale relative au service des bibliothèques universitaires du 4 mai 1878. Citirano prema: Maire, A. Manuel pratique du bibliothécaire. Paris, 1896. Str. 435.

[110] Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale. Auteurs. Ouvrages publiés avant 1960. Paris : Imprimerie nationale, 1900–1981. 231 sv.

nabavila poslije 1959. godine sadrži kataložne jedinice unesene pod nazivima korporativnih autora i anonime[111]. Taj se postupak možda može pripisati tradiciji francuskih knjižnica, koje su do druge polovice 18. stoljeća imale uglavnom stručne kataloge praćene abecednim kazalom koje je sadržavalo samo autorska imena, a ne i anonime.

U sovjetskim se bibliografskim standardima upotrebljavao izraz *abecedni katalog* [112].

U nas se u stručnoj literaturi, pa i u *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga*, upotrebljava samo izraz *abecedni katalog*.

Nastanak

Sažeti pregled nastanka tiskanih abecednih kataloga daje Verona[113]. Kao prethodnike abecednog kataloga u uporabi abecede kao osnovnog rasporeda ona spominje trgovačke (knjižarske) kataloge iz 16. stoljeća, za koje kaže da "odražavaju i karakteristike kataloga svoga vremena", i crkvene indekse zabranjenih knjiga, od kojih najraniji, onaj pariškog Teološkog fakulteta, potječe iz 1544., a prvi rimski indeks datira iz 1559[114].

U 16. i 17. stoljeću najčešći knjižnični katalog je stručni ili sistematski. Ovaj je katalog često popraćen abecednim autorskim indeksom. Anonimna se djela tek kasnije uključuju u takve indekse i upravo je njihovo uključivanje u abecedni raspored rezultiralo nekim značajkama sistematizacije koje je abecedni katalog do danas zadržao, a koje su u njemu zapravo strani element[115].

Prvi tiskani knjižnični katalozi javljaju se krajem 16. stoljeća[116]. Najranijim tiskanim općim katalogom neke knjižnice smatra se katalog

[111] Catalogue général des livres imprimés. Auteurs, collectivités-auteurs, anonymes. Nouvelle tranche. Sér. 1. Caractères latins. Paris : BN, 1960.

[112] GOST 7.26-80. Alfavitnyj katalog. Moskva : Gosudarstvennyj komitet SSSR po standartan, 1980. GOST 7.0-84. Bibliografičeskaja dejatel'nost'. Osnovnye terminy i opredelenija. Moskva Gosudarstvennyj komitet SSSR po standartan, 1984.

[113] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present.

[114] Index auctorum et librorum qui ab officio sanctae Rom.& universalis Inquisitionis caveri ab omnibus et singulis in universa christiana republica mandantur. Romae, 1559; Catalogus librorum qui hactenus a Facultate Theologiae Parisiensi diligenter examinati censuraque digni visi sunt secundum ordinem alphabeticum juxta auctorum cognomina. Paris, 1544. Oba djela citirana prema: Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present.

[115] Različita izdanja *Biblije*, naprimjer, u stručnom su katalogu uvijek okupljena zajedno, što je i razumljivo. Ali Panizzi je i u abecednom katalogu tražio da Stari i Novi zavjet, kao i njihovi dijelovi, objavljeni pod bilo kojim stvarnim naslovom, budu okupljeni zajedno pod, kako je on naziva, *općom odrednicom*, Biblija. Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravilo 79. Cutter je tu odredbu proširio i na ostala anonimna klasična djela. Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravila 123–125.

[116] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present, str. 295.

Leydenske sveučilišne knjižnice iz 1595. kojega je sastavio Petrus Bertius[117]. Prvi tiskani katalog Bodleiane iz 1605. godine, koji je služio kao uzor za sastavljanje institucijskih kataloga toga doba, još je uvijek stručni katalog popraćen abecednim autorskim kazalom, ali već 1620. objavljen je novi katalog Bodleiane, u kojem je građa iznesena u abecednom rasporedu[118]. Stručni i abecedni katalozi postojat će usporedo u 17. i 18. stoljeću, ali će abecedni katalog postati osnovnim, a često i jedinim knjižničnim katalogom tek u prvoj polovici 19. stoljeća. Prednosti abecednog rasporeda jedinica u izlaganju opće znanstvene zbirke dokazat će tek Panizzi[119]. Bliss kaže da se abecedni raspored odmah prepoznaje i lako shvaća, da ne zbunjuje korisnika i psihološki je najprihvatljiviji. Kao mane abecednog rasporeda navodi njegovu nelogičnost i nesistematičnost, jer abecedni raspored raspršuje srodnu građu u katalogu[120]. Verona u radu o abecednom katalogu objašnjava zašto je upravo organizacija građe kakvu nudi taj katalog općeprihvaćena u većini knjižnica za glavni knjižnični katalog. Ona kaže da se to dogodilo zato što abecedni katalog odgovara na veći broj korisničkih pitanja nego bilo koji drugi katalog i zato što je abecedni raspored jedinica prema nekim formalnim značajkama građe vrlo jednostavan i omogućuje brzo i jasno identificiranje pojedinih jedinica[121]. D. J. Hickey kaže da prihvaćanje abecednog kataloga kao glavnog knjižničnog kataloga znači pobjedu demokratičnosti. Dok korištenje stručnog kataloga podrazumijeva poznavanje hijerarhije znanja odnosno intelektualne organizacije građe, abecedni katalog može koristiti svatko[122].

Zadaće

Domanovszky se s pravom žali da većina teoretičara definira abecedni katalog preusko[123]. Oni to, naime, najčešće čine tako da utvrđuju pitanja koja korisnik postavlja takvom katalogu. **Zadaće** su **kataloga** zapravo odgovori na korisnička pitanja. Ovakav način definiranja zadaća kataloga iz korisničkih pitanja zacijelo potječe od Cuttera, prvog sastavljača

[117] Taylor, A. Book catalogs : their varieties and uses. Chicago : The Newburry Library, 1957. Str. 207.

[118] Frost, C. O. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738.

[119] Indikativan je naslov Panizzijeva, a i daljnjih izdanja kataloga Britanskog muzeja: *Katalog tiskanih knjiga Britanskog muzeja*, u kasnijim izdanjima *Opći katalog tiskanih knjiga Britanskog muzeja*. Katalog je abecedni, ali se to ne smatra potrebnim reći, jer je to osnovni i jedini tiskani katalog te knjižnice do sredine ovoga stoljeća.

[120] Bliss, H. E. The organization of knowledge in libraries, str. 8.

[121] Verona, E. Abecedni katalog u teoriji i praksi, str. 14–17.

[122] Hickey, D. J. Theory of bibliographic control in libraries, str. 12.

[123] Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing.

katložnih pravila koji izrijekom navodi zadaće kataloga. Panizzi, koji je svoje devedeset i jedno pravilo sastavljao tridesetak godina prije Cuttera, ne govori u njima ništa o zadaćama kataloga. U svjedočenju, pak, pred Kraljevskom komisijom koja bi trebala ispitati poslovanje Britanskog muzeja, na pitanje koje je u zapisniku Komisije označeno brojem 9869, Panizzi kaže:"Katalog knjižnice prvenstveno mora dati točan inventar knjiga koje ima, a u pravilu se koristi za utvrđivanje činjenice da li se određena knjiga nalazi u zbirci ili koja djela o određenom predmetu katalog sadrži"[124]. Panizzijev se odgovor nalazi u onom dijelu svjedočenja koje se odnosi na raspravu o prednostima i nedostacima abecednog kataloga u odnosu na stručni katalog i stoga bi ga se moglo smatrati pojednostavljenim, odnosno oblikovanim za određenu svrhu. No Panizzijeva pravila uistinu prvenstveno teže identifikaciji bibliografskih jedinica, a ostale zadaće tek djelomično ispunjavaju.

Već smo spomenuli poteškoće koje se javljaju kad se želi definirati abecedni katalog na najopćenitijoj razini. Sam izraz abecedni katalog je preopćenit, a ako ga se uz to definira kao takav katalog koji organizira građu prema formalnim značajkama, još uvijek nije rečeno prema kojim formalnim značajkama od velikog broja formalnih oznaka koje se javljaju na jedinicama građe. Naravno, kad se specificiraju pitanja na koja takav katalog mora odgovoriti, postaje odmah jasno i koje su to formalne karakteristike. Treba, međutim, naglasiti da je u načelu moguće napraviti abecedni katalog prema rasporedu bilo kojih formalnih elemenata te da se to i čini za posebne knjižnične potrebe.

Cutter u *Pravilima za ukršteni katalog* kaže:"Knjige se grupiraju okupljanjem svih knjiga s jednakim značajkama. Naravno, može se koristiti bilo koja značajka, npr. veličina, uvez ili nakladnik. Ali, kako nitko ne želi znati koje folije ili kvarte knjižnica ima, ili koje knjige uvezane u juhtu ili teleću kožu postoje u knjižnici, ili koje je knjige izdao John Smith ili Brown ili Jones ili Robinson, ove su osnove klasificiranja ostavljene knjižarima, dražbovateljima i trgovačkoj prodaji. Ipak, kad se radi o nekom neobičnom ili istaknutom uvezu (uvez u ljudsku kožu ili uvez iz Grolierove knjižnice), ili o knjizi prvih ili poznatih tiskara (Aldus ili Elzevir), dobro je izraditi djelomični popis prema tim skupinama. Ali knjige se u katalogu najčešće okupljaju zato što imaju istog autora ili istu temu, ili isti književni oblik ili su napisane na istom jeziku, ili ih je poklonio isti darovatelj, ili su namijenjene istoj kategoriji čitatelja. Kad se okupljaju jer potječu od istog autora... čine autorski katalog."[125]

Dakle, nisu sve formalne značajke jednako podobne za formiranje abecednog kataloga[126]. Primjerene su one iz kojih Cutter izvodi **ciljeve kataloga**: katalog mora 1) omogućiti osobi pronalaženje knjige kojoj

[124] Brault, N. The great debate on Panizzi's rules in 1847–1849, str. 20.

[125] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, str. 15.

[126] Karakteristično je da rana literatura o strojno čitljivim katalozima obiluje obećanjima o iskoristivosti svake zamislive formalne karakteristike kao pristupnice u katalogu.

znade A) autora B) naslov C) predmet; 2) pokazati što knjižnica ima D) od nekog autora E) o nekom predmetu F) u nekoj vrsti literature; 3) pomoći u izboru knjige G) s obzirom na izdanje H) s obzirom na vrstu[127]. Kasniji teoretičari stiliziraju, preoblikuju, parafraziraju Cutterove ciljeve, ali im u osnovi ostaju vjerni.

Cutterov je redoslijed zadaća znakovit. On najprije govori o identifikaciji bibliografske jedinice (ciljevi A i B), a tek zatim o identifikaciji literarne jedinice (ciljevi D i G). Usprkos tomu, Pettee će u poznatom i često citiranom radu iz 1936. godine koji je značajno utjecao na Lubetzkoga, reći da je osnovna zadaća abecednog kataloga identifikacija literarne jedinice[128]. Nijedan kataložni pravilnik engleskog jezičnog područja poslije Cuttera ne navodi izrijekom zadaće kataloga sve do *Pravila za deskriptivnu katalogizaciju* Kongresne knjižnice iz 1949. godine[129]. Sredinom pedesetih godina komisija Američkog bibliotekarskog društva za preradbu kataložnih pravila utvrdila je načela na kojima mora počivati ukršteni katalog (a nas to naravno zanima zbog njegova autorsko/naslovnog dijela) ovako: 1) katalog mora u osnovi služiti za pronalaženje određenog djela u knjižničnoj zbirci, a samo je usput i dokumentacijsko pomagalo; 2) katalog mora omogućiti čitatelju da sazna posjeduje li knjižnica određeno djelo čije ime autora, naslov ili predmet čitatelj poznaje; pokazati koja djela nekog autora ili koja djela o nekom predmetu knjižnica posjeduje; mora razlikovati između različitih izdanja jednog djela i sličnih djela i omogućiti pronalaženje željenog djela[130].

Lubetzky u uvodu nacrta svog nedovršenog kataložnog pravilnika iz 1960. godine navodi dvije zadaće kataloga: 1) omogućiti pronalaženje mjesta na kojem se neka publikacija, odnosno određeno izdanje djela koje knjižnica posjeduje nalazi, i 2) povezati i okupiti izdanja određenog djela i djela određenog autora koje knjižnica posjeduje[131].

No kad se počelo razmišljati o odnosu troškova i probitaka, euforija se stišala. Jasno je, međutim, da ako knjižnica ima združeni zapis za potrebe nabave, kataloga i posudbe, mora omogućiti više različitih pristupa, tj. dostupnost kataložnom zapisu putem većeg broja elemenata. Nakladnik je, naprimjer, od velike važnosti za kataložne jedinice koje se koriste u nabavi odnosno naručivanju.

[127] Cutter naravno govori o ukrštenom katalogu koji se sastoji od abecednog i predmetnog niza. Za abecedni niz relevantne su samo zadaće A, B, D i G. Cutter upotrebljava izraz *ciljevi (objects)*, ali riječi daje isti smisao koji kasniji teoretičari pridaju izrazu *zadaće* (*functions*).

[128] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code.

[129] Rules for descriptive cataloging in the Library of Congress. Washington, D. C. : Library of Congress, Descriptive Cataloging Division, 1949.

[130] Wright, W. E. La révision des règles de catalogage aux Etats-Unis. // Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques 9(1955), str. 140–142. Nerazlikovanje između djela i publikacije, koje je očito u ovom tekstu, često se susreće u američkoj kataložnoj literaturi.

[131] Lubetzky, S. Code of cataloging rules, str. IX.

Mnogi teoretičari katalogizacije, a među njima i Lubetzky, zasebnom zadaćom kataloga smatraju identifikaciju jedinica građe, a drugom zasebnom zadaćom označavaju identifikaciju djela i okupljanje djela istog autora. O tome da se ta druga zadaća sastoji ustvari od dvije zasebne zadaće pisala je Verona još 1959. godine u članku objavljenom u časopisu *Libri*. "Neki autori", kaže Verona, "čak navode ta dva zadatka (tj. okupljanje izdanja djela i okupljanje djela istog autora) zajedno ili spominju samo treći zadatak kao bitni uvjet za identifikaciju literarnih jedinica. Ali takva pretpostavka ne čini se ispravnom i nije u skladu s fundamentalnom naravi dvaju zadataka... Bez pomoći sporednih kataložnih jedinica ili napomena na glavnim kataložnim jedinicama, korisnik će ponekad ustanoviti da je nemoguće utvrditi da li određeni prijevod ili izdanje pripada literarnoj jedinici koju traži. Tako da je moguće da se okupe sva djela određenog autora, a da se ne identificiraju literarne jedinice"[132]. Pariška konferencija o kataložnim načelima, iako još uvijek načelno poznaje samo dvije zadaće kataloga, odjeljuje postupak okupljanja izdanja djela od postupka okupljanja djela jednog autora. Točka 2 *Načela* kaže: "Katalog mora biti djelotvorno pomagalo za utvrđivanje 2.1 da li knjižnica ima određenu knjigu obilježenu a) autorom i naslovom ili b) kad autor nije naveden u knjizi, samo naslovom ili c) kad su autor i naslov neprikladni ili nedovoljni za identifikaciju, odgovarajućom zamjenom za naslov i 2.2 a) koja djela određenog autora i b) koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici"[133].

Veronin komentar *Pariškim načelima* vrlo je jasan: "U točki 2.2 dvije su očigledno različite i neovisne zadaće abecednog kataloga predstavljene kao da čine jednu. U vrijeme Međunarodne konferencije o kataložnim načelima, takav je stav još uvijek prevladavao među većinom delegata, ali otada je uglavnom napušten, jer nije u skladu s fundamentalnom naravi zadaća opisanih u točki 2.2... činjenica da je ispunjena zadaća navedena u 2.2a, ne znači nužno da je zadovoljena i zadaća 2.2b"[134].

Veronina preoblikovana i prenumerirana točka 2.2 navedena u komentaru *Pariškim načelima* pisanom deset godina nakon održavanja Konferencije glasi: "2.2 koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici; 2.3 koje publikacije koje sadrže djela određenog autora postoje u knjižnici"[135]. Veronin komentar nije mogao promijeniti formulacije načela usvojenih u Parizu, ali kako načela nisu imala snagu propisa, već su trebala poslužiti kao smjernice pri izradi nacionalnih kataložnih pravilnika, Verona je izrađujući kataložni pravilnik formulirala te tri zadaće ovako: "1) Abecedni katalog mora odgovoriti na pitanje posjeduje li knjižnica određenu bibliografsku jedinicu (publikaciju ili jedinicu druge neke knjižnične građe); 2) Abecedni katalog mora za određeno djelo

[132] Verona, E. Literary unit versus bibliographical unit. // Libri 9(1959), str. 81.

[133] International Conference on Cataloguing Principles, str. 91–92.

[134] Statement of Principles, str. 7–8.

[135] Statement of Principles, str. 8.

dati pregled svih njegovih izdanja, prijevoda, preradbi i sl., što ih knjižnica posjeduje; 3) Abecedni katalog mora dati pregled svih publikacija koje sadrže djela određenog autora, a nalaze se u knjižnici"[136].

U završnom odlomku svoga komentara *Pariškim načelima*, navodi Verona još jednu zanimljivost: "Na Pariškoj su konferenciji neki delegati izrazili mišljenje da se zadaće opisane u točki 2.2, a posebno u točki b mogu izostaviti, jer *nisu važne za sve abecedne kataloge*"[137].

Da Verona smatra takvo mišljenje pogrešnim, vidljivo je iz njenog završnog upozorenja u komentaru odredbama o kataložnim zadaćama. Verona tu kaže da je za korektno tumačenje *Pariških načela* potrebno razumjeti da su sve odredbe zasnovane na pretpostavci da abecedni katalog ispunjava sve tri zadaće navedene u 2.1 i 2.2.

Pojedini su delegati na Pariškoj konferenciji smatrali, naime, da je identifikacija jedinice građe dovoljna, a da su zadaće navedene u točki 2.2 a i b od sekundarne važnosti ili čak i nepotrebne u nekim katalozima. Veronin je utjecaj na konačno oblikovanje točke 2 bio značajan, iako nije uspjela u potpunosti istaknuti zasebnost triju zadaća[138].

M. Gorman komentirajući *Pariška načela* kaže da se iz njihovih odredaba, iako ne utvrđuju prioritet među kataložnim zadaćama, implicitno razaznaje da favoriziraju generičko pretraživanje u odnosu na traženje specifične bibliografske jedinice[139]. Domanovszky definira zadaće jednostavnije, ali u osnovi na isti način kao i Verona ili još ranije Cutter. Katalog mora pružiti obavijesti o 1) knjizi 2) djelu i 3) o autorovim djelima[140].

Uvođenje strojno čitljivih kataloga sedamdesetih godina obnovilo je raspravu o zadaćama koje katalog mora obaviti. Postavilo se, naime, pitanje da li su zadaće strojno čitljivih kataloga identične onima klasičnih, te da li se mogu utvrditi koje nove zadaće i zanemariti koje stare.

[136] Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. I. dio: Odrednice i redalice. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1970. Str. 15. U drugom su izdanju *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga* objavljenom 1986. godine, zadaće ostale nepromijenjene, ali se umjesto izraza publikacija odnosno bibliografska jedinica upotrebljava izraz jedinica bibliotečne građe. Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. 2. izmijenjeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.

[137] Statement of Principles, str. 8.

[138] Veronin se utjecaj može otkriti kad se čitaju sažeci zapisnika rasprave o tekstu nacrta *Načela* koji je bio predložen delegatima. O nacrtu se raspravljalo, a konačan je tekst bio oblikovan u skladu s glasovanjem delegata o pojedinim pitanjima. U nacrtu *Načela* odlomak 2.2 nije bio podijeljen na točke a i b, već je spajao 2. i 3. zadaću kataloga u jednoj rečenici: "Koja djela određenog autora i koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici". International Conference on Cataloguing Principles, str. 25. Verona je tražila potpuno razdvajanje ovih dviju zadaća, a u tome su je podržali među ostalima i S. Spalding (kasniji urednik AACR1) i Domanovszky. Vjerojatno je da je konačan tekst točke 2.2 rezultat kompromisa koji je trebao pomiriti dva suprotna stava.

[139] Gorman, M. Changes in cataloguing codes : rules for entry and heading. // Library trends 25(1977), str. 587–601.

[140] Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing, str. 29. Domanovszky u tekstu upotrebljava izraz *oeuvre*, što bi se u ovom kontekstu moglo prevesti kao *autorski opus*.

U poznatom članku *O izradi i održavanju bijelih slonova*, M. W. Grose i M. B. Line su još 1968. godine zatražili "posvemašnje i temeljito preispitivanje *svih* kataložnih načela i prakse"[141]. Računala su tada tek počela ulaziti u knjižnice. Na Generalnoj konferenciji IFLAe u Chicagu 1985. godine G. G. Allen pozvao se na ovaj članak Grosea i Linea tvrdeći da "njihov zahtjev do danas (tj. do 1985.) nije ispunjen". U istom tekstu Allen kaže: "Nedvojbeno je da je automatizacija promijenila proces katalogizacije i izgled kataloga, a postoji i dovoljno dokaza da su neke od promjena bile i probitačne. Čini se da kataloge na mikrofišu i kataloge s izravnom vezom korisnici nisu samo prihvatili, već da ih čak i više vole od kataloga na listićima. Trebalo bi se, međutim, zabrinuti, jer su se pojmovi i stavovi katalogizatora vrlo malo promijenili, a informatizacija ih ukorjenjuje sve dublje u knjižnično poslovanje. Morali bi se više zabrinuti što je prihvaćanje informatizacije u katalogizaciji bitno okoštalo razmišljanje o zadaći i strukturi kataloga i to upravo u vrijeme kad zadaća i struktura doživljavaju značajne promjene"[142].

P. Bryant u preglednom članku o katalogu pisanom 1980. godine kaže: "Paradoks je da se u vrijeme kad postoji tehnička mogućnost pohranjivanja i fleksibilnog rukovanja podacima u dosad nezamislivom opsegu, formati i izrađeni standardi temelje uglavnom na konvencionalnom kataložnom zapisu"[143]. S druge strane literatura o katalogu iz sedamdesetih i osamdesetih godina obiluje i radovima u kojima se ipak više ili manje odlučno tvrdi da su zadaće i struktura kataloga poznati, te da informatizacija znači samo poboljšanje tehničkih mogućnosti izrade i održavanja kataloga. U radu iz 1977. godine, H. Avram kaže da su zadaće kataloga izrađenog u bilo kojem obliku i bilo kojim načinom zasnovane na Cutterovim ciljevima[144]. Ista autorica, međutim, u jednom kasnijem radu pravi dublju distinkciju među zadaćama. Katalog, kaže ona, istovremeno pruža i zapis o nekoj jedinici građe i podatke o kategoriji građe. Kad korisnik traži zapis o građi, on to uglavnom čini jer želi dobiti materijalnu jedinicu građe. Ako, pak, želi saznati podatke o svim djelima kojeg autora, svim izdanjima kojeg djela ili svoj građi o kojem predmetu, njega zanima određena kategorija građe, tj. zanimaju ga zapisi o građi, podaci o njoj. Ove zadaće kataloga, kaže Avram, informativnog su karaktera, jer korisnik ne traži građu samu[145].

[141] Grose, M. W., Line, M. B. On the construction and care of white elephants : some fundamental questions concerning the catalogue. // Library Association record 70(1968), str. 2–5.

[142] Allen, G. G. Change in the catalogue in the context of library management. IFLA General Conference paper, Chicago, 1985. 76UN–4 CAT–1 E.

[143] Bryant, P. The catalogue. // Journal of documentation 36(1980), str. 133–163.

[144] Avram, H. D. Production, dissemination and use of bibliographic data and summary of the conference. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : University of Chicago Press, 1977. Str. 113–135.

[145] Avram, H. D. Authority control and its place. // Journal of academic librarianship 9(1984), str. 331–335.

M. S. Malinconico se također poziva na Cuttera i govori o katalogu kao o kombinaciji pomagala za pronalaženje (*finding tool*) i pomagala za okupljanje ili grupiranje (*gathering-together* or *grouping tool*)[146].

M. J. Freedman u članku znakovitog naslova *Moramo li ograničiti katalog?*, objavljenom 1984., u kojem govori o zadaćama suvremenog strojno čitljivog kataloga, navodi Panizzija, Jewetta, Cuttera i Lubetzkog kao četvoricu najistaknutijih teoretičara koji su se bavili katalogom i posebno njegovim zadaćama. Freedman potvrđuje tradicionalno utvrđene zadaće kataloga koje vrijede i za strojno čitljive kataloge i kaže: "S ideološkog, stručnog i tradicionalnog stajališta ne može se odustati od zahtjeva da katalog korisniku predočuje sva djela nekog autora, sva različita izdanja i manifestacije djela i svu knjižničnu građu o nekom predmetu ili temi"[147]. Za Freedmana katalog je sredstvo organiziranja neke zbirke, tj. popis u kojem je organizirano zabilježeno znanje i koji počiva na atribuciji intelektualne odgovornosti.

Malinconico i Fasana u radu *Budućnost kataloga* objavljenom 1979. govore o novim ili, kako ih oni nazivaju, alternativnim oblicima kataloga ovako: "Kad razmišljamo o alternativnim oblicima kataloga razmišljamo o instrumentu koji bez obzira na materijalni oblik može djelotvorno obaviti sljedeće zadaće: 1) omogućiti pronalaženje fizičkog smještaja specifične, ispravno definirane jedinice; 2) povezati zasebne manifestacije (npr., prijevode, izdanja, izdanja u alternativnom obliku) određenog djela; 3) povezati sva djela koja su proizvod jednog djelatnika odgovornog za njihovo stvaranje, tj. ona koja imaju zajedničku genezu".[148]

Tvrditi da su zadaće kataloga iste, bez obzira na oblik u kojem se katalog javlja, tj. bez obzira na njegovu tehničku izvedbu, ne znači i tvrditi da oblik uopće ne utječe na katalog. Svakako da su novi oblici kataloga utjecali na njegovu djelotvornost, pa i na organizaciju. Uz **tradicionalne zadaće** formulirane u literaturi najčešće u obliku odgovora na pitanja ili zahtjeve koje postavlja korisnik, **strojno čitljiv katalog** svakako može ili će moći odgovoriti i na neka dodatna pitanja (npr., za koju je intelektualnu razinu odnosno kojoj je kategoriji korisnika određena jedinica namijenjena). No, informatizacija nije, barem dosada, promijenila osnovne zadaće kataloga.

Oblici u kojima se katalog u informatiziranoj sredini može javiti jesu: **katalog-knjiga** i **katalog na listićima**, **katalog na mikrofišu** ili **mikrofilmu** i, konačno, **online katalog** ili katalog s izravnom vezom s računalom. Karakteristike koje se obično navode kad se govori o

[146] Malinconico, M. S. Bibliographic data base organization and authority file control. // Authority control : the key to tomorrow's catalog. Phoenix, Az. : Oryx Press, 1982. Str. 1–18.

[147] Freedman, M. J. Must we limit the catalog? // Library journal 109(1984), str. 322–324.

[148] Malinconico, M. S.; Fasana, P. J. The future of the catalog : the library's choices. White Plains, N. Y. : Knowledge Industry Publ., 1979.

katalogu na mikrofišu tehničke su naravi i stoga periferne u odnosu na zadaće kataloga. Takav je katalog jeftiniji, zauzima manje prostora, može se izraditi u onoliko primjeraka koliko je potrebno i koristiti bilo gdje u knjižnici (naravno, i izvan nje). On ne zahtijeva skupe kataložne ormariće, ali zahtijeva dodatnu opremu – čitače. Ovaj se katalog ne može osuvremeniti svakodnevno; uobičajene su mjesečne, tromjesečne, šestomjesečne i godišnje kumulacije. Karakteristično je zacijelo, da se u Velikoj Britaniji, zemlji gdje je katalog na mikrofišu bio vrlo rasprostranjen u svim vrstama knjižnica, sada uvode katalozi s izravnom vezom. Čini se da je katalog na mikrofišu, koji je također proizveden računalom, shvaćen samo kao prijelazni oblik kataloga[149].

Strojno čitljivi katalozi s izravnom vezom s računalom zacijelo su onaj oblik kataloga koji će prevladati u budućnosti. Pitanje je nudi li takav katalog neke novine u odnosu na dosadašnje, tradicijom utvrđene katložne zadaće? Literatura o toj vrsti kataloga opsežna je i često, naročito u prvim godinama njegova ulaska u knjižnice, nekritična, usredotočena na prikaz tehničkih mogućnosti računala, izradu i primjenu odgovarajućih programa. Osamdesetih se godina javljaju i promišljeniji članci u kojima se sažimaju dotadašnja iskustva s funkcioniranjem pojedinih kataloga i pokušava se sagledati koje su to sve mogućnosti koje ovi katalozi nude.

U jednom od uvodnika koje je neko vrijeme redovito pisao za časopis *American libraries*, Michael Gorman kaže da treba razlikovati dvije faze u razvoju strojno čitljivih kataloga s izravnom vezom[150]. **Prva faza**, koju on naziva **minimalističkom**, a koja obavezno prethodi drugoj, **fazi proširenja**, zahtijeva da takav katalog obavlja one iste zadaće kao i tradicionalni katalog, a to znači da preko standardnih pristupnica – imena/naziva autora, stvarnih naslova, predmetnica i formalnih odrednica omogući pristup gradi i o njoj pruži točnu i suvremenu obavijest. Već u ovoj prvoj fazi uočljiva je razlika u odnosu na klasični katalog u tome što strojno čitljivi katalog s izravnom vezom uz bibliografske podatke simultano pruža i podatke o statusu knjižnične jedinice. Dok klasični katalog nudi identifikaciju i podatak o smještaju jedinice i time samo otvara mogućnost za započinjanje posebnog postupka njezinog traženja u knjižnici, strojno čitljivi katalog, uz bibliografske podatke i signaturu, daje korisniku i obavijest o tome da li se jedinica grade nalazi na svome mjestu i može li se posuditi ili je možda već posuđena, odnosno kada će ponovno biti dostupna. Gorman kaže da umjesto tradicionalnog odgovora na pitanje da li knjižnica posjeduje određenu jedinicu, strojno čitljivi katalog nudi odgovor na pitanje da li je određena jedinica dostupna.

[149] Bryant, P. Usmeno priopćenje, 1989.

[150] Gorman, M. Thinking the unthinkable : a synergetic profession : online catalogs go beyond bibliographic control. // American libraries 13(1982), str. 473 – 474.

Fazu proširenja Gorman karakterizira kao fazu u razvoju kataloga u kojoj treba postići da katalog omogući korisniku da s većim brojem pristupnica dobije veću količinu obavijesti i širi raspon usluga.

Značajke koje katalog s izravnom vezom ima u ovoj fazi jesu: mogućnost kombiniranja pretraživanja (npr., mogućnost istodobnog pretraživanja prema autoru i prema naslovu ili prema autoru i predmetu); mogućnost da se jedinica u katalogu pronađe i sa samo djelomice točnim podacima; mogućnost korištenja nekonvencionalnih pristupnica; dodavanje nebibliografskih zapisa u katalog (zapisa preuzetih iz službi sažetaka i kazala); mogućnost korištenja kataloga izvan knjižnice i mogućnost iskazivanja građe drugih knjižnica. Čini se, međutim, da sve navedene značajke nisu jednako važne ili jednako nove. Mogućnost kombiniranja više pristupnica pri pretraživanju sama po sebi nije novost. Ta je mogućnost bila dostupna korisnicima u svim onim knjižnicama koje su imale više raznih vrsta kataloga, koji su dopuštali pristup građi prema različitim značajkama. Naravno da to nije bilo moguće u knjižnici sa samo jednim osnovnim katalogom. Ono što jest novo mogućnost je istodobnog pretraživanja s više pristupnica, obično utipkivanjem početnih slova elemenata koji služe kao pristupnice (obično prva tri ili prva četiri slova autorovog prezimena i prva tri ili prva četiri slova stvarnog naslova ili bilo koje druge pristupnice). Jedinica koja se u klasičnom, linearno izgrađenom katalogu morala tražiti korak po korak, tj. najprije je trebalo pronaći autorovo ime u abecednom redoslijedu, zatim unutar njegovih radova stvarni naslov željene jedinice, može se sada pronaći samo jednim korakom. Izraz **sinergijski** koji Gorman upotrebljava u naslovu svoga rada za knjižničarsku profesiju, vrlo je prikladan i za obilježavanje pretraživanja kakvo dopušta strojno čitljivi katalog.

Upitno je da li je novina karakteristična za strojno čitljivi katalog i mogućnost koju ovaj katalog pruža da se dobije odgovor i s djelomice korektnim upitom. Kako su pokazale studije rađene na klasičnim katalozima, s nekorektno zapamćenim podacima moguće je pronaći željenu jedinicu, naravno u više uzastopnih pokušaja[51]. To, dakle, nije značajka isključivo strojno čitljivih kataloga. Činjenica na koju su ukazale studije kataloga, da korisnici nakon prvog neuspjelog pretraživanja napuštaju katalog i odustaju od daljnjeg traženja, može ostati relevantnom činjenicom i za strojno čitljive kataloge. To, uostalom, tek treba utvrditi. Ono na što Gorman vjerojatno misli kad o ovoj osobini strojno čitljivog kataloga razmišlja kao o novini jest da korisnik ne mora točno znati kako se piše autorovo ime ili neka riječ u stvarnom naslovu, već

[51] Ayres, F. H. et al. Authors versus title : a comparative study of the accuracy of the information which the user brings to the library catalogue. // Journal of documentation 24(1968), str. 266–272. Tagliacozzo, R.; Kochen, M.; Rosenberg, L. Orthographic errors patterns of author names in catalog searches. // Journal of library automation 3(1970), str. 93–101. Lipetz, B. A. User requirements in identifying desired works in a large library. New Haven : Yale University Library, 1970.

je dovoljno da utipka prva tri ili četiri slova i dobije relevantan odgovor. Nažalost, pri tako formuliranom zahtjevu, on će dobiti i jedan broj kataložnih jedinica koje ga uopće ne zanimaju, a koje su unesene pod imenima autora koja slučajno počinju istim slovima kao i ime traženog autora.

Iduća karakteristika strojno čitljivog kataloga, koju navodi Gorman, jest mogućnost pretraživanja prema nekonvencionalnim pristupnicama. Tu očigledno leži i glavna snaga strojno čitljivog kataloga. Moguće je pretraživati prema ključnim riječima iz naslova, ključnim riječima iz sadržaja i konačno prema gotovo svakom formalnom bibliografskom podatku navedenom na kataložnoj jedinici. Novije studije pokazuju, međutim, da se te nove mogućnosti pristupa koriste isključivo kao dopuna, a ne kao nadomjestak za tradicionalne načine pretraživanja prema autoru/naslovu, predmetu i/ili struci.

Gorman je dosta nejasan kad govori o dodavanju u katalog nebibliografskih zapisa kakve izrađuju službe sažetaka i službe koje izrađuju kazala. Pod nebibliografskim zapisima vjerojatno misli na zapise o bibliografskim jedinicama koji nisu rađeni kao tradicionalni kataložni zapisi. O integriranju zapisa koje izrađuju službe sažetaka među kataložne zapise malo je pisano. Zapaža se, međutim, tendencija da se neki podaci, koje su te službe tradicionalno uvrštavale u svoje zapise, ali katalozi nisu, ipak uvrste u kataložne zapise. To su, primjerice, podaci o afilijaciji autora i njegovim radovima, zatim naslovi pojedinih poglavlja rada koji se opisuje i sažeci sadržaja[152].

Što se, pak, tiče činjenice da se strojno čitljivi katalog može koristiti bilo gdje, na bilo kojem mjestu u knjižnici, ali i izvan nje, naravno, ako korisnik posjeduje odgovarajuću opremu, ona je zacijelo velika prednost u odnosu na katalog na listićima, iako nije novina, jer tu karakteristiku dijeli strojno čitljiv katalog s katalogom na mikrofišu, pa i s klasičnim tiskanim katalogom.

Nijedna od karakteristika koje Gorman nabraja kao novine strojno čitljivog kataloga ne dovodi u pitanje tradicionalne zadaće kataloga u odnosu na korisnike. Međutim, samo mjesto kataloga unutar knjižnice u informatiziranoj se sredini mijenja. Strojno čitljivi katalog postaje središtem knjižnice i pomoću njega knjižnica osigurava rad službi i pruža cijeli niz usluga. Katalog se konzultira prilikom naručivanja, nabave, obrade, pripreme građe za uvezivanje, posudbe, davanja obavijesti. Sve se to, naravno, činilo i prije, ali tako da su posebni odjeli koristili posebne odvojene kartoteke. Integracija zasebnih kartoteka u združenu datoteku/katalog, osnovna je karakteristika strojno čitljivog kataloga. Njegova se integrativna uloga može i proširiti povezivanjem s katalozima drugih knjižnica. Činjenica je da se u klasičnoj knjižnici proces nabave, obrade i davanja građe i obavijesti o građi korisnicima proma-

[152] Bryant, P. End user requirements of bibliographic records. // Bibliographic records in the book world. S. l. : BNBRF, 1988. Str. 13–19.

trao kao niz zasebnih postupaka, dok je informatizirana knjižnica, da se poslužimo Gormanovim izrazom, sinergijska.

Gorman, međutim, uopće ne načinje temu **tajnosti podataka**. Opće je poznata činjenica, o kojoj se, međutim, vrlo malo govori, da većina programa na kojima počivaju strojno čitljivi katalozi, ima ugrađenu mogućnost pamćenja prethodnih pretraživanja. Ta je mogućnost ponajprije namijenjena korisnicima koji se zbog nekog razloga žele vratiti na ranije pretraživanje. Zahvaljujući ovoj mogućnosti oni ne moraju pamtiti i ponovno utipkivati svoj zahtjev, već ga mogu obnoviti. Istodobno, moguće je, naravno, da i neki drugi korisnik obnovi pretraživanje svojih prethodnika i tako sazna kojom se temom prethodni korisnik bavi i sl. Knjižničari zaduženi za kataloge za publiku, izjavit će uvijek da je tako što nemoguće, jer svaki izlazak iz programa briše prethodnu povijest pretraživanja. To je doista točno, ali se pri tom zaboravlja da postoje oni korisnici koji, nakon što su obavili pretraživanje, napuštaju katalog, a da nisu prethodno izišli iz programa, kao i da spretni programer može obnoviti prethodna pretraživanja i nakon što se iz programa propisno izišlo, naravno, ako je za takav postupak motiviran. U civilizaciji nedovoljne privatnosti, ova se mogućnost mora istaknuti kao razlika prema katalogu na listićima ili katalogu-knjizi, gdje je ponavljanje prethodnog pretraživanja sasvim nemoguće.

B. Tillet, u radu objavljenom 1987., eksplicitno izjavljuje da je automatizacija otkrila neke nove zadaće kataloga tako što je istaknula veze koje postoje među pojedinim kataložnim jedinicama[153]. Tillet govori o katalogu kao o strukturi koja uključuje **objekte (entitete), atribute i odnose**[154]. Bibliografski zapisi su u tako zamišljenom modelu objekti, podaci u zapisu atributi, a veze između zapisa i podatka u zapisu i između pojedinih zapisa označene su kao odnosi. Postoje četiri vrste odnosa/veza: **bibliografske veze, veze među imenima/nazivima, veze među predmetima** i **veze među pristupnicama zapisima**. Tillet se u svom radu ograničava samo na ispitivanje bibliografskih odnosa koje definira kao veze između dviju bibliografskih jedinica ili djela. Na temelju analize 24 britanska i američka kataložna pravilnika, od Panizzijevih pravila do *AACR2*, autorica je izradila taksonomiju bibliografskih odnosa, a na temelju uzorka sastavljenog od zapisa MARC Kongresne knjižnice, utvrdila je učestalost javljanja pojedinih kategorija veza u odnosu na pet čimbenika: vrstu građe, predmet, godinu izdavanja, jezik i zemlju publikacije. Zanimalo ju je da li su vrste odnosa predvidive iz poznavanja ovih čimbenika. Utvrdila je da je vrsta odnosa najuže po-

[153] Tillet, B. B. Bibliographic relationships in library catalogues. // International cataloguing & bibliographic control 17(1988), str. 3–6.

[154] Tillet nije jedini autor koji pokušava analizirati katalog primjenom modela *objekt/odnosi* (entity relationship model). Ovaj je model u literaturu o bazama podataka uveo P. Chen 1976. Chen, P. P. S. The entity-relationship model : toward a unified view of data. // ACM transactions on database systems 1(1976), str. 9–36. Cit. prema: Fidel, R.; Crandall, M. The AACR2 as a design schema for bibliographic databases. // The library quarterly 58(1988), str. 123–142.

vezana s vrstom građe, tj. da su određeni odnosi tipični za određenu vrstu građe. Tako su, naprimjer, **sekvencijalni odnosi** karakteristični za periodičke publikacije i gotovo ih nema među knjigama; **popratni** su **odnosi** karakteristični za note i za vizualnu građu. Taksonomija odnosa, smatra Tillet, važna je kod prijelaza na strojno čitljive kataloge. U katALOžnom formatu za strojno čitljivu građu treba, naime, predvidjeti vrste odnosa koje se mogu javiti među jedinicama građe kako bi se odgovarajućim kodiranjem omogućilo njihovo iskazivanje. UNIMARC, međunarodni katALOžni format za strojno čitljivu građu poznaje samo tri vrste veza: vertikalne, horizontalne i kronološke. Tillet, pak, utvrđuje sedam vrsta odnosa koje opisuje kao: **veze ekvivalencije**, tj. veze među jednakim primjercima iste manifestacije djela ili između izvorne jedinice i njezinih reprodukcija. To je, naprimjer, veza između izvornika i faksimila ili veza između jednakih primjera neke jedinice. U katalogu se takve veze označavaju napomenama ili korištenjem jedinstvenih stvarnih naslova, u starijim tiskanim katalozima uporabom tzv. *dash entries*, jedinica koje započinju crticom (-). **Derivativne veze** su veze opisane kao povezivanje između jedinice i njezinih modifikacija. To su veze između pojedinih izdanja istoga djela, izvornika i prijevoda, izvornika i dramatizacije, izvornika i parodije i sl. Naznačuju se podatkom o izdanju, napomenama, jedinstvenim stvarnim naslovom i unakrsnim uputnicama. **Opisne veze** su veze između bibliografske jedinice i kritike ili komentara. Naznačuju se u katalogu napomenama ili analitičkim ili sporednim katALOžnim jedinicama. **Veze između cjeline i dijela** jesu veze koje postoje između bibliografske jedinice ili djela i cjeline kojoj ona pripada. Jedan rad u cjelini sastavljenoj od više radova ili svezak unutar nakladničke cjeline primjeri su za takvu vrstu veza. U katalogu se označavaju napomenom o sadržaju, jedinstvenim naslovom, objasnidbenom uputnicom, analitičkom ili sporednom katALOžnom jedinicom, višerazinskim opisom ili, u starijim katalozima, katALOžnim jedinicama koje počinju crticom.

Popratne veze su veze koje postoje između dvije jedinice koje se nadopunjuju ili između glavne jedinice i jedinice koja je dopunjuje. U katalogu se naznačuju na glavnoj katALOžnoj jedinici kao dodatak uz materijalni opis, u napomenama, pomoću višerazinskog opisa ili se izrađuju dva zasebna zapisa koji se povezuju napomenama. **Sekvencijalne veze** jesu veze između bibliografske jedinice koja nastavlja drugu jedinicu ili joj prethodi. To su, npr., svesci periodičke publikacije ili niza publikacija s promijenjenim stvarnim naslovom. Označavaju se u katalogu napomenama, sporednim katALOžnim jedinicama ili jedinstvenim naslovima.

Sedmu vrstu veza naziva Tillet **vezama zajedničkih obilježja** koje se uspostavljaju koincidencijom između dvije bibliografske jedinice vezane istim autorom, istim naslovom, predmetom kojim se bave ili, pak, jezikom. Veze između jedinica objavljenih u istoj zemlji ili iste godine također su veze zajedničkih obilježja. Ovu vrstu veza Tillet isključuje iz svoje analize. KatALOžni pravilnici, prema njezinom mišljenju, pokazuju nedosljednosti u postupku iskazivanja bibliografskih veza,

što se očituje u različitim vezivnim mehanizmima koje pravilnici koriste za pojedine vrste veza. Evolucija vezivnih mehanizama u katalogu pokazuje ovisnost o tehničkom obliku kataloga. Katаložne jedinice s crticom značajka su uglavnom tiskanih kataloga u kojima su crtice na početku katаložne jedinice upotrebljene umjesto odrednice koja je istovjetna odrednici već prije navedene katаložne jedinice. U pojedinim se suvremenim katalozima katаložne jedinice s crticom javljaju još uvijek, npr., kod najave popratne građe[155].

Rad B. Tillet vrlo je zanimljiv, ali je teško složiti se s njezinom tvrdnjom da su strojno čitljivi katalozi otkrili nove zadaće kataloga. O svim vrstama veza koje ona navodi govore i katаložni pravilnici. Veze su, međutim, u tim pravilnicima često navedene parcijalno i razbacane unutar različitih pravila. Ovaj je rad jedan od rijetkih pokušaja sistematizacije vezivnih mehanizama kojima se pravilnici služe u izgradnji i organizaciji kataloga. Moguće je, međutim, složiti se s njezinom tvrdnjom da je propisani postupak vezivanja pojedinih katаložnih jedinica u pravilnicima nedosljedan.

Rečeno je da se suvremeni teoretičari kataloga slažu s onima iz prošlih razdoblja u definiranju katаložnih zadaća kao odgovora na pitanja ili zahtjeve koje korisnik postavlja katalogu, te da su ta pitanja ili zahtjevi formulirani na više ili manje identičan način. Rečeno je, također, da je na Pariškoj konferenciji obnovljeno pitanje da li je katalog samo identifikacijski popis ili on ima još koje zadaće[156]. Pariška je konferencija potvrdila tri tradicionalne zadaće abecednog kataloga[157]. Lubetzky je, komentirajući raspravu koja se vodila na Pariškoj konferenciji, rekao da se radi o oživljavanju sto godina stare dileme koja je mučila Panizzija i njegove oponente i koju je, misli Lubetzky, Panizzi riješio na *briljantan* i *uvjerljiv* način, pokazavši nedostatke kataloga zamišljenog samo kao identifikacijski popis[158].

Ovdje je zacijelo potrebno objašnjenje, s obzirom da je na početku ovoga odlomka rečeno da je Panizzi eksplicitno govorio samo o prvoj zadaći kataloga, identifikaciji knjige u zbirci, a da njegova pravila omogućuju tek djelomično ispunjavanje druge i treće zadaće. Panizzijeva pravila, naime, eksplicitno traže okupljanje svih izdanja *Biblije* (pravilo 79)[159] i okupljanje svih djela autora koji se na publikacijama javljaju pod raznim oblicima pravog imena (pravila 10, 14, 15) ili onih koji su promijenili ime (pravilo 11). Ali ako se na knjizi autor javlja s inicijalima (pravilo 31) ili pod pseudonimom (pravilo 41, 42) ili je publikacija

[155] Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. II. dio: Katаložni opis. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983, str. 256–258.

[156] International Conference on Cataloguing Principles, str. 26–27.

[157] International Conference on Cataloguing Principles, str. 91.

[158] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 9.

[159] Panizzi je ovaj postupak vjerojatno preuzeo iz ranije prakse. Prvi koji je okupio sva izdanja *Biblije* u jednom abecednom nizu, bio je A. Maunsell 1595. On je vjerojatno takav postupak preuzeo iz ranijih stručnih kataloga.

objavljena anonimno (pravilo 39), odrednica se oblikuje prema podacima s knjige, čak i ako je autor utvrđen. Radove akademija, zavoda, sveučilišta, znanstvenih i književnih društava unosi Panizzi pod formalnu odrednicu *Akademije*, a unutar tog niza pod naziv zemlje ili grada u kojem tijelo ima sjedište (pravilo 80). Periodičke publikacije uključuje također pod formalnu odrednicu *Periodičke publikacije* (pravilo 81). Neke skupine anonimnih publikacija uvrštava pod odrednice *Efemeride* (pravilo 82), *Katalozi* (pravilo 85), *Rječnici* (s uputnicom od autora kad ovaj postoji, pravilo 88), *Enciklopedije* (pravilo 89), *Liturgije* (pravilo 90). Ostale anonimne publikacije, međutim, ostaju razbacane po katalogu, kao i autorska djela koja ne ispunjavaju uvjete iz pravila 10, 11, 14 i 15.

Stoga, kad Lubetzky kaže da je Panizzi uvjerljivo pokazao nedostatke kataloga zamišljenog samo kao identifikacijski popis, on prvenstveno misli na Panizzijevo protivljenje izradi takvoga kataloga u kojem bi jedinice sadržavale samo najnužnije podatke za identifikaciju. Panizzi, kao i njegovi oponenti, smatra da katalog služi za identifikaciju jedinice građe, samo on pod identifikacijom podrazumijeva i utvrđivanje autora djela i utvrđivanje izdanja kojemu jedinica pripada. Da je tako, vidljivo je iz Panizzijeva svjedočenja pred Kraljevskom komisijom. U iskazu, u kojem se osvrće na pogreške koje je učinio Collier pri pokušaju izrade skraćenih zapisa za jedan broj knjiga, a sve kako bi pokazao suvišnost dugih zapisa, Panizzi kaže: "Ovih 25 naslova sadrže gotovo svaku moguću pogrešku koja se može napraviti u katalogiziranju knjiga i tim se skraćenim naslovima može uputiti gotovo svaki mogući prigovor. Pogreške se mogu sistematizirati ovako: 1. netočan ili nedovoljan opis..., 2. izostavljena imena urednika, čime je izgubljen najpotrebniji vodič za odabir različitih izdanja istoga djela, 3. izostavljena osobna imena autora, što izaziva veliku zbrku između djela različitih autora s istim prezimenom, zbrku koja je to veća što je opsežniji katalog, 4. izostavljeni brojevi izdanja, čime je odbačen najvažniji i najizravniji dokaz o vrijednosti djela..., 7. stavljanje imena urednika u odrednicu, kad je na naslovnoj stranici navedeno ime autora, 8. stavljanje imena prevodioca u odrednicu, kad je na naslovnoj stranici navedeno ime autora, 9. preuzimanje autorova imena ili naslova u obliku u kojem se javlja na naslovnoj stranici... praksa koja raspršuje radove Londonskog biskupa pod imenima Blomfield, Chester i London..."[160]

Nesumnjivo je, dakle, da iako Panizzi u svojim pravilima ne nabraja eksplicitno zadaće kataloga, pa kad i govori o katalogu spominje samo njegovu identifikacijsku ulogu, on pod identifikacijom podrazumijeva i identifikaciju autora i izdanja knjige, iako samo onda kad ti podaci postoje u knjizi. Utvrđivanje zadaća kataloga, dakle, za Panizzija je prvenstveno vezano uza zastupnički aspekt kataloga, ali opisni podaci moraju biti toliko opsežni da omoguće ispunjavanje druge i treće zadaće kataloga (makar djelomice), a ne samo prve.

[160] Brault, N. The great debate on Panizzi's rules, str. 45–46.

Jedan od najranijih radova u kojem se o identifikaciji literarne jedinice govori kao o osnovnom načelu na kojem počiva abecedni katalog jest rad Julie Pettee iz 1936. godine, koji je Lubetzky smatrao vrlo značajnim teoretskim radom[161]. J. Pettee najranijim katalogom, čija je zadaća bila i utvrđivanje i okupljanje literarnih jedinica, smatra katalog Bodleiane iz 1674., kojega je sastavio Thomas Hyde[162]. Hyde je pravila kojima se služio u sastavljanju kataloga iznio u predgovoru kataloga. Pettee kaže da je T. Hyde okupljao radove jednog autora poznatog pod više različitih imena odnosno oblika imena, pod jednim izabranim oblikom imena, da je unosio prijevode djela pod imenom autora izvornika, a za autore koji su pisali pod pseudonimom otkrivao prava imena i za njih izrađivao uputnice[163].

Verona je, međutim, u jednom kasnijem radu istaknula da se okupljanje literarnih jedinica nekog autora ne može smatrati potpunom identifikacijom literarnih jedinica. Verona kaže da je Hyde tražio da radovi istog autora budu okupljeni, ali da su unutar jedinstvene autorske odrednice različiti radovi bili izloženi u kronološkom rasporedu, što znači da Hyde nije nastojao okupiti sva izdanja istog djela[164]. Uostalom, na činjenicu da sva izdanja jednog djela nisu bila okupljena zajedno, zacijelo je utjecala i tada uobičajena netočnost u prepisivanju naslova, tj. njihovo skraćivanje ili opisivanje. "Opis, a ne prijepis naslova vrlo je čest", kaže C. O. Frost u radu koji se bavi katalozima Bodleiane iz 1674. i 1738.[165] Frost spominje i tvrdnju J. Pettee da je Hyde identificirao literarne jedinice i Veronino pobijanje te tvrdnje. Ona smatra da je Hyde, usprkos netočnom prepisivanju naslova, nastojao okupiti razne tekstove istog djela i da je to činio rasporedom naslova. Ispod cjelovite kataložne jedinice za tekst nekog djela Hyde je, kaže Frost, navodio natuknice poput *Isto na engleskom, S talijanskog preveo* ili *Isto sa slikama*. Natuknice su zapravo bile skraćene kataložne jedinice u kojima je Hyde izostavljao većinu podataka o bibliografskoj jedinici, ali je davao podatke o djelu.

Verona je, međutim, u pravu kad inzistira na razlici između identifikacije literarne jedinice i okupljanja djela istog autora. Iz Petteeinog rada, naime, može se steći dojam da je za identifikaciju literarne jedinice dovoljno okupiti djela jednog autora, a anonimna djela okupiti pod nekom zajedničkom odrednicom. Verona ističe da identifikacija literarne jedinice znači okupljanje različitih izdanja istog anonimnog djela, kao i različitih izdanja djela nekog pisca. Sam čin okupljanja djela nekog

[161] Institute on Cataloging Code Revision, Stanford University, July 9–12, 1958. Summary of proceedings. Umnoženi tekst. Str. 4.

[162] Hyde, T. Catalogus impressorum librorum Bibliothecae Bodleiane in Academia Oxoniensi. Oxonii, 1674.

[163] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code.

[164] Verona, E. Literary unit versus bibliographical unit.

[165] Frost, C. O. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738.

autora pod jedinstvenom odrednicom za tog autora, a to znači na jednom mjestu u katalogu, nije dovoljan za identifikaciju literarne jedinice. Verona čak kaže: "Treći zadatak (tj. okupljanje svih djela jednog autora) ne bavi se odnosom kataloga prema literarnim bibliografskim jedinicama i zbog toga ne zadire dublje u strukturu kataloga".[166] Teoretski je moguće identificirati literarne jedinice, a da se sva djela jednog autora uopće ne okupe zajedno pod jedinstvenom odrednicom (npr., ako se izdanja/prijevodi nekog djela uvrste pod oblik autorova imena pod kojim je objavljen izvornik).

Verona navodi da se u katalozima 17. i 18. stoljeća pokazuje jačanje tendencije okupljanja literarnih jedinica, što znači da se u središtu pažnje katalogizatora nalazi djelo. Ova tendencija, kaže Verona, mijenja se početkom 19. stoljeća, kad se pažnja usmjerava na knjigu, dakle, na pojedinu bibliografsku jedinicu[167].

Malinconico ovakvu situaciju smješta u društveni kontekst i kaže da se navedene promjene u bibliografskoj kontroli s kraja 18. i početka 19. stoljeća mogu objasniti utjecajem industrijalizacije i masovne proizvodnje roba, koje stvaraju situaciju u kojoj *autorstvo* neke robe ili proizvoda (a knjiga je materijalni predmet, dakle i roba) postaje anonimno. Velika produkcija i dostupnost proizvedene robe usmjeravaju pažnju na materijalni proizvod, varijante se gube zbog strojne produkcije. Otuda i kataložni pravilnici gube zanimanje za literarnu jedinicu i usmjeravaju se na kontrolu bibliografskih jedinica[168].

Od šezdesetih godina ovoga stoljeća u kataložnoj se teoriji i kataložnim pravilnicima osjeća tendencija umanjivanja značaja što su ga autor i djelo, odnosno iskazivanje literarne jedinice imali u abecednom katalogu. Katalog se pokušava organizirati oko koncepta bibliografske jedinice, dok se identifikaciji literarne jedinice pridaje sporedna uloga. Ovakvom su gledanju na katalog zacijelo pridonijeli i informacijski stručnjaci i metode kontrole informacija koje su oni uveli, a koje su bile zavisne od, u početku vrlo ograničenih mogućnosti računala.

J. Rowley u radu *Elektroničko računalo u biblioteci* kaže da je jedna od prvih primjena računala u pronalaženju obavijesti bila stvaranje tiskanih kazala[169]. O nedostacima jednog takvog pomagala, *Science Citation Indexa*, raspravlja Lubetzky u radu *Bibliografske dimenzije informacijske kontrole*, kojega je napisao zajedno s R. Hayesom i u kojemu pokazuje kako neprimjereno i nejednoznačno navođenje imena autora i stvarnih naslova radova dovodi do razdvajanja radova istog autora i onemogućuje prepoznavanje autora. On smatra da se to događa

[166] Verona, E. Literary unit versus bibliographical unit, str. 81.

[167] Verona, E. Literary unit versus bibliographical unit.

[168] Malinconico, M. S. Technology and standards for bibliographic control. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : The University of Chicago Press, 1977. Str. 74–91.

[169] Rowley, J. E. Elektroničko računalo u biblioteci. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1984. Str. 60.

zbog neprimjenjivanja onih pravila koja su knjižničari uveli u bibliografskoj kontroli. Ustvari, Lubetzky u tom radu pokazuje nedostatke pomagala kao što je kazalo u odnosu na katalog[170].

Ovdje treba ukazati na još jednu bitnu razliku između bibliografskog i informacijskog pristupa tekstovima. Bibliograf promatra tekst kao specifičnu manifestaciju djela određenog autora objavljenu u određenoj specifičnoj jedinici građe. Za informacijskog stručnjaka tekst se može razložiti na obavijesne jedinice koje se nalaze zabilježene u dokumentu. Za identifikaciju dokumenta dovoljno je kontrolirati formalne podatke o dokumentu, što se najlakše čini pomoću popisa kakav je kazalo. Tako i svrhu knjižničnog kataloga informacijski stručnjak vidi tek u bilježenju i identifikaciji dokumenata, jer katalog zastupa obavijesne jedinice[171]. No, pronalaženje dokumenta još uvijek ne otkriva njegov sadržaj. Važan koncept u teoriji pronalaženja obavijesti (information retrieval) jest **relevantnost** shvaćena kao korisnost za individualnog korisnika. Zbog toga su izrađeni posebni sustavi za pronalaženje obavijesti koji funkcioniraju pomoću ugrađenih mehanizama kojima se upiti/zahtjevi korisnika, izraženi prirodnim jezikom, prevode na pojmovne koncepte, a ti se pojmovi prevode opet na riječi kontroliranog jezika na kojemu se zasniva sustav. Uz to, u tim sustavima postoje i mehanizmi za izoštravanje specifičnosti korisničkih zahtjeva što se obavlja poredbom zahtjeva sa sadržajem pojedinih dokumenata, kako bi se postigla što bolja relevantnost, *ocjenjivanjem* ili *vaganjem, vezama, indikatorima, prekoordinacijom termina* i sl. Ipak, relevantnost ponekad nije dovoljna, pa se uvodi i razlikovanje **relevantnosti** i **pertinentnosti** dokumenata. Pertinentni su samo oni dokumenti koji su korisni određenom korisniku za njegove određene potrebe, mada relevantnih dokumenata u sustavu može biti puno više.

Sustavi za pronalaženje obavijesti uglavnom su ograničeni na jedno ili nekoliko srodnih stručnih područja. Vrlo poznati su, naprimjer, *Chemabs, Biological Abstracts, Agricola* itd.

U času kad korisnik postavlja svoj zahtjev u sustavu počinje proces ocjenjivanja relevantnosti obavijesti za tog određenog korisnika. Takvu pomoć korisnik nema i ne dobiva je kad se približava katalogu. Katalog je u osnovi otvorena struktura; on svakom korisniku nudi sve što knjižnica ima, a ne pokušava ocijeniti koji dio građe jest ili nije relevantan za individualnog korisnika koji postavlja zahtjev. Wilson smatra da korisnici, uvjetovani iskustvom, znaju što im katalog može pružiti, pa kad ulaze u katalog traže *sve* što je o nekoj temi napisano; ako, pak, žele onu građu koja se smatra značajnom za neku temu, konzultiraju

[170] Lubetzky, S.; Hayes, R. M. Bibliographic dimensions in information control. // American documentation 20(1969), str. 247–252.

[171] Gull, C. D. How will electronic information systems affect cataloguing rules? // Library resources & technical services 5(1961), str. 135–139. I: Gull, C. D. The impact of electronics upon cataloguing rules. // International Conference on Cataloguing Principles, str. 281–290.

popise citirane literature. No, P. Wilson je prema mogućnosti prepoznavanja potencijalne korisnosti tekstova vrlo skeptičan. On kaže: "Često se može reći da je neka jedinica bolja od neke druge kao sredstvo za postizanje kojeg cilja, ali opće primjenjivi postupak kojim bi se moglo utvrditi da je neki tekst, naprimjer, točno tri puta korisniji od kojeg drugog (za određene svrhe, osobe, vrijeme), bio bi tako začuđujući napredak u našem poznavanju ljudi, tekstova, a zapravo i svega ostaloga u svemiru, da se može posumnjati da ga običan smrtnik ikada može otkriti".[172]

Katalog uvijek otkriva sve ono što postoji o određenoj temi, ali to, naravno, u nekom određenom vremenu ne mora biti relevantno za neku određenu korisnikovu potrebu.

Kad je računalo ušlo u knjižnice i kad se počelo razmišljati o izradi i postavljanju kataloga s izravnom vezom koji bi predstavljao cjelokupni fond knjižnice i komunicirao s korisnikom bez posrednika, kad se, dakle, počelo razmišljati o tzv. katalogu OPAC (*Online Public Access Catalogue*) i nehotice su se tražile poredbe sa sustavima za pronalaženje obavijesti. Zahtjevi za poboljšanjem mogućnosti koje katalog nudi za ocjenjivanje relevantnosti zapisa javili su se gotovo odmah[173], i sigurno su posljedica uspoređivanja djelotvornosti kataloga s djelotvornošću obavijesnih sustava. Ali relevantnost u katalogu nije shvaćena diskriminatorski. Predlaže se da se kataložni zapis za potrebe OPACa proširi anotacijom u kojoj će se dati sažetak sadržaja ili jednostavno preslikati stranica sa sadržajem iz publikacije[174]. Procjena relevantnosti ostavljena je korisniku.

Neke temeljne razlike između kataloga i sustava za pronalaženje obavijesti postale su vidljive kad se počelo razmišljati o OPACu. P. Bryant razlikuje OPAC od sustava za pronalaženje obavijesti u preglednom radu o istraživanju i razvoju OPACa u Velikoj Britaniji ovako: "Idealni OPAC mnogi vide kao PET (Public Enquiry Terminal) s kojega korisnici moraju dobiti pristup u cijeli niz mjesnih i vanjskih, primarnih i sekundarnih podataka kao što su, npr., obavijesti o institucijama ili obavijesti o životu zajednice (community information), priručne datoteke, DIALOG i sl. Prije će biti obrnuto – OPAC je samo jedna od mogućnosti koje PET nudi i moje je mišljenje da se OPAC nikako ne smije s njim poistovjetiti".[175] OPAC, dakle, nije sustav koji sadrži sve obavijesti koje korisnika mogu zanimati, od vremenske prognoze i obavijesti o kazališnim priredbama, polascima autobusa i sl. do bibliografskih obavijesti. Ali OPAC također nije ni konvencionalni knjižnični katalog prenesen u računalo. "Ne može se dovoljno naglasiti razlika između pristupa s izravnom vezom i konvencionalnog kataloga na listićima".[176]

[172] Wilson, P. Two kinds of power, str. 51.

[173] Bryant, P. Cooperation resource allocation and the "win/win" situation.

[174] Optički čitač tekstova postaje sastavnim dijelom knjižnične opreme.

[175] Bryant, P. OPAC research and development in the United Kingdom.

[176] Fayen, E. G. The online catalog. White Plains, N.Y. : Knowledge Industry Publications, 1983.

S. Walker definira OPAC ovako: "OPAC je sustav za pronalaženje obavijesti, sličan konvencionalnim sustavima s izravnom vezom za pronalaženje bibliografskih navoda, kakve nudi Lockheed ili Datastar. Možda je najznačajnija razlika u tome što se OPAC mora moći koristiti *bez* posrednika... Još jedan važan čimbenik koji utječe na izradu OPACa jest širina područja koju pretraživane datoteke mogu pokrivati, dok je pretraživanje sustava za pronalaženje obavijesti obično ograničeno na jedno područje koje je dovoljno usko za predmetni tezaurus... Kao što svi znamo, velik broj kataložnih datoteka pokriva cjelokupno znanje".[177]

To i jest ozbiljan problem s kojim se susreću knjižnice koje žele izraditi strojno čitljiv katalog. Izraditi složen i djelotvoran katalog s izravnom vezom koji u općeznanstvenim knjižnicama uključuje građu iz svih područja ljudskog znanja jest problem koji možda i može biti riješen, ali čija je materijalna cijena ogromna. Dilema s kojom se susreću knjižnice jest velika. P. Bryant oblikuje je ovako: "...riječ obavijest dominira u razmišljanju knjižničara. Pružanje obavijesti jest važno, ali ono je samo jedna od zadaća knjižnice... Zbog svoje naravi knjižnice moraju ispunjavati posebnu ulogu u društvu koju ne može nadomjestiti nikakav grandiozan automatizirani sustav ili mreža s izravnom vezom. Ako se osobe koje planiraju i oblikuju knjižničnu politiku ponašaju kao da je to imalo moguće, posebna uloga knjižnice mogla bi trpjeti zbog pogrešnog usmjeravnja (financijskih) sredstava".[178] Korisno je imati podatke o građi koja se nalazi bilo gdje u svijetu, ali loše je ako, zbog izgradnje takvog obavijesnog sustava čija je cijena previsoka, knjižnica nabavlja manje građe.

Organizacija

Kad Butler govori o bibliografskoj zadaći knjižnice, onda za njega taj pojam obuhvaća odabir i obradu građe, tj. **organizaciju građe** u knjižnici[179]. Građa se u katalogu organizira na dvije razine. Prva razina organizacije mora omogućiti identifikaciju jedinica građe i obuhvaća: utvrđivanje bibliografskih jedinica[180], izradu kataložnih jedinica kao zastupnika jedinica građe, odabir određenog elementa s jedinice građe koji će odrediti mjesto kataložne jedinice među ostalim jedinicama u kata-

[177] Walker, S. The free language approach to online catalogue : the system. // Keyword catalogues and the free language approach. Bath : University Library, 1985.

[178] Bryant, P. OPAC research and development in the United Kingdom.

[179] Butler, P. The bibliographical function of the library.

[180] Domanovszky razlikuje dvije glavne skupine bibliografskih jedinica o kojima abecedni katalog daje podatke, a koje on naziva *objektima*. Prvu skupinu čine one za koje se izrađuju zasebne kataložne jedinice. Tu skupinu naziva Domanovszky *skupinom autonomnih objekata*. U drugu skupinu pripadaju oni objekti koji ne dobivaju zasebne kataložne jedinice u katalogu. Za esej objavljen u zbirci eseja, naprimjer, ne izrađuje se zasebna kataložna jedinica, iako se esej kao poseban *objekt* spominje na kataložnoj jedinici za *autonomni objekt*, tj. za cijelu zbirku. Ovu skupinu naziva Domanovszky

logu i slaganje kataložnih jedinica prema linearnom abecednom rasporedu tih izabranih elemenata. Ta prva razina organizacije ne izaziva puno problema, nakon što je utvrđen način na koji kataložna jedinica mora predočiti jedinicu građe. Jedina prijeporna točka može biti utvrđivanje bibliografske jedinice koje, kako je već rečeno, zavisi od karakteristika građe, ali i od potreba knjižnice i utvrđivanje onog formalnog elementa koji će jedinicu zastupati u abecednom poretku svih jedinica. Iako abecedni katalog počiva na načelu unošenja kataložnih jedinica pod imenom autora, tj. inzistira na izboru autorovog imena kao onog formalnog elementa s jedinice građe koji će odrediti mjesto kataložne jedinice u abecednom rasporedu među svim ostalim jedinicama, primjena ovog načela u praksi nije sasvim jednostavna. Problemi se javljaju onda kad je na jedinici građe nemoguće pronaći podatak o autoru, kao i onda kad taj podatak postoji, ali nije točan, te kad postoji više podataka među kojima katalogizator mora izabrati onaj koji je najprikladniji da zastupa jedinicu.

Da bi katalog, usprkos poteškoćama koje izaziva različitost, nepotpunost ili netočnost podataka predočenih na jedinici građe, mogao obavljati svoje tri tradicionalne zadaće (identificirati bibliografsku jedinicu, identificirati literarnu jedinicu i okupiti sva djela istog autora), u nekim je slučajevima potrebno izraditi više kataložnih jedinica koje će u katalogu zastupati jednu bibliografsku jedinicu. Te će kataložne jedinice u onom svom dijelu koji pripada zastupničkom aspektu kataloga biti identične[181], no razlikovat će se prema mjestu pristupa bibliografskoj jedinici. Drugim riječima, za jednu će bibliografsku jedinicu u određenim slučajevima biti potrebno izraditi više kataložnih jedinica pod različitim odrednicama koje će omogućiti pronalaženje bibliografske jedinice ulaskom u katalog na različitim mjestima.

Katalog se ne sastoji samo od kataložnih jedinica – **zastupnica** jedinica građe. On sadrži i jedan broj posebno strukturiranih jedinica koje se nazivaju **uputnicama** i koje se najčešće definiraju kao pomagala za

skupinom podređenih objekata. Iz ove podjele on izvodi podjelu abecednog kataloga na dva zasebna područja, od kojih se jedno bavi izborom i oblikovanjem odrednica, a drugo opisom autonomnih objekata. Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing.

[181] Ovdje je namjerno zanemarena činjenica da neke od tih dodatnih kataložnih jedinica, koje se uz glavnu ili prvu kataložnu jedinicu izrađuju za neku bibliografsku jedinicu, nisu identične po broju navedenih podataka s glavnom kataložnom jedinicom. Razlika između sporednih kataložnih jedinica izrađenih po skraćenom postupku i onih koje su izrađene umnožavanjem glavne kataložne jedinice i od nje se razlikuju samo po odrednici, kvantitativne je, a ne kvalitativne naravi. Sporedna kataložna jedinica, čak i kad je izrađena po skraćenom postupku, mora dati minimum podataka dovoljnih za identifikaciju bibliografske jedinice. Stoga je uloga sporednih kataložnih jedinica bez obzira na broj podataka koje zaista sadrže, uvijek jednaka. One zastupaju jedinicu građe u katalogu na potpuno isti način kao što to čini i glavna ili prva ili osnovna kataložna jedinica.

pronalaženje kataložnih jedinica – zastupnica. Uloga uputnica nije, bar dosada, dovoljno istražena, što se jasno vidi u načinu na koji kataložni pravilnici uputnice imenuju, opisuju, kategoriziraju i sistematiziraju. Zbrku često povećava i izjednačavanje uloge uputnica s ulogom koju imaju sporedne kataložne jedinice, odnosno jedinice – zastupnice. Izradom uputnica u katalogu se uspostavlja mehanizam koji omogućuje povezivanje u abecednom poretku inače raspršenih kataložnih jedinica koje su nekim elementom, najčešće autorom ili naslovom, vezane jedna uz drugu. O uputnicama ćemo kasnije reći nešto više.

Rečeno je da se na prvoj razini organizacije kataloga utvrđuje bibliografska jedinica, da se ona predočuje na kataložnoj jedinici i da se utvrđuje onaj element (najčešće autorovo ime) pod kojim će kataložna jedinica biti predstavljena u katalogu. No, ta prva razina organizacije nije dovoljna da omogući primjereno funkcioniranje kataloga. Na drugoj se razini organizacije moraju specificirati dodatne kataložne jedinice čiju izradu zahtijevaju bibliografski uvjeti, tj. način na koji je bibliografska jedinica predočena i utvrđene zadaće kataloga, te odabrati **pristupnice**[182], odnosno mjesta u katalogu koja će te kataložne jedinice zauzeti, i konačno utvrditi način njihova povezivanja u katalogu. Način na koji se građa u katalogu organizira zavisi, dakle, od utvrđenih zadaća kataloga, ali i od načina na koji su bibliografski elementi predočeni na jedinici građe. Način na koji će se jedinica građe predočiti u katalogu, i način na koji će se za nju izrađena kataložna jedinica povezati s ostalim srodnim kataložnim jedinicama u katalogu, utvrđuju kataložni pravilnici.

Kataložni pravilnici

Kataložni se pravilnici obično sastoje od dva dijela: jednoga koji regulira zastupnički aspekt kataloga (opis jedinice) i drugoga koji pokriva sintaktički aspekt (izbor i oblikovanje odrednica). Prva su kataložna pravila nastala kao skup propisa prema kojima je usustavljen određeni katalog i često su, kao naprimjer, Hydeova, Panizzijeva ili Audiffredijeva pravila objavljena u predgovoru tiskanom katalogu određene zbirke.

[182] U suvremenim kataložnim pravilnicima i u strojno čitljivoj okolini, izraz *pristupnica* (access point) sve češće zamjenjuje izraz *odrednica*. Pristupnica se definira kao "ime/naziv, termin, kod itd. pod kojim se bibliografski zapis traži i identificira." Anglo-American Cataloguing Rules. 2nd ed. / ed. by M. Gorman and P. W. Winkler. London : The Library Association, 1978, str. 563. Izraz *odrednica* upotrebljava se za specifično ime/naziv itd. na specifičnoj kataložnoj jedinici. Govori se npr. o izboru pristupnica, ali o oblikovanju odrednica.

Prvim nacionalnim kataložnim pravilnikom smatraju se *Upute francuske vlade za postupak s konfisciranim knjigama* iz 1791. godine[183]. Zadnje desetljeće 18. stoljeća, svakako jedno od najburnijih razdoblja francuske povijesti, vrijeme je uvoda u velike promjene u ustrojstvu, značaju i načinu rada mnogih državnih institucija, posebno sudskih, obrazovnih, kulturnih i znanstvenih. Jedan je od ciljeva Francuske revolucije reforma svih naslijeđenih institucija i njihovo utemeljenje na novim osnovama građanskog društva. No, u prvim godinama revolucije reforma je značila samo ukidanje, odnosno raspuštanje postojećih institucija i stvaranje mjesta za nove[184]. Procvat kulturnih i znanstvenih institucija u Francuskoj, razvoj znanstvenog istraživanja i profesionalizacija znanstvenog rada vežu se tek uz postrevolucionarno razdoblje Napoleonove vladavine[185], ili još kasnije, uz razdoblje 1815–1825[186].

Stoga bi vjerojatno bilo pogrešno vezati nastanak prvoga kataložnog pravilnika u Europi uz neko novo viđenje uloge knjižnice u revolucionarnom razdoblju. Zacijelo, središnja je knjižnica promijenila svoj naziv, nije više bila Kraljevska knjižnica, već Nacionalna, bila je, dakle, namijenjena narodu i trebalo ju je obogatiti knjigama zaplijenjenima iz samostanskih knjižnica i privatnih zbirki razvlašćenih pripadnika *ancien régimea*. Te su knjige bile pohranjene u skladištima po cijeloj Francuskoj, pa su nađeni popisivači koji su trebali bilježiti bibliografske podatke i slati ih u Nacionalnu knjižnicu u Parizu, kako bi njezino osoblje moglo izabrati knjige koje su Knjižnici nedostajale[187]. Stoga je vjerojatno da su *Upute* nastale iz praktične potrebe: popisivačima koji sigurno nisu bili bibliografski stručnjaci trebalo je objasniti kako i koje podatke trebaju bilježiti. Velik dio *Uputa* posvećen je pravilima za opis, što je i razumljivo, jer se knjigu moralo moći prepoznati. Pitanje izbora odrednica dosta je pojednostavljeno. *Upute* su propisivale potcrtavanje autorova

[183] Instruction pour proceder à la confection du catalogue.

[184] Fayet, J. La revolution francaise et la science. Paris : M. Riviere, 1960. Str. 460.

[185] Beaver, D. de B.; Rosen, R. Studies in scientific collaboration. Part I: The professional origins of scientific co-authorship. // Scientometrics 1(1978), str. 65–84.

[186] Fayet, J. La revolution francaise et la science, str. 476.

[187] *Upute* su propisivale bilježenje podataka o knjigama na igraćim kartama. Ta činjenica svakako je zanimljiva sa sociološkog stajališta, ali je još zanimljivija s aspekta knjižničara, koji je sklon povjerovati Malinconicu kad ovaj kaže da je katalog na listićima odraz industrijske revolucije u knjižnici. Bitno je obilježje industrijske revolucije izum *standardnog, zamjenjivog dijela*, a to je upravo listić u katalogu na listićima. Malinconico, M. S. Technology and standards for bibliographic control, str. 76. No ovu tvrdnju treba primiti s oprezom jer Bakewell, naprimjer, prvo javljanje kataloga na listićima smještava u 1743. godinu, kad je takav katalog izradio opat Rosier za parišku Akademiju znanosti. Bakewell, K. G. B. A manual of cataloguing practice, str. 15. Zbog toga je vjerojatnije objašnjenje koje daje Strout koja kaže da su igraće karte upotrebljavane zbog oskudice pisaćeg materijala. Strout, Ruth. The development of the catalog and cataloging codes. U širu uporabu katalog na listićima ući će tek krajem 19. stoljeća, kad će takav oblik kataloga zamijeniti tiskane kataloge–knjige.

imena u opisu ili potcrtavanje najznačajnije riječi u naslovu anonimne publikacije[188].

Potreba za kataložnim pravilima javlja se tek sa značajnijim povećanjem knjižnog fonda i prvenstveno zbog potreba velikih knjižnica. To je vidljivo i iz mišljenja Panizzijevih suvremenika koji su se suprotstavljali izradi pravila. John Cochrane, urednik časopisa *Foreign Quarterly Review* i knjižničar Londonske knjižnice, tvrdio je da nisu potrebna nikakva kataložna pravila i da je katalog svoje knjižnice izradio bez ikakvih pravila[189]. Panizzi je izradu pravila opravdavao pred Kraljevskom komisijom naglašavajući da ona osiguravaju jedinstvenost postupaka i dosljednost kataloga[190].

Panizzijevo se devedeset i jedno pravilo, objavljeno u predgovoru prvom svesku kataloga Knjižnice Britanskog muzeja 1841. godine, obično smatra prvim kataložnim pravilnikom za englesko jezično područje. U drugoj polovici 19. stoljeća nastaje veći broj kataložnih pravilnika namijenjenih uporabi u knjižnicama određene pokrajine, zemlje ili jezičnog područja[191].

Malinconico definira kataložni pravilnik kao kataložnu normu koja je ušla u širu uporabu krajem 19. stoljeća usporedo s javljanjem kataloga na listićima i zamisli o centraliziranoj katalogizaciji. Izrada kataložnih zapisa u jednom središtu za potrebe više knjižnica izvan središta zahtijeva primjenu jedinstvenih pravila[192]. V. W. Atwood tvrdi da kataložni pravilnici postoje da bi pružili opće smjernice za bibliografske uvjete koji se ponavljaju na knjižničnoj građi. Pravilnici pomažu u normiranju određenog kataloga ili u ostvarivanju suradnje među knjižnicama[193].

Kataložni pravilnik nastaje kao posljedica želje i potrebe za normiranjem kataložnih postupaka, a normiranje je posljedica zahtjeva za djelotvornošću organizacije i njenom probitačnosti[194]. Kataložna su pravila, međutim, takve norme koje ne daju jednake rezultate u primjeni[195], jer su podložne interpretaciji. Otuda i činjenica da kataložni pravilnici u pravilu nisu izrađivani i potvrđivani kao *de iure* norme, iako su to *de facto* uvijek bili. No, ima i iznimki. Francuska kataložna pravila objav-

[188] London, G. The place and role of bibliographic description in general and individual catalogues.

[189] Brault, N. The great debate on Panizzi's Rules in 1847–1849, str. 21.

[190] Brault, N. The great debate on Panizzi's Rules in 1847–1849, str. 25.

[191] Iscrpan pregled najznačajnijih kataložnih pravilnika u kronološkom rasporedu njihova nastanka dan je u natuknici E. R. Hansona i J. E. Dailyja *Katalozi i katalogizacija* u Encyclopedia of library and information science. New York : M. Dekker, 1970–1985. Sv. 4, str. 242–305.

[192] Malinconico, M. S. Technology and standards for bibliographic control, str. 78.

[193] Atwood, V. W. Relationship of college and university size to library adaptation of the 1967 AACR. // Library resources & technical sevices 14(1970), str. 69.

[194] Scott, E. The evolution of bibliographic systems in the US : 1876–1945. // Library trends 25(1976), str. 293–309.

[195] Avram, H. D.; MacCallum, S. H.; Price, M. S. Organizations contributing to development of library standards. // Library trends 31(1982), str. 197–223.

ljuje francuska nacionalna agencija za normiranje AFNOR kao nacionalne norme[196]. Skraćena verzija *RAKa* prihvaćena je kao njemačka norma DIN 1505–1984[197]. Međunarodna organizacija za normiranje ISO izradila je sedamdesetih godina pretprojekt međunarodne norme DIS 5962 koja je zapravo bila sažetak *ISBD(M)a*. No ovaj pretprojekt nikada nije bio prihvaćen kao konačna norma.

Prva su kataložna pravila nastala fiksiranjem više ili manje ustaljene kataložne prakse[198]. Utjecaj promjena u praksi na promjene pravila i utjecaj promijenjenih katažnih pravila na praksu recipročan je proces. Brzo zastarijevanje katažnih pravilnika i potrebu za izradom novih (u SAD se samo u ovom stoljeću sukcesivno primjenjivalo pet različitih pravilnika), Gorman veže uz opće promjene u bibliografskom svijetu (ulazak novih vrsta građe u knjižnice, promjene u bibliografskim značajkama postojećih vrsta građe) i evoluiranje katažne teorije[199].

Ranganathan objašnjava potrebu za izradom novih katažnih pravilnika promjenama u oblikovanju naslovnih stranica, stvaranjem novih vrsta građe, promjenom korisničkih običaja i knjižničnih službi te proširivanjem nacionalne i međunarodne suradnje[200]. Ovaj je zadnji čimbenik zacijelo odigrao veliku ulogu u dosadašnjim promjenama katažnih pravilnika, što dokazuje i činjenica da je nakon održavanja Međunarodne konferencije o katažnim načelima u Parizu 1961. godine, u idućih 15 godina izrađeno više od 20 novih katažnih pravilnika u raznim zemljama Europe i Amerike, kao što pokazuje popis pravilnika koje je 1975. koristila Verona za svoju studiju o korporativnim odrednicama[201].

Međunarodni katažni pravilnik koji bi bio u uporabi u cijelom svijetu san je katalogizatora gotovo od početka ovoga stoljeća. S. Honoré smješta javljanje ideje o izradi takvog općeg pravilnika u 1910., godinu održavanja Međunarodnog kongresa knjižničara u Bruxellesu[202]. A. H. Chaplin spominje da je ideja ponovljena na Prvom svjetskom kongresu knjižnica i bibliografija u Rimu 1929.[203] W. W. Bishop u pred-

[196] NF Z44-061 (juin 1986). Forme et structure des vedettes noms de personne, des vedettes titres, des rubriques de classement et des titres forgés. Paris : AFNOR, 1986. I: NF Z44-059 (décembre 1987). Choix des accès à la description bibliographique. Paris : AFNOR, 1987.

[197] DIN 1505 (1984). Titelangaben von Dokumenten. Titelaufnahme von Schrifttum. Teil 1. Mai 1984.

[198] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code.

[199] Gorman, M. Implementing changes in cataloguing rules. IFLA General Conference paper. Chicago, 1985.

[200] Ranganathan, S. R. Heading and canons.

[201] Verona, E. Corporate headings : their use in library catalogues and national bibliographies. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1975. Str. IX–XIV.

[202] Honoré, S. Le catalogage en France. // International cataloguing 2(1973), str. 3–5.

[203] Chaplin, A. H. A universal cataloguing code. // The library quarterly 26(1956), str. 337–347.

govoru američkom prijevodu *Pruskih uputa*, datiranom 1936., govori o međunarodnom katasložnom pravilniku kao jednom od glavnih ciljeva IFLAe[204].

Kako međunarodni katasložni pravilnik nije nikada izrađen, za neke se od postojećih katasložnih pravilnika može reći da su u velikoj mjeri u međunarodnoj uporabi. *Anglo-američka pravila*, naprimjer, primjenjuju se u svim zemljama engleskog jezičnog područja, a kao adaptirani prijevodi i u nekim romanskim i skandinavskim zemljama. *RAK* je također transnacionalni pravilnik koji se upotrebljava i izvan Njemačke.

Dilema koja uvijek prati izradu katasložnog pravilnika jest dilema između pravilnika zamišljenog kao sažeti skup općih načela i osnovnih pravila za postupak s građom i katasložnog pravilnika zamišljenog kao kodeks koji sadrži pravilo za svaku moguću situaciju ili svaki mogući bibliografski uvjet.

U literaturi se često navodi Osbornova kategorizacija pravilnika na **juridičke**, **perfekcionističke**, **bibliografske** i **pragmatičke**[205]. **Juridički** tip pravilnika nudi pravilo i definiciju za svaki mogući slučaj koji onda rješava autoritetom kodeksa; **perfekcionistički** teži da knjigu tako dobro katalogizira, da to bude učinjeno jednom zauvijek; za **bibliografski** pravilnik katalogizacija je grana deskriptivne bibliografije, pa su njegova pravila tako i ustrojena, dok **pragmatički** pravilnik daje prednost praktičnosti pred autoritetom pravila. Rad u kojem je A. D. Osborn izložio ovu kategorizaciju objavljen je 1941. godine, neposredno nakon izlaska iz tiska preliminarnog izdanja katasložnog pravilnika ALAe[206]. Ovaj je pravilnik trebao nadomjestiti pravila koja su u američkim knjižnicama bila u uporabi praktički od početka stoljeća[207] i koja su bila često i oštro kritizirana zbog nastojanja da pruže rješenje za svaki mogući slučaj, što je dovodilo do nedosljednosti u postupku s, u osnovi jednakim bibliografskim uvjetima za različite vrste građe. No, pravilnik ALAe iz 1941. nije se pokazao boljim i Osborn ga svrstava u skupinu juridičkih pravilnika i oštro ga kritizira. Juridički pravilnik nalik je na pravni kodeks: sadrži pravilo za svaki mogući bibliografski uvjet. Osborn smatra da je najbolji tip pravilnika **pragmatički**, onaj koji dopušta normiranu i pojednostavljenu katalogizaciju, koji ne zahtijeva navođenje nepotrebnih pojedinosti čije bilježenje, prema njegovu mišljenju, treba prepustiti bibliografiji. Katasložni se pravilnici ne bi trebali baviti građom koja se sama po sebi može identificirati; katasložna bi pravila trebala biti malobrojna i jednostavna i ne bi se trebala baviti rijetkim i neobičnim slučajevima. Osborn je jedan od prvih teoretičara kataloga koji je upozorio

---

[204] Bishop, W. W. Foreword. // The Prussian Instructions. AnnArbor : The University of Michigan Press, 1938.

[205] Osborn, A. D. The crisis in cataloging. // The library quarterly 11(1941), str. 393–411.

[206] ALA Catalog rules : author and title entries. Prelim. ed. Chicago : ALA, 1941.

[207] Catalog rules : author and title entries. Boston : ALA, 1908.

na cijenu katalogiziranja i zavisnost troškova katalogizacije od načina na koji su oblikovana kataložna pravila. Svoj je rad završio dramatičnim upozorenjem da je katalogizacija u krizi, jer sustav koji je oblikovan oko 1900. pokazuje znakove raspadanja.

Lubetzky je zastupao stav da kataložni pravilnik mora sadržavati skup osnovnih načela koja moraju omogućiti rješavanje svakog mogućeg slučaja. U *Načelima katalogizacije* on objašnjava zašto su uopće potrebna kataložna pravila. Ona moraju ubrzati proces katalogizacije tako da katalogizatora opskrbe gotovim uputama koje mora slijediti, osigurati jedinstvenost i dosljednost u postupku s građom, bez čega katalog postaje kaotičan i zbrkan, i olakšati bibliografsku suradnju među knjižnicama i tako poslužiti ekonomičnosti kataloga[208].

I Lubetzky i Osborn zapravo su reagirali na tadašnje kataložne pravilnike koji su doduše utvrđivali osnovna pravila, ali su vrlo često odustajali od njih i dopuštali iznimke za koje su onda propisivali novo pravilo. Javljala su se i pravila koja su govorila o iznimkama od pravila, a koja su već bila pravila za iznimke. Ovakav ustroj kataložnih pravilnika Dunkin pripisuje u grijeh Cutteru, koji je, sastavljajući svoj pravilnik, dopustio odstupanja od pravila, ako takav postupak više odgovara korisniku[209]. "Prikladnost za korisnika treba uvijek imati prvenstvo pred lakoćom za katalogizatora... Stoga dosljednost pravila i jedinstvenost u njihovoj primjeni ponekad dovodi do prakse koja je u sukobu s uobičajenim načinom na koji korisnici promatraju stvari. Kad su ti običaji opći i duboko ukorijenjeni, nije mudro da ih katalogizator ignorira, čak i kad njihova primjena zahtijeva žrtvovanje sistematičnosti i jednostavnosti."[210] Znakovito je da je ova Cutterova opaska, koja se uostalom javlja tek u predgovoru 4. izdanju njegovih pravila, prenesena u *Angloamerička pravila* iz 1908. i *Pravila ALAe* iz 1949., očigledno kao načelno opravdanje za dopuštanje stvaranja posebnih pravila za iznimke. Dunkin kaže da su kataložni pravilnici postali "labirint pravničkih stranputica po kojima lutaju katalogizatori psihoanalizirajući odsutnog čitatelja; beskrajna raznolikost zamršenih iznimki uz pravila i iznimki uz iznimke, od kojih je svaka ustanovljena zbog nekog slučaja sumnjivog zbog prikladnosti".[211]

A. Domanovszky kaže da autori kataložnih pravilnika griješe kad dopuštaju izradu posebnih kataložnih pravila za posebne i rijetke bibliografske uvjete koji se mogu javiti na građi. Izradom posebnih pravila koja odstupaju od općih načela umanjuju se jednostavnost i jasnoća pravilnika, otežava se rad katalogizatora i snalaženje korisnika. Ali, dodaje Domanovszky, različiti bibliografski uvjeti ne smiju se supsu-

[208] Lubetzky, S. Prinicples of cataloging.
[209] Lubetzky, S. Code of cataloging rules.
[210] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, str. 6.
[211] Lubetzky, S. Code of cataloging rules.

mirati pod isto pravilo[212]. Različitost bibliografskih uvjeta, o kojoj govori Domanovszky, sigurno je jedan od razloga zbog kojih, usprkos zalaganju eminentnih katafožnih teoretičara za izradu kataložnog pravilnika koji bi bio skup osnovnih načela, jednostavan i općenit, takav pravilnik nije nikada izrađen. Pravilnik koji je obećavao da će biti načelan i vrlo sažet, *CCR* (*Code of Cataloging Rules*), nije nikada dovršen[213]. *AACR1967* koji je prihvaćen umjesto *CCRa* za uporabu u američkim i britanskim knjižnicama obuhvaćao je 371 stranicu i 272 člana[214].

Jasno je da kataložni pravilnik koji sadrži samo načelne propise mora odlučivanje o pojedinačnim slučajevima prepustiti katalogizatoru. M. F. Maxwell misli da je jedan od razloga neprihvaćanja *CCRa* bio i taj što struka sama nije željela preuzeti na sebe teret odlučivanja[215].

F. G. Kaltwasser sigurno zastupa mišljenje većine praktičara kad kaže: "Kratak pravilnik s općenitim pravilima ima značajne nedostatke. On izaziva beskonačne i ponavljane rasprave o tome kako riješiti pojedinačne slučajeve. A što je isto tako loše, on nužno vodi do različitih internih pravila i poraba koje se kasnije ne mogu uskladiti. Opsežnija se pravila mogu skratiti. Istina je da se mogu skratiti na razne načine, ali takva kraćenja ostaju uvijek unutar istog okvira i povezana jedna s drugima." [216]

Rečeno je da je različitost bibliografskih uvjeta u kojima se građa javlja jedan od razloga zbog kojih je bar dosad bilo nemoguće izraditi kratak i sažet kataložni pravilnik koji bi u nekoliko osnovnih pravila uspio dati smjernice za postupak u svakom mogućem slučaju. Tait u analitičkoj studiji značajnijih engleskih i američkih kataložnih pravilnika od Panizzija do *AACR1967*, koju je objavio 1969. godine pod naslovom *Autori i naslovi*, navodi i drugi mogući razlog[217]. On kaže da se kataložni pravilnici razlikuju u pristupu autorstvu i da se prema vrsti pristupa mogu podijeliti u dvije skupine. Prvu skupinu čine pravilnici koji u najvećoj mogućoj mjeri poštuju formalne identifikacijske elemente koji se javljaju na građi, bez obzira na njihovu istinitost, potpunost ili pouzdanost, i koji sukladno tome u prvi plan stavljaju bibliografsku jedinicu. U drugu skupinu pripadaju oni pravilnici koji u središtu zanimanja imaju autorstvo koje definiraju kao primarnu intelektualnu odgovornost za

[212] Domanovszky, A. Functions and objects of author and title cataloguing.

[213] Lubetzky, S. Code of cataloging rules.

[214] Anglo-American Cataloging Rules. North American Text. Chicago : ALA, 1967. Samo usporedbe radi može se navesti da je Anglo-američki pravilnik iz 1908. imao 88 stranica, a pravilnik iz 1941. 237 stranica i 224 pravila.

[215] Maxwell, M. F. The genesis of the Anglo-American cataloging rules, str. 251.

[216] Kaltwasser, F. G. Entstehung, Strukturen und Anwendung der neuen Regeln für die alphabetische Katalogisierung (RAK). // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 21(1974), str. 1–22. Također: Kaltwasser, F. G. The new German cataloguing rules. // International cataloguing 3(1974), str. 2–3.

[217] Tait, J. A. Authors and titles : an analytical study of the author concept in codes of cataloguing rules in the English language from that of the British Museum in 1841 to the Anglo-American rules 1967. London : C. Bingley, 1969.

djelo, pa u takvim pravilnicima osnovnu jezgru kataloga čini literarna jedinica. U prvu skupinu svrstava J. A. Tait *Pravila Britanskog muzeja* i, dosta neočekivano, *CCR*, iako za njega primjećuje da je zapravo nagodba između pristupa izgradnji kataloga oko načela intelektualne odgovornosti i pristupa koji se podvrgava diktatu naslovne stranice. U drugu skupinu, prema Taitovom mišljenju, pripadaju Jewettov i Cutterov pravilnik, te *Anglo-američka pravila* iz 1908., kao i *Pravila ALAe* iz 1941. odnosno 1949. godine i *AACR1967*. U ovu grupu uvrštava Tait i *Pariška načela* iz 1961., iako ona zapravo nisu kataložni pravilnik, već smjernice za izradu pojedinih nacionalnih katetaložnih pravilnika. Ali i u ovim pravilnicima, koji načelno daju prvenstvo djelu odnosno literarnoj jedinici, nalazi Tait puno pravila koja odstupaju od osnovnog načela i koja su ustvari diktirana koncepcijom naslovne stranice odnosno bibliografskim uvjetima, kao što i pravilnici koji pripadaju prvoj skupini sadrže pravila po kojima se približavaju koncepciji pravilnika koji literarnu jedinicu smatra osnovnom jedinicom kataloga.

Znakovita je Taitova tvrdnja da povijest katetaložnih pravilnika pokazuje neprestane oscilacije između dva moguća pristupa ustrojavanju kataloga i da nije moguće uočiti progres u razvoju pravilnika. Bez obzira u kojem su vremenu nastali, katetaložni su pravilnici, tvrdi Tait, jednako suvremeni. Pravilnici koji u prvi plan stavljaju bibliografsku jedinicu smatraju inventarnu zadaću kataloga njegovom osnovnom zadaćom, dok oni koji se usredotočuju na literarnu jedinicu ističu bibliografsku zadaću kataloga. Ali nijedan katetaložni pravilnik ne zadovoljava se time da katalog obavlja samo jednu zadaću. Zbog toga, što uostalom pokazuju i rezultati Taitove analize, svaki pravilnik sadrži i jedan broj pravila uobličenih u suprotnosti s osnovnim usvojenim pristupom.

Pristupi organizaciji kataloga

Rečeno je da se katetaložni pravilnici razlikuju u pristupu izgradnji kataloga, a da je različitost pristupa uzrokovana manjom ili većom važnosti koja se pridaje pojedinim katetaložnim zadaćama. Rečeno je također, da su bibliografski uvjeti u kojima je građa predočena jedan od razloga koji utječu na različitost pristupa. Potrebno je, dakle, objasniti koji su to pristupi i u čemu se razlikuju.

Prvi je pristup, koji je u ovom radu nazvan **formalnim**, obilježen poštivanjem iskaza koji o jedinici građe daju naslovna stranica i na njoj navedeni formalni podaci. To u praksi znači da katalogizator preuzima bibliografske podatke s jedinice onako kako su oni na njoj predočeni, bez obzira na njihovu pouzdanost, dostatnost ili stilizaciju. Istraživanje istinitosti navedenih podataka ili njihovo mijenjanje ili dopunjavanje podacima preuzetima iz vanjskih izvora u pravilu se smatra suvišnim[218].

[218] Da ova tvrdnja nije pretjerana, pokazuje nedavni postupak nekih američkih knjižnica i OCLCa s knjigom, koju je 1984. autor namjerno objavio bez stvarnog naslova,

A. Crestadoro je takav stav formulirao na sljedeći način: "Ni jedna kataložna jedinica ne može biti korektna ili legitimna, pa zato niti uspješna, ako nije unesena pod vlastitim izvornim riječima."[219]

Ovakav pristup nazvan je formalnim, jer poštuje formalne bibliografske podatke navedene na građi, za razliku od **bibliografskog** pristupa, koji u prvi plan stavlja autora i njegovo djelo koje identificira uvijek jednim te istim stvarnim naslovom (jedinstvenim naslovom), bez obzira na stvarni naslov različitih izdanja i prijevoda koji varira, te istim oblikom autorova imena, bez obzira na ime ili oblik imena koji se zaista javljaju na publikacijama različitih autorovih djela.

U katalogu izrađenom u skladu s formalnim pristupom pojedina će izdanja i prijevodi jednog djela biti uneseni u katalog na različitim mjestima, ovisno o mjestu koje u abecednom rasporedu zauzimaju različita imena i oblici imena s kojima je autor predstavljen na svojim publikacijama ili različite riječi stvarnih naslova pojedinih izdanja i prijevoda. Kako bi katalog mogao obaviti i ostale zadaće, različiti oblici autorovog imena i različiti stvarni naslovi povezuju se uputnicama.

U katalogu izrađenom u skladu s bibliografskim pristupom, sva djela jednog autora bit će okupljena na jednom mjestu u katalogu pod jedinstvenim oblikom autorova imena, tzv. jedinstvenom odrednicom, a sva izdanja, prijevodi ili preradbe istog djela bit će okupljeni pod izabranim stvarnim naslovom, tzv. jedinstvenim naslovom. Uputnicama će se povezati pojedini oblici imena i varijante stvarnih naslova s jedinstvenom odrednicom, odnosno jedinstvenim naslovom.

Formalni pristup

Panizzijeva pravila iz 1841. pisana za katalog Britanskog muzeja zacijelo su tipična za formalni pristup[220]. Tait primjećuje da je Panizzijevo inzistiranje na korištenju podataka s naslovne stranice za izradu odrednica

da bi postavio zagonetku koju su čitatelji knjige morali riješiti. Knjiga je u knjižnicama katalogizirana nadomještanjem stvarnog naslova (doduše u raznim knjižnicama različito, ili preuzimanjem podatka o autoru kao stvarnog naslova ili dodavanjem katalogizatorove opisne izreke u zagradi u opis). Kad je iduće godine zagonetka stvarnog naslova razriješena i podatak o njemu objavljen u nekom časopisu, knjižnice (s iznimkom Kongresne knjižnice) nisu mijenjale prethodno izrađeni kataložni zapis (osim što su neke dodale podatak o pronađenom stvarnom naslovu u napomeni; OCLC nije učinio niti to), s objašnjenjem da takav postupak ne bi bio *korektan*. Stevens, N. D. (Book without a title) or The bee on the comb : a cataloger's puzzle. Library resources & technical services 32(1988), str. 164–166.

[219] Crestadoro, A. The art of making catalogues of libraries, or a Method to obtain in a short time a most perfect, complete, and satisfactory printed catalogue of the British Museum Library by a reader therein. London : The Literary, Scientific & Artistic Reference Office, 1856. Cit. prema: Carpenter, M. Corporate authorship. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1981.

[220] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue.

u biti vrlo suvremeno[221]. Publikacije objavljene anonimno, čak i kad je knjižničaru poznat njihov autor, unose se u katalog kao anonimne (pravilo 2). Kao odrednica anonimnim publikacijama može se uzeti i ime osobe koje se javlja u naslovu, a zapravo je ime osobe o kojoj se u djelu govori (pravilo 33), a ako takvog imena nema onda naziv institucije, tijela, pa čak i zemlje, grada ili mjesta (pravilo 34). Ako se na naslovnoj stranici javlja ime urednika ili ako njega nema, prevodioca i ta imena ulaze u odrednicu (pravilo 35). Tek ako se u naslovu ne javlja ni osobno ime ni naziv, anonimna se publikacija unosi pod prvom imenicom iz naslova, a ako u naslovu nema imenice unosi se pod prvom riječi iz naslova (pravilo 38).

Iz ovih je pravila vidljivo da Panizzi traži da najrazlikovniji elementi s publikacije uđu u odrednicu, bez obzira na ulogu koju osoba ili tijelo s tim imenima imaju na publikaciji. Panizzi, međutim, propisuje jedan broj formalnih odrednica, tj. konvencionalnih naziva, koje upotrebljava za okupljanje određenih kategorija građe, uglavnom anonimnih publikacija (akademije, periodičke publikacije, efemeride, liturgijska djela, rječnici, enciklopedije). Te su publikacije inače vrlo neprikladne za unošenje u katalog pod stvarnim naslovima, jer zapisi o njima ostaju raspršeni, ali ovaj način sistematizacije određene građe karakterističan za rane abecedne kataloge i vjerojatno preuzet iz stručnog kataloga, u suprotnosti je s načelom doslovnog preuzimanja podataka s naslovne stranice.

Lubetzky, koji se u velikoj mjeri oslanjao na Panizzija, pa se na njega i više puta poziva u svom radu o načelima katalogizacije, ovako opisuje ulogu naslovne stranice i formalnih podataka koje ona sadrži: "Najvažnija je karakteristika knjige za potrebe katalogizacije njena opremljenost istaknutim privjeskom koji je identificira naslovnom stranicom. Ime autora i naslov knjige najvažniji su ključevi prema kojima se knjiga identificira – kad se citira i prema kojima se traži u katalogu ili pronalazi u knjižnici."[222]

Lubetzky dalje kaže da namjerno ne spominje **načelo autorstva** na koje se teoretičari kataloga i tvorci kataložnih pravilnika obično pozivaju. On smatra da se teorija kataloga može usustaviti tek kad se utvrde zadaće kataloga odnosno njegovi ciljevi, kao i načini pomoću kojih se ti ciljevi mogu postići. Ono što se naziva kataložnim načelima zapravo su upute kako obaviti zadaće kataloga. Osnovni način na koji katalog obavlja svoje zadaće jest izrada kataložne jedinice za neko djelo pod imenom autora, a ako autora nema, pod stvarnim naslovom. "Međutim, kako nije uvijek jasno koga treba smatrati autorom, kad je upleteno više osoba... ili koji naslov treba smatrati naslovom djela kad je ono izdavano pod raznim naslovima... javlja se potreba za uputama kako postupiti u takvim okolnostima. I stoga nema potrebe za priznavanjem

[221] Tait, J. A. Authors and titles, str. 29.
[222] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 42–43.

bilo kakvog načela autorstva, kao što nema potrebe niti za načelom naslova."[223]

Koncept autorstva je, dakle, prema Lubetzkom suvišan; za identifikaciju je važna naslovna stranica. Međutim, kad ona nije primjerena, treba izraditi upute kako dalje postupati. Te su upute, naravno, kataložna pravila. Katalogizator se ne treba baviti odgovornošću niti razmišljati tko je autor. "U katalogizaciji se mora shvatiti da nije pisac knjige ili kreator djela onaj koji se općenito smatra autorom ili onaj tko je pretežno odgovoran za knjigu, već onaj koji joj je dao svoje ime i autoritet – onaj tko je *predstavljen* kao pisac knjige ili stvaralac djela, tko je *formalno preuzeo odgovornost* za knjigu. Nije važno i katalogizator se ne treba baviti istraživanjem tko je *odgovoran*... već treba utvrditi tko je na knjizi *predstavljen kao da je odgovoran*."[224] No, Lubetzky ne može zanemariti činjenicu da ovakav pristup funkcionira do onog časa kad katalogizator naiđe na djelo koje je nehotično ili namjerno pogrešno prezentirano, npr., kao djelo autora koji to nije ili kao anonimno djelo, iako se autor djela može utvrditi. Lubetzky kaže da katalogizator ne smije *svjesno* pridonijeti daljnjem širenju pogrešne prezentacije, stoga pažljivo uobličava definiciju autora u kataložnom smislu. "Autor je osoba ili korporativno tijelo koje je predstavljeno kao da ima glavnu odgovornost za djelo, osim kad je osoba *pogrešno, fiktivno ili sumnjivo predstavljena* kao autor djela."[225]

No, što znači *ne pridonijeti svjesno širenju pogrešne prezentacije?* Katalogizator je ili stručnjak koji poznaje relevantne činjenice i sposoban je ispraviti pogreške ili upozoriti na namjerne varke nakladnika ili čak samog autora, sve u interesu korisnika kataloga, ili je, pak, tehničar koji prenosi navedene podatke na rutinski način, ne provjeravajući ih odnosno ne naslućujući uopće da bi ih trebalo provjeravati. Katalog je ili inventar knjižnice ili bibliografsko pomagalo u znanstvenom radu. Povijest katalogizacije pokazuje da se želi da katalog bude i jedno i drugo. Biti istodobno i jedno i drugo katalog može biti samo ako se prave nagodbe koje unose nesigurnost u teoriju i izazivaju nedosljednosti u praksi.

Lubetzkyjevo zastupanje formalnog pristupa vidljivo je i, primjerice, u njegovu razrješavanju nekih stalnih katalogizatorskih dilema. Postupak s preradama oduvijek je bio problem za katalogizatora. Da li autorom smatrati autora izvornoga djela ili osobu koja je izvornik preradila? Kako utvrditi granicu kad jedan tekst postaje preradom novi tekst, odnosno tekst drugoga djela? Kataložni pravilnici obično traže da se pri odlučivanju uzme u obzir radi li se o *u znatnoj mjeri novom radu*, ili o *u znatnoj mjeri radu izvornoga autora*[226]. Lubetzky takvu

[223] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 60.
[224] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 28.
[225] Lubetzky, S. Principles of cataloging, str. 29.
[226] ALA Cataloguing rules for author and title entries. 2nd ed. Chicago : ALA, 1949.

odluku prepušta isključivo stilizaciji nakladnika. Autor je ona osoba pod čijim je imenom djelo objavljeno. Dogod se ime autora izvornika javlja predočeno kao ime autora na naslovnoj stranici rada, dotle ga katalogizator mora smatrati autorom.

Lubetzky ne dopušta uporabu formalnih i predmetnih odrednica u katalogu, odrednica koje bi pod izmišljenim ili uobičajenim nazivom za kategoriju građe zastupale određene publikacije. Takav je stav u skladu s načelom poštivanja podataka navedenih na naslovnoj stranici. Sve odrednice moraju biti ili autorske ili naslovne. Ovakav ga je stav, koji je zastupao u želji da iz abecednog kataloga izluči one odrednice koje su raniji kataložni pravilnici dopuštali, a koje su zapravo pripadale drugoj vrsti kataloga, doveo do nategnutih formulacija, poput one da je naziv političkoteritorijalne jedinice u odrednici zapravo autorska odrednica. Upravo neprikladnost određenih kategorija publikacija, posebice službenih publikacija, za unošenje u katalog pod autorom (jer ne postoji) ili pod stvarnim naslovom (jer je nerazlikovan) i tradicionalni način rješavanja problema koje postavlja ova građa oblikovanjem formalnih odrednica, a koje je Lubetzky pokušao ukloniti iz kataloga, doveli su pedesetih godina do oštre polemike između Lubetzkog i W. B. Ellingera. Ellingerov je prijedlog bio da se u nacrt novoga kataložnog pravilnika, koji se pripremao za objavljivanje, uvede kategorija tzv. *ne-autorskih odrednica*. Lubetzky se oštro okomljuje na tu, kako je naziva, *negativnu teoriju* i izaziva Ellingerov komentar u kojem ovaj moli čitatelje da ponovno pročitaju njegov članak i sami prosude da li je shema pravila koju je predložio racionalna ili nije. Uredništvo časopisa u kojem je polemika objavljena prekinulo je raspravu i zamolilo da se daljnja reagiranja šalju komisiji za izradu novoga pravilnika[227].

Neautorske odrednice bile su tradicionalne formalne odrednice koje je Lubetzky želio ukinuti, tako da se službene publikacije unose u katalog isključivo pod nazivom političkoteritorijalne jedinice, koju tada Lubetzky smatra autorom. Ellinger je izražavao mišljenje knjižničara u pravnim knjižnicama s velikim zbirkama službenih publikacija, koji su smatrali da su dotadašnje odrednice koje su se sastojale od naziva političkoteritorijalne jedinice i naziva za kategoriju publikacije, jedina praktična mogućnost za unošenje i pronalaženje u katalogu takve građe, kao i da je besmisleno tvrditi da je naziv političkoteritorijalne jedinice u odrednici autorska odrednica.

U klasičnom i često citiranom radu, u kojem je pokušao ustanoviti opće zakone koji vladaju u području knjižničarske znanosti, Ranganat-

[227] Ellinger, W. B. Non-author headings. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 61-73. Lubetzky, S. Non-author headings : a negative theory. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 147-154. Ellinger, W. B. Comment. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 155.

han nabraja tri opća zakona, pet zakona knjižnične znanosti i osam kanona katalogizacije[228]. U prvom kanonu, koji naziva kanonom ustanovljivosti, izričito traži da izbor i struktura svih vrsta kataložnih jedinica i njihovih odrednica budu određeni obavijestima nađenima na naslovnoj i ostalim preliminarnim stranicama dokumenata. On čak i precizira da nije poželjno tragati za podacima izvan knjige. U iznimnim slučajevima dopušta korištenje sadržaja kao dodatnog izvora. Ranganathan je, međutim, svjestan nedostatnosti i nepouzdanosti preliminarija i zalaže se za njihovo normiranje. Predlaže da se na poleđini naslovne stranice obvezno navode sva alternativna imena autora ili suradnika, tako da se i uputnice mogu izrađivati na temelju predloška koji se katalogizira[229]. Nedosljednosti u kataložnim pravilnicima, smatra Ranganathan, posljedica su propisa koji zahtijevaju traganje u vanjskim izvorima za podacima koji nisu navedeni na knjizi. Odgovornost za to pripisuje Cutteru, koji je takav postupak prvi dopustio pravdajući ga potrebama korisnika. Odnos između potreba korisnika i kataložnih pravila, smatra Ranganathan, odnos je između kokoši i jajeta, u kojem se ne zna tko kome prethodi. Puno je sigurnije zasnivati kataložna pravila na onome što se može ustanoviti na samoj jedinici građe.

Kako su naslovne stranice očigledno nedostatne ili nepouzdane, potrebno ih je normirati. Uz pretpostavku da se navođenje potrebnih podataka normira na međunarodnoj razini, jedinica bi građe sadržavala sve što je katalogizatoru potrebno za obradu. Eventualni bi se podaci nađeni na nekoj drugoj jedinici istoga autora ili u nekom vanjskom izvoru smjeli unositi samo na uputnicu ili upisivati na poleđinu glavne kataložne jedinice, ali se nipošto ne bi smjeli unositi na kataložnu jedinicu zajedno s podacima koji se na jedinici građe zaista nalaze. Inzistiranje Ranganathana da se moguće normiranje mora obaviti na međunarodnoj razini, razumljivo je, jer knjižnica nema u svojoj zbirci samo mjesnu građu. U kanonu dosljednosti, jednom od kanona katalogizacije, traži Ranganathan dosljednost u izradi kataložnih jedinica, tj. istovjetan postupak s domaćim i stranim knjigama. Odrednice, pak, mogu biti samo autorske ili stvarne. Nijedna se druga vrsta odrednice ne smije javiti u abecednom katalogu. Problem koji se često javlja kod anonimno objavljenih djela kojima je autor poznat rješava Ranganathan tako, da kaže da treba poštivati koncepciju naslovne stranice, jer će korisnik pamtiti takvu jedinicu građe prema stvarnom naslovu. Odrednicu treba, dakle, izraditi pod stvarnim naslovom. Za onu vrstu posebnih korisnika, znanstvenika naprimjer, koji će poznavati autora i

[228] Ranganathan, S. R. Heading and canons : comparative study of five catalogue codes.

[229] Ranganathan je i jedan od najranijih pobornika objavljivanja publikacija s već u njima otisnutim kataložnim opisom. Taj postupak, danas poznat po međunarodno usvojenom akronimu CIP ili po potpunom nazivu *katalogizacija u publikaciji*, naziva on *prenatalnom katalogizacijom*.

pripisati ga djelu objavljenom u takvoj anonimnoj publikaciji, treba izraditi još jednu (sporednu) kataložnu jedinicu pod imenom autora[230].

Katložni su pravilnici tada (a to čine i danas), uglavnom propisivali obrnut postupak[231]. Ranganathan tu činjenicu objašnjava praktičnim razlozima: odrednica glavne katložne jedinice određuje mjesto knjige na polici. Jedna je činjenica uočljiva u Ranganathanovu razmišljanju. On se zalaže za poštivanje formalnih podataka na knjizi, što je vidljivo i iz njegovog isključivanja formalnih i predmetnih odrednica iz abecednog kataloga, ali pri tom ne odustaje od onog koncepta kataloga koji njegovu zadaću vidi kao kombinaciju identifikacije bibliografske i identifikacije literarne jedinice. Ranganathan je, međutim, svjestan da je pomiriti formalan pristup s potrebom identificiranja literarne jedinice moguće samo ako naslovna stranica sadrži sve podatke koji su katalogizatoru potrebni da bi ustanovio kojoj literarnoj jedinici pripada tekst objavljen u predlošku koji katalogizira. Ranganathan se zalaže za upotpunjavanje naslovne stranice dodatnim podacima, koji nisu direktno potrebni za identifikaciju određene jedinice građe, ali su potrebni za uspostavljanje veza između različitih manifestacija djela koje jedinica sadrži. Ranganathan, dakle, u svom zalaganju za poštivanje formalnog pristupa ne mijenja osnovnu zadaću kataloga i ne ukida zahtjev za dopunjavanjem podataka, ali ispunjenje tog zahtjeva prebacuje na nakladnika.

Koje su poteškoće koje dosljedna primjena formalnog pristupa izaziva u postojećoj strukturi kataloga? Poteškoće se javljaju: 1) kad je publikacija objavljena anonimno, a autor je kasnije utvrđen i djelo je po njemu poznato; 2) kad se autorovo ime javlja u nekom obliku različitom od onoga na drugim publikacijama njegovih djela ili od onoga pod kojim je autor pretežno poznat; 3) kad se na publikaciji javlja ime jednog autora, a djelo je rad neke druge osobe; 4) ime neke osobe predočeno je na publikaciji kao ime autora, ali ta osoba ima neku drugu ulogu.

U navedenim slučajevima primjena formalnog pristupa pri izradi katložne jedinice umanjuje mogućnost identifikacije jedinice građe. Formalni pristup, međutim, dovodi u pitanje i okupljanje literarne jedinice u katalogu. Netočno naveden ili odsutan podatak o autoru onemogućava okupljanje svih radova istog autora i ugrožava pouzdanost kataloga kao bibliografskog pomagala.

Dosljedna provedba formalnog pristupa ukida potrebu za izborom utvrđenog oblika autorovog imena i utvrđenog jedinstvenog naslova koji će u katalogu zastupati pojedino djelo. Primjena formalnog pristupa

[230] International Conference on Cataloguing Principles, str. 36.

[231] Čak i u katalogu Bodleiane iz 1674. djela objavljena anonimno uvrštavaju se pod autorovim imenom. Vidi o tome npr. u: Frost, C. O. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738. // The library quarterly 46(1976), str. 248–270. Koliko je meni poznato, samo su pravila Britanskog muzeja od 1841. do izdanja iz 1906. postupala s anonimnom publikacijom kojoj je autor poznat, kao s anonimnom u katložnom smislu.

provedena do kraja morala bi tražiti ukidanje načela autorstva kao osnove na kojoj počiva abecedni katalog. Na Pariškoj je konferenciji o kataložnim načelima Osborn, kao pristalica formalnog pristupa, oblikovao ovaj radikalni zahtjev ovako: "Koncept autorstva u kataložnoj teoriji težak je i nejasan. Bilo bi puno bolje kad bi se kataložni pravilnici izrađivali bez pozivanja na princip autorstva, kad bi se, naprimjer, stvar postavila na praktičnije i preciznije temelje i izradila pravila za postupak s djelom *jedne navedene osobe, dvije navedene osobe* itd."[232]

Osborn svoj prijedlog nije razradio, pa se može samo nagađati kako bi u kataložnim pravilnicima trebalo oblikovati zadaću *jedne navedene osobe*, odnosno kako bi se pravila razlika između autorove uloge i uloge, primjerice, prevodioca ili urednika. Ponekad se u publikacijama autorovo ime najavljuje tipiziranim prijedlozima poput *by, par, di, de* ili u nas ponekad, iako rjeđe, prijedlogom *od*, ali čak i kad bi ta pojava bila i pravilo, teško je zamisliti kako bi se mogao oblikovati propis za izradu odrednice pod imenom osobe čija se uloga pri izradi djela i/ili publikacije ne može opisati, već se eventualno samo smije spomenuti prijedlog koji na naslovnoj stranici prethodi njezinom imenu[233].

M. Carpenter smatra da je uloga naslovne stranice predočiti čitalačkoj publici pouzdane podatke o zadaćama koje su pojedine osobe obavljale pri izradi publikacije[234]. On čak kaže da naslovna stranica stvara autora. Ona je *naljepnica* s koje čitatelji skidaju podatke koji su im potrebni da bi vezali djelo uz osobu koja je za to djelo odgovorna. "Naljepnica s javnim pripisom autorstva čini osnovu za stvaranje bibliografskog citata. Tako, javno preuzimanje odgovornosti dovodi do citiranja, a kod dobro poznatih djela i do stalne asocijacije između onih koji preuzimaju odgovornost i njihovih djela među publikom."[235] Zašto je, barem dosad, bilo nemoguće prihvatiti u cijelosti formalni pristup u izgradnji kataloga, pristup koji bi katalogizatoru dopustio da se u potpunosti osloni na podatke koji su predočeni na samoj jedinici građe? Zašto je bilo nemoguće preuzeti te podatke doslovce u kataložni opis i na temelju iskaza jedinice građe o sebi samoj izraditi i pouzdanu odrednicu koja će služiti za identifikaciju i pronalaženje jedinice u katalogu? Zašto se već desetljećima predlaže normiranje naslovnih stranica i zašto norme koje *de iure* i *de facto* postoje nisu pridonijele poboljšanju stanja?

[232] International Conference on Cataloguing Principles, str. 129.

[233] Osbornov je prijedlog donekle realiziran sedamdesetih godina izradom ISBDa, međunarodnih standarda za kataložni opis, u kojima se izraz autor ne spominje, već se upotrebljava izraz *podatak o odgovornosti*. Taj se podatak odnosi na sve osobe ili korporativna tijela koja su imala udjela u izradi publikacije ili djela. Jedina distinkcija koju ISBDi poznaju jest redoslijed, pa se tako razlikuju *prvi podatak o odgovornosti* od *idućeg* ili *idućih podataka o odgovornosti*. No za razliku od ISBDa, čije se odredbe odnose isključivo na kataložni opis, niti jedan suvremeni kataložni pravilnik nije napustio izraz autor u onom dijelu u kojem govori o izboru odrednica, odnosno pristupnica.

[234] Carpenter, M. Corporate authorship.

[235] Carpenter, M. Corporate authorship, str. 146.

Katalogizator danas nije u puno boljoj poziciji od one Thomasa Hydea koji je, u predgovoru katalogu Bodleiane iz 1674., ponovio naivno pitanje svojih kritičara koje se iz današnje perspektive doima ironičnim: "Što može biti lakše od pregledavanja naslovnog dijela knjiga i prepisivanja naslova?"[236] Rečeno je da se problem za katalogizatora javlja ili kao nedostatak potrebnih podataka koji ga sili na dodatno istraživanje ili kao nespretna ili nejasna stilizacija, odnosno tipografska prezentacija podataka ili kao namjerno pružanje pogrešnih podataka. Ti su problemi karakteristični za Hydeovo vrijeme, ali i za naše.

Pitanje unosa bibliografskih podataka na naslovnu stranicu i ostale preliminarne stranice pokušava se riješiti normiranjem i zakonskom regulativom. Međunarodne i nacionalne norme izrađuju kompetentni stručnjaci. Međunarodna norma o naslovnim listovima knjige *ISO 1086* iz 1975. godine, koju je sastavila Međunarodna organizacija za norme ISO sa sjedištem u Genevi, propisuje da se na prvim tiskanim listovima knjige moraju navesti idući podaci: ime ili imena autora, sastavljača, urednika, bilo da se radi o osobama ili institucijama, imena drugih suradnika, stvarni naslov, izvorni stvarni naslov kad je knjiga prijevod, svi drugi naslovi ili raniji naslovi istoga djela kad se razlikuju od glavnog stvarnog naslova, broj izdanja, mjesto(a) izdavanja, godina izdavanja, podatak o nakladniku, broj sveska ako se radi o višesveščanoj publikaciji, skupni stvarni naslov i numeracija unutar tog naslova. Ovi su podaci obvezni, a prema izboru se mogu unijeti još i godina izlaženja izvornika ili prvoga izdanja, godina prve naklade, kad se radi o novom otisku, prijevod naslova, podnaslova i naziva institucija spomenutih na naslovnoj stranici onda kad glavni stvarni naslov nije pisan latinskim, engleskim, francuskim, ruskim, njemačkim, talijanskim ili španjolskim jezikom, i ISBN. Autorovo ime treba navesti na *recto* stranici naslovnog lista u potpunom obliku i na način koji jasno pokazuje pod kojim se dijelom ime navodi u abecednom redoslijedu[237].

Nakladnici, međutim, podatke izostavljaju ili ih pogrešno ili nepotpuno navode. Godina izdavanja, naprimjer, jedan je od najčešće zanemarivanih podataka. Taj podatak, osobito važan za kataložni zapis i za korisnika, koji prema tom podatku, važnom za knjigu znanstvenog ili stručnog sadržaja, procjenjuje da li je želi čitati, često nedostaje na naslovnoj stranici, a ponekad ga uopće nema. Nakladnici često namjerno izostavljaju takav podatak zato da bi mogli prodati i knjigu koja nije nedavno objavljena.

Razlozi za izostavljanje nekih podataka mogu, dakle, biti trgovački; knjiga se želi prodati i izostavljaju se oni podaci koji bi mogli zapriječiti uspješan plasman na tržištu. Izostavljanje ne mora uvijek biti namjerno. Neke publikacije, posebno one koje sadrže radove prezentirane na raznim stručnim sastancima, kongresima i simpozijima, ili pak kataloge

[236] Hyde, T. Catalogus impressorum librorum Bibliothecae Bodleiane, str. 7.
[237] ISO 1086-1975. Documentation. Title-leaves of a book. Genève : ISO, 1975.

izložbi, raznih manifestacija i sl., često uređuju i izdaju neprofesionalci, obično osobe koje su sudjelovale u organizaciji stručnog skupa ili izložbe i koje izravno kontaktiraju s tiskarom. Nepotpune ili nespretno stilizirane naslovne stranice posljedica su nedovoljnog znanja i nenamjernih propusta takvih amatera urednika i nakladnika.

Podatak o autoru, međutim, najčešće se izostavlja namjerno, obično zbog želje samoga autora. Autor može tražiti i da se rad objavi pod pseudonimom, inicijalima, apelativom ili drugim nekim imenom. Nakladnik može umjesto autorovog imena na publikaciji navesti titlonim, kad vjeruje da će tako bolje prodati knjigu. Mnogi danas poznati romani, nastali u 18. stoljeću, prvi put su objavljeni anonimno ili pseudonimno, kao naprimjer, Goetheovi *Jadi mladog Werthera*. O razlozima anonimnosti govorit će se kasnije u raspravi o autorstvu. Ovdje nas ona zanima samo utoliko ukoliko je u vezi s problemima koje postavljaju nepotpuni ili pogrešno navedeni podaci na naslovnoj stranici. Bilo bi međutim pogrešno misliti da je problem anonimno ili pseudonimno objavljenih radova problem koji nije relevantan za sadašnjost. Tvrdnju da je anonimnost bila ranije češće pojava nego što je danas[238], treba uzeti s oprezom. Ona zacijelo vrijedi za znanstveno objavljivanje, no pitanje navodne irelevantnosti problema anonimnosti za sadašnjost trebalo bi tek istražiti. Indirektan dokaz da anonimnost i pseudonimnost, kao i uporaba titlonima ili inicijala karakteriziraju i suvremeno nakladništvo, jest i pritisak koji su pučke knjižnice u SAD i Australiji izvršile na Stalnu komisiju za preradu *Anglo-američkih kataložnih pravila*, u želji da se promijeni pravilo 22.2C2 u *AACR2* koje je zahtijevalo da se za osobu koja objavljuje radove pod različitim pseudonimima ili pravim imenom i pseudonimom odabere jedan dominantan oblik za jedinstvenu odrednicu. Taj je propis promijenjen i dopušteno je unošenje imena s publikacije u jedinstvenu odrednicu i vezivanje različitih oblika uputnicama[239].

Pisci znanstvene fantastike, kriminalističkih i ljubavnih romana, koji pripadaju žanru tzv. trivijalne književnosti, vrlo često pišu pod različitim pseudonimima, osobito kad se javljaju i u tzv. ozbiljnoj književnosti; pisci jednog uspješnog romana reklamiraju se kao autori tog romana na naslovnoj stranici svog idućeg djela; pisci kontroverznih ispovijesti i uspomena identificiraju se osobnim imenom i inicijalom prezimena (The author of Ragtime; Malcolm X; Christiane F.).

Nisu rijetki ni slučajevi lažnog ili pogrešnog pripisivanja autorstva. Ponekad su svi podaci navedeni na naslovnoj stranici lažni. Š. Jurić u članku o fingiranim impresumima[240], spominje publikaciju u kojoj je

[238] Kronick, D. A. Anonimity and identity : editorial policy in the early scientific journal. // The library quarterly 58(1988), str. 221–237.

[239] Abbey, O. The work of the Australian Committee on Cataloguing. // International cataloguing 17(1988), str. 21–22.

[240] Jurić, Š. Nekoliko slučajeva starijih fingiranih impresuma s imenima mjesta uzetim s područja Jugoslavije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 10(1964), str. 22–36.

na naslovnoj stranici navedeno ime autora i stvarni naslov ovako: Vladimir Kesterčanek/Kratak pregled povijesti stenografije/Sarajevo/J. Savić/1935. U knjizi je tiskan tekst odluka donijetih na 8. kongresu Komunističke internacionale. Jasno je zašto je taj tekst objavljen s lažnom naslovnom stranicom. Manje je jasno što je ponukalo francuskog nakladnika da 1976. godine objavi knjigu u kojoj knjižni blok čine potpuno prazne neotisnute stranice, a na naslovnoj se stranici navodi stvarni naslov *Amoco Cadiz* i kao autor Emile Zola[241]. Knjiga zacijelo neće biti od velikog interesa za knjižnice, ali je nacionalna knjižnica koja čuva nacionalni tisak mora zabilježiti u svom katalogu.

Pretpostavka, dakle, da naslovna stranica daje pouzdane i točne podatke samo je pretpostavka koju i na suvremenim publikacijama treba uvijek provjeravati. Osim izostavljanja nekih podataka za kojima onda treba tragati u vanjskim izvorima, ili namjernog navođenja netočnih podataka koji opet zahtijevaju provjeravanja, problem za katalogizatora može biti i nespretna ili nejasna stilizacija podataka. Ime neke osobe navedeno iznad ili ispod glavnog stvarnog naslova bez popratnih riječi koje objašnjavaju njenu zadaću, obično se smatra podatkom o autoru. Uza sve druge zadaće, npr. ilustratora, prevodioca, urednika, pisca predgovora i sl., obično se navode popratne riječi kojima se objašnjava njihova uloga na knjizi. Međutim, činjenica da je ime osobe navedeno uza stvarni naslov bez popratnih riječi i tako predočeno kao autorovo ime, nipošto ne znači da se doista radi o autoru. Osoba čije je ime tako predočeno može biti urednik, sastavljač, priređivač ili čak i prevodilac. Podatak o autoru, dakle, treba provjeravati, u prvom redu pregledavanjem sadržaja knjige, da bi se ustanovila njegova stvarna zadaća. Obrnut slučaj također je moguć. Osoba koja je prikazana kao priređivač, urednik ili prevodilac može biti autor.

Rješenje problema zacijelo se nalazi u rukama nakladnika, jer i suvremena tehnička oprema koju danas koristi katalogizator ne može sama po sebi olakšati poteškoće s kojima se katalogizator susreće u obradi. R. Bourne kaže: "Elektroničko preslikavanje naslovne stranice dokumenta i stranice sa sadržajem može potpuno eliminirati potrebu za katalogizacijom, ali ne i potrebu za normiranjem ili strukturiranjem podataka na neki način."[242] Dakle, elektronički prijenos bibliografskih podataka s knjige može eliminirati rad katalogizatora, samo ako preslikani ili preneseni podaci imaju smisla, odnosno ako su razumljivi i prihvatljivi za unos u kataložni zapis. Da bi to bili, moraju biti potpuni i navedeni na normiran način. Poticaji za uključivanje nakladnika u probleme knjižnične obrade nisu karakteristični samo za naše doba. Nakladnici u SAD koji su sami izdavali i tiskali kataložne listiće u skladu s kataložnim pravilima za vlastitu nakladničku produkciju nisu bili

[241] NF Z44–061 (juin 1986). Forme et structure des vedettes noms de personne, str. 4.

[242] Bourne, R. The IFLA UBCIM Programme. // International cataloguing 16(1987), str. 39–40.

rijetkost[243]. Velik odziv nakladnika uključenih u svjetske programe katalogizacije u publikaciji (CIP), pokazuje njihovu zainteresiranost za suradnju s knjižnicama.

Postoje, međutim, i mišljenja u suvremenoj literaturi prema kojima doslovno prenošenje podataka s naslovne stranice ne mora uvijek biti i prikladno za obradu specifične jedinice. Postoje, naprimjer, naslovne stranice pisane jednim jezikom, koje prethode tekstu pisanom drugim jezikom. Katalogizator mora poštivati jezik naslovne stranice, iako on uopće ne odražava bibliografsku jedinicu istinito i prikladno za korisnika. J. M. Perreault, u radu objavljenom 1986.[244], upozorava na činjenicu da su ISBDi i *AACR2* usredotočeni na doslovno poštivanje naslovne stranice. On kaže da takav stav podrazumijeva korisnikovo odlično pamćenje činjenica o knjizi (ne o djelu), dok iskustva knjižničara pokazuju da korisnik pamti (a i to ne uvijek točno) pojedinosti o djelu. Korisnik najčešće ima vrlo općenitu predodžbu o djelu, a kataložne jedinice su izrađene tako da su koncentrirane na pojedinosti. Ako je koje poznato djelo poznatog autora objavljeno bez njegova imena, nekorisno je unijeti taj rad u katalog pod stvarnim naslovom, kako to nalažu pravila koja poštuju autoritet naslovne stranice. Korisnici će takvo djelo ionako tražiti pod autorovim imenom. Perreault tako osamdesetih godina ovoga stoljeća ponavlja argumente protivnika formalnog pristupa iznesene prije 25 godina na Pariškoj konferenciji, kad su mišljenja katalogizatora o načinu izrade kataložnih jedinica bila isto tako podijeljena[245]. J. A. Taitov zaključak o nepostojanju progresije u izradi kataložnih pravilnika time je samo potvrđen.

Iako je formalni pristup danas predominantan, čemu je uvelike pridonijelo ne samo uvrštavanje ISBDa u gotovo sve suvremene nacionalne kataložne pravilnike te informatizacija knjižnica, koja je zahtijevala normiranje postupaka u obradi, već i ulazak brojnih vrsta neknjižne građe koja se prema svojoj strukturi opire stvaranju literarnih jedinica u knjižnice, on ipak nigdje nije prihvaćen potpuno dosljedno u kataložnoj obradi knjiga. Obradom ove vrste građe i dalje dominira dihotomija publikacija/djelo koja povlači za sobom pitanje autora i mogućih načina iskazivanja njegovog cjelokupnog opusa u katalogu. Bespredmetno je očekivati da bi poboljšanje normiranja naslovnih stranica moglo utjecati na činjenicu da se autori identificiraju na publikacijama svojih djela pod različitim imenima i/ili oblicima imena odnosno da ostaju anonimni. Autor je osoba koja živi i stvara u društvu pod različitim okolnostima koje su nepredvidive i njegovo ponašanje zavisi od tih okolnosti. Ista tvrdnja vrijedi čak i za umjetno stvorenog

[243] Markuson, B. E. Bibliographic systems : 1945–1976. // Library trends 25(1976), str. 311–328.

[244] Perreault, J. M. Some perils of the user friendly attitude in cataloging. // Advances in librarianship 14(1986), str. 285–303.

[245] International Conference on Cataloguing Principles, str. 33.

autora – korporativno tijelo. I njegov se naziv i ustrojstvo mijenjaju u skladu s promjenama u društvu. Autor može biti voljan dopustiti kontrolu i praćenje tih promjena, ali on to i ne mora biti. U lancu izrade, prodaje, kupnje i obrade knjiga, nakladnik ne mora biti najpogodnija točka za obavljanje kontrole. On može biti vezan za autora ili pak nezainteresiran da otkriva autorovu prošlost. U krajnjoj liniji nakladnikov je interes komercijalan i on njemu podređuje način na koji će iznijeti podatke o autoru. Knjižničara zanima stvarno stanje stvari i zato je zainteresiraniji za nadzor nad bibliografskim podacima. No kako taj nadzor poskupljuje i produljuje proces obrade, knjižničar je zainteresiran da smanji svoju odgovornost i ulogu u tom nadzoru i da je prenese na nekog drugog. Činjenica je da bi doslovni prijenos bibliografskih podataka znatno olakšao katalogizatorski posao. Otuda i pokušaji da se u izradi abecednog kataloga odustane od okupljanja literarnih jedinica i da se katalog svede na identifikacijski popis.

Bibliografski pristup

Formalni je **pristup** okarakteriziran kao pristup koji poštuje mjerodavnost naslovne stranice, a s autorstvom postupa kao s onim razlikovnim podatkom s jedinice građe koji je najpodobniji za identifikaciju bibliografske jedinice. Formalni pristup rijetko je proveden dosljedno, jer se, barem dosad, nije uspjelo normirati naslovnu stranicu tako da ona uvijek pruži pouzdane podatke, odnosno takve podatke koji bi omogućili da katalog uspješno identificira ne samo bibliografsku, već i literarnu jedinicu, kao i da okupi sva djela jednog autora.

Dosljedna provedba formalnog pristupa izaziva poteškoće kad se autorovo ime na publikacijama njegovih djela javlja u različitim oblicima, kad se publikacije koje sadrže djela autora, a koji se mogu utvrditi, objavljuju anonimno, kad se na publikacijama javlja lažni podatak o autoru, kad je osoba predstavljena na publikaciji kao autor, a obnaša neku drugu zadaću, te kad je anonimna publikacija objavljena u više izdanja i/ili prijevoda s različitim stvarnim naslovima.

Utvrđivanje jedinstvene odrednice za autora i stvarni naslov način je da se okupe sva djela jednog autora odnosno sva izdanja, prijevodi i prerade istog djela u katalogu. Takvo okupljanje služi onim zadaćama koje su u službi identifikacije literarne jedinice. Takav pristup u stvaranju kataloga, koji u središte zanimanja stavlja autora i djelo, na Pariškoj je konferenciji o kataložnim načelima S. Honoré nazvala *znanstvenim pristupom*[246]. Znanost, koju ona nije imenovala, jest bibliografija. Stoga smo ovaj pristup nazvali bibliografskim, što je u skladu s Butlerovom definicijom knjižničnoga kataloga kao bibliografije jedne zbirke.

[246] International Conference on Cataloguing Principles, str. 35.

Bibliografski pristup izgradnji kataloga širi je pojam od bibliografske zadaće kataloga koja podrazumijeva identifikaciju literarne jedinice. Taj pristup obuhvaća sve postupke kojima se u abecedni katalog, zasnovan na jednostavnom linearnom slijedu kataložnih jedinica, unosi sistematizacija bilo koje vrste. Okupljanje svih djela jednog autora, naprimjer, jedan je od postupaka sistematizacije, kao i uporaba formalnih odrednica za okupljanje građe iste vrste, bez obzira na autora i naslov; sistematizaciju predstavlja i postupak koji se u nekim katalozima primjenjuje pri ulaganju djela jednog autora, kad se izdanja autorovih sabranih ili izabranih djela ne ulažu u očekivanom abecednom redu stvarnih naslova, već se izdvajaju na početak niza. Tim se postupkom umjetno narušava prirodni slijed abecednog poretka da bi se postiglo sistematiziranje građe.

Ove crte sistematizacije, tipične za abecedni katalog, vjerojatno se mogu vezati uza srednjovjekovne kataloge koji su građu izlagali u širokim stručnim skupinama i u skupinama koje su se formirale ne na temelju sadržajnih karakteristika građe, već sa svrhom isticanja zajedničkog literarnog ili vanjskog oblika građe. Oznake za takve skupine bile su zapravo formalne odrednice, a ne predmetnice, i okupljale su brevijare, psaltire, epistole, različite tekstove i izdanja *Biblije*, rječnike, propovijedi, klasike, knjige na nacionalnim jezicima (za razliku od latinskog). Zajednička formalna karakteristika mogao je biti jezik knjige, njezina vrsta, vrijeme u kojem je nastala, pa čak i namjena[247].

Odrednice pod kojima su uvrštavane određene kategorije građe Verona naziva vrsnim odrednicama (*class headings*) i kaže da su te odrednice u srednjovjekovnim katalozima predstavljale neku vrstu predmetnih odrednica[248]. Neke su od tih vrsnih odrednica prave predmetnice, druge su kolektivne odrednice koje su zapravo okupljale radove korporativnih tijela (npr., akademije, kongresi, koncili i sl.), a neke su prave formalne odrednice koje su okupljale radove istog literarnog oblika (npr., klasici) ili istog vanjskog oblika (npr., efemeride).

Okupljanje kataložnih jedinica koje ne počiva na sadržajnim značajkama građe, niti na jednostavnom okupljanju prema abecedi, tipična je crta abecednog kataloga strukturiranog u skladu s bibliografskim pristupom. Rečeno je da Hydeov katalog iz 17. stoljeća i Panizzijev iz prve polovice 19. stoljeća već pokušavaju okupiti djela istog autora, odnosno različite tekstove istog djela, ali da to ne čine dosljedno. Za uvođenje bibliografskog pristupa zacijelo je najzaslužniji Cutter, koji je u svojim *Pravilima za ukršteni katalog* iz 1876. eksplicitno naveo da katalog mora okupiti djela istog autora i identificirati literarnu jedinicu[249].

[247] Norris opisuje katalog katedralne knjižnice u Durhamu iz 12. stoljeća u kojem je posebno okupljena skupina knjiga bila uvedena pod oznakom: *knjige namijenjene čitanju za obrocima*. Norris, D. M. A history of cataloguing and cataloguing methods.

[248] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present.

[249] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog.

Za anonimno objavljene publikacije kojima je autor poznat, a za koje je Panizzi još propisivao unošenje pod naslovom, dakle, poštivanje formalnog pristupa, Cutter traži unos pod autorskom odrednicom[250]. Panizzi je iz skupine anonimnih djela izdvojio samo *Bibliju* i propisao okupljanje različitih izdanja i prijevoda pod jedinstvenim naslovom *Biblija*, dok Cutter izdvaja čitavu grupu anonimnih klasičnih djela za koja propisuje uporabu stalnih konvencionalnih naslova u odrednici[251]. Prijevode anonimnih djela Cutter uvrštava pod odrednicu za izvornik, čak i onda kad knjižnica izvornik ne posjeduje[252]. Za uzastopna izdanja istoga djela, koja su objavljivana pod različitim stvarnim naslovima, Cutter nudi alternativu. Moguće je primijeniti isti postupak kao s prijevodima, tj. uvrstiti sva izdanja pod stvarni naslov prvog izdanja, ali je prema njegovu mišljenju bolje za te slučajeve izraditi dvije potpune kataložne jedinice: jednu pod stvarnim naslovom prvog izdanja i drugu pod stvarnim naslovom izdanja u ruci[253]. Cuttter, dakle, uspijeva identificirati literarnu jedinicu gotovo u potpunosti.

Pruske upute iz 1908., najznačajniji kataložni pravilnik prve polovice 20. stoljeća za njemačko jezično područje, koji se, istina modificiran, zadržao u uporabi sve do pedesetih godina, propisuju također unos anonimno objavljene publikacije, kojoj je poznat autor, pod autorskom odrednicom (pravilo 70), izbor jedinstvene odrednice pod kojom će se okupiti sva djela istog autora (pravilo 78) i uporabu jedinstvenog naslova za anonimne publikacije (jedinstveni je naslov naslov izvornika, osim onda kad je neki drugi stvarni naslov poznatiji) (pravilo 181 i 182). Isto pravilo vrijedi i za djela jednog autora[254].

Anglo-američki pravilnici poslije Cuttera također daju prvenstvo identifikaciji literarnih jedinica. Ti kasniji pravilnici ne navode, međutim, eksplicitno zadaće kataloga na način kako je to učinio Cutter[255]. Tek će Lubetzky u svom nedovršenom kataložnom pravilniku iz 1960. ponovno eksplicitno navesti zadaće kataloga, jer smatra da se kataložna pravila ne mogu izraditi ako zadaće nisu utvrđene. Lubetzky ističe dvije kataložne zadaće: identifikaciju određene publikacije i identifikaciju literarne jedinice[256]. On naglašava važnost distinkcije djelo/publikacija, koja je osnova za moguću identifikaciju literarne jedinice. Određenu bibliografsku jedinicu promatra Lubetzky ponajprije kao predstavnika djela, tj. literarne jedinice, jer smatra da korisnik u katalogu traži djelo

[250] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 2.

[251] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 123–125.

[252] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 132.

[253] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 144.

[254] Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, vom 10 Mai 1899. 2. Ausg. in der Fassung vom 10 August 1908. Berlin : Behrend & Co., 1909.

[255] Catalog rules, 1908; ALA Catalog rules, 1941; ALA Cataloguing rules for author and title entries, 1949.

[256] Lubetzky, S. Code of cataloging rules, str. IX.

koje je predstavljeno u publikaciji, a ne određeno izdanje toga djela. Stoga za različita izdanja nekog djela Lubetzky propisuje uporabu jedinstvenih naslova. Autor se, pak, mora javiti uvijek s istim oblikom imena koje čini jedinstvenu odrednicu.

Lubetzkyjev pravilnik iskazuje zapravo mješavinu formalnog i bibliografskog pristupa. Kao praktičar (radio je kao katalogizator u knjižnici Kalifornijskog sveučilišta i kasnije u Kongresnoj knjižnici) zna da je nemoguće raditi bez oslanjanja na naslovnu stranicu odnosno na građu samu; kao teoretičar on pokušava sustavno izgraditi teoretsko uporište za odluke koje katalogizator mora donijeti u procesu obrade. One ne smiju biti arbitrarne i ovisiti o vrsti građe i stoga raniji kataložni pravilnici koji su sadržavali pravila za pojedine vrste publikacija, ne mogu opravdati različitost postupaka. S građom treba postupati u skladu s vrstom autorstva ili, kako to Lubetzky kaže, *uvjetima* u kojima se autorstvo iskazuje na publikaciji. Na Lubetzkog je utjecao Butler svojim mišljenjem da je katalog bibliografija knjiga u određenoj zbirci. Iz bibliografije preuzima Lubetzky autorstvo kao kriterij za identifikaciju i bibliografskih i literarnih jedinica. Na Lubetzkog je prema vlastitom priznanju[257] snažno utjecala i J. Pettee mišljenjem da je autor *za američkog knjižničara prvi predmet zanimanja*[258].

Utjecaj Cuttera na Lubetzkog također je nesumnjiv i ogleda se u izričitom navođenju katložnih zadaća i u nastojanju da se identificira literarna jedinica. Iako je prihvatio autora kao osnovnu kategoriju u abecednom katalogu, Lubetzky nije mogao prihvatiti kategoriju *supstituta za autora* koju poznaju i Cutter i Pettee. Publikacije koje nemaju autora ili koje se u katložnom smislu smatraju anonimnima, uvrštavaju se isključivo pod stvarni naslov. Za Lubetzkog postoji samo alternativa autor/stvarni naslov. Upravo zbog takvog pristupa strukturiranju kataloga i oštrog suprotstavljanja javljanju formalnih ili konvencionalnih odrednica, kao i predmetnica u abecednom katalogu, doživio je Lubetzky jake kritike u knjižničarskim krugovima, koje su konačno uzrokovale njegovo povlačenje s mjesta urednika novoga anglo-američkog pravilnika.

Lubetzky je i vrlo suvremen u pristupu izradi katložnih jedinica. On ne govori o glavnoj katložnoj jedinici, već isključivo o *katložnoj jedinici*. U slučajevima kad izrada jedne katložne jedinice ne može uspješno obaviti obje zadaće kataloga, zbog uvjeta u kojima se autorstvo javlja na publikaciji, moraju se izraditi dodatne katložne jedinice. Ali Lubetzky ne smatra sporedne katložne jedinice, koje ponavljaju neke podatke s glavne katložne jedinice, zadovoljavajućim rješenjem. Prvenstvo u takvim slučajevima Lubetzky daje uputnicama. Sporedna katložna jedinica, kaže Lubetzky, lošija je od uputnice. Dok uputnica

[257] Institute on cataloging code revision.

[258] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code.

upućuje korisnika na mjesto gdje će naći potpune podatke, sporedna kataložna jedinica ga zaustavlja na tom putu i odvraća od te zadaće[259]. Uputnice su korisne zbog ekonomičnosti koja se postiže njihovom izradom i prijeko su potrebne, jer upućuju korisnika na jedino mjesto gdje zaista može naći sve podatke o nekoj jedinici i djelu koje je u njoj sadržano. Automatizacija kataloga potvrdila je ispravnost Lubetzkyjevog mišljenja: sporedne kataložne jedinice postale su nepotrebne, a uputnicama je, pak, vraćena važnost i one su okupljene u datotekama preglednih kataložnih jedinica.

Zašto je Lubetzky, koji je inače pristalica formalnog pristupa, ipak prihvatio autorstvo djela kao središnji princip? On to sam otkriva u *Načelima katalogizacije* kad se osvrće na članak M. Kraft objavljen u časopisu *The library quarterly* 1967., u kojem se autorica okomljuje na "prenaglašenu važnost koja se pridaje autorstvu u bibliografskom aparatu i koja zamračuje činjenicu da su knjižnice u biti institucije koje čuvaju misaone procese i činjenicu da su ti procesi nezavisni od oblika u kojem se javljaju i od pojedinaca koji su ih stvorili."[260] U komentaru Lubetzky kaže da knjižnice ne čuvaju misaone procese, već zapise koji predstavljaju ljudska djela, a da je tvrdnja da je vrijednost rezultata misaonih procesa nezavisna od reputacije autora ili urednika potpuno pogrešna. Ovaj komentar otkriva zašto je Lubetzky, pa i ostali tvorci kataložnih pravilnika, prihvatio autorstvo kao osnovno načelo abecednog kataloga, usprkos zalaganju za formalni pristup i usprkos činjenici da prihvaćanje autorstva onemogućava dosljednu primjenu formalnog pristupa. Autorstvo u kataložnom smislu zacijelo znači izbor autora kao identifikacijskog elementa za jedinicu građe, ali teoretski bi bilo moguće uzeti i bilo koji drugi podatak s jedinice za tu svrhu. Izbor autora unosi u katalog pojam vrijednosti. Katalog sam po sebi nikada ne diskriminira građu, niti pravi razlike među vrstama građe. U odnosu na korisnika on nudi nepristran uvid u svu građu koju knjižnica posjeduje. Ali odabirom autora kao glavnog elementa na kataložnoj jedinici, katalog korisniku daje mogućnost vlastitog odlučivanja koje se temelji na vrijednosnom sudu[261].

[259] Lubetzky, S. Principles of cataloguing, str. 22.

[260] Kraft, M. An argument for selectivity in the acquisition of materials for research libraries. // The library quarterly 37(1967), str. 288.

[261] Norris je u svojoj *Povijesti katalogizacije* prikazala i katalog crkvene knjižnice u Glastonburyju iz 13. stoljeća. Taj je katalog jedini katalog koji je meni poznat, a koji je na sebe preuzeo ocjenjivanje vrijednosti građe. Odrednice izbačene na lijevoj margini tog rukopisnog kataloga, pretežno su predmetnice ili formalne odrednice, ali ponekad su imena autora. Norris kaže da su rukopisi unošeni pod autorsku odrednicu kad su sadržavali tekstove poznatih i priznatih autora; ako je rukopis sadržavao rad slabo poznatog autora bio je uvršten pod odrednicu za temu. Norris, D. M. A history of cataloguing.

II.
Katalog i autorstvo

AUTORSTVO

Pojam **autorstva** vezan je uz oba moguća pristupa u izradi kataloga, **formalni i bibliografski pristup**. Potrebno je razjasniti ulogu koju pojam autorstva ima u svakom od tih pristupa.

Formalni je pristup usredotočen na identifikaciju bibliografske jedinice, pri čemu se u najvećoj mogućoj mjeri pokušava služiti formalnim podacima navedenima na samoj jedinici građe. Osnovno pitanje koje se postavlja u odnosu na formalni pristup može se oblikovati na idući način: zašto je prvenstvo među formalnim podacima, koji se izabiru s jedinice građe da bi je identificirali, pridano baš imenu autora, a ne nekom drugom elementu, stvarnom naslovu primjerice? Ili, drugim riječima, zašto se odrednica zastupničke kataložne jedinice, dakle element koji određuje mjesto kataložne jedinice među svim ostalim jedinicama u katalogu i element po kojem će korisnik prepoznati da je našao željenu bibliografsku jedinicu, mora oblikovati pomoću autorovog imena? Teoretski bi bilo moguće identificirati jedinicu građe ili je u knjižnici pronaći i prema nekoj ili prema nekim drugim značajkama. Međutim, kataložni pravilnici, barem oni europsko-američkog kruga, uvijek propisuju unošenje glavne kataložne jedinice za neku jedinicu građe pod imenom autora, a tek kad to nije moguće, utvrđuju daljnji postupak. Pitanje zašto je baš autor onaj element prema kojem se jedinica građe pamti, citira i unosi u katalog, nije pitanje na koje se može naći eksplicitni odgovor u kataložnim pravilnicima, a rijetko se o tome raspravlja i u literaturi o katalozima. Ta je činjenica zapravo aksiom abecednog kataloga. Ch. A. Cutter u bilješci uz definiciju klase samo kaže da postoje različite značajke pomoću kojih se knjige mogu ili bi se mogle okupljati, ali većina tih značajka korisnicima kataloga nije zanimljiva, i dodaje da se knjige najčešće okupljaju ako imaju zajedničkog autora. Znakovito je da Cutter ne govori o podatku o autoru kao o identifikacijskom elementu, već kao o značajki pomoću koje se knjige okupljaju. To je zapravo stav koji karakterizira bibliografski, a ne formalni pristup. Taj će Cutterov stav utjecati na teoretske postavke J. Pettee i S. Lubetzkog. Cutter dalje kaže da neke značajke knjige, poput neobičnog uveza ili vrlo poznatog tiskara, mogu biti korisne za

sistematiziranje u knjižarskim i prodajnim katalozima, ali ne i za knjižnični katalog[1].

Moguće je, naravno, tumačiti odabir autora kao identifikacijskog elementa za bibliografsku jedinicu i na način na koji to čine A. H. Chaplin ili J. S. Angell[2]. Chaplin objašnjava odabir autorova imena tvrdnjom da većina knjiga ima autora. Stav identičan Chaplinovom izražava i Angell kada kaže da je najčešća knjižnična građa knjiga, a kako većina knjiga ima autora, podatak o autoru postaje elementom na kojem se zasniva odrednica. To se objašnjenje čini pretjerano površnim; gotovo sve knjige imaju impresum, pa ipak nitko nije predložio da se podatak o nakladniku ili tiskaru stavlja u odrednicu[3].

Odgovor na pitanje zašto je baš autorovo ime izabrano kao element za identifikaciju bibliografske jedinice treba vjerojatno potražiti u kulturnoj tradiciji ovoga dijela svijeta; autorovo ime, naime, nipošto nije opći identifikacijski element. R. Strout, u već citiranom radu koji se bavi razvojem kataloga, misli da koncept autorstva počinje u antičkoj Grčkoj. Ona kaže da vezivanje bibliografskih jedinica uz autorovo ime počiva na vjerovanju u važnost pojedinca, karakterističnom za zapadnu civilizaciju. U ranim djelima istočnih civilizacija autorovo ime se ne javlja[4]. M. Sheniti svjedoči da se još šezdesetih godina ovog stoljeća arapske knjige popisuju i unose u katalog prema stvarnom naslovu, što je vjerojatno posljedica činjenice da se ime autora na starijim knjigama objavljenim prije 19. stoljeća javljalo samo iznimno[5].

T. Omoerha kaže da su arapske tiskane knjige zadržale izgled rukopisa; nisu imale naslovnu stranicu, već se stvarni naslov javljao na početku teksta ili češće u kolofonu, zajedno s mjestom i godinom. To mjesto i godina često nisu bili mjesto i godina izdavanja, već oznake mjesta i vremena kad je izvorni rukopis bio napisan ili prepisan. Na knjigama nastalima u 19. stoljeću javlja se godina izdavanja, naziv i sjedište tiskare, ali bez imena autora. Ime autora moglo se javiti u kolofonu ili na nekom neistaknutom mjestu prije početka teksta. Ako je rad bio komentar, ime autora komentiranoga rada nalazilo se obično tek u uvodnim stranicama teksta, a ime komentatora najčešće uopće nije bilo navedeno[6].

[1] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog. 4th ed. rewritten, reprint. London : Library Association, 1948. Str. 15. Izvornik: Washington : Govt. Printing Office, 1904.

[2] Chaplin, A. H. A universal cataloguing code. // The library quarterly 26(1956), str. 337–347. I: Angell, R. S. The need for a new United States code. // The library quarterly 26(1956), str. 318–330.

[3] Ovdje se, naravno, govori o knjižničnom katalogu, a ne, naprimjer, o specijalnim bibliografijama inkunabula ili prvotisaka, koje građu mogu sistematizirati upravo na taj način.

[4] Strout, R. F. The development of the catalog and cataloging codes. // The library quarterly 26(1956), str. 254–275.

[5] Sheniti, M. Le catalogage et la classification des livres arabes. // Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques 14(1960), str. 109–111.

[6] Omoerha, T. The cataloguing of Arabic materials and the AACR. // International cataloguing 2(1973), str. 4–6.

Starija hebrejska djela obično se citiraju prema stvarnim naslovima, a ime autora smatra se sekundarnim elementom i često u citiranju zanemaruje. Autor se često identificira kao autor svog najpoznatijeg djela i tako se navodi u literaturi. R. Edelmann kaže da korisnici hebrejskih knjižnica uvijek poznaju stvarni naslov djela, ali ne i autorovo ime[7].

I. E. Erunsal u radu o katalozima otomanskih knjižnica spominje katalog knjižnice džamije u Bursi iz 1440. godine, u kojemu su navedene arapske i turske knjige. U katalogu se imena autora, kaže Erunsal, javljaju tek iznimno i to kao dio stvarnog naslova. Islamski, pak, rukopisi često uopće nemaju formalan podatak na naslovnoj stranici, pa niti na početku teksta, koji bi specificirao naslov knjige ili ime autora. Otuda i praksa citiranja ili spominjanja nekih dobro poznatih tekstova na različite načine[8].

U pragmatičnije pokušaje objašnjenja uporabe, odnosno neuporabe autorova imena za identificiranje jedinice građe pripada i rad H. Tanabea posvećen bibliografskoj kontroli, u kojem on govori o neprikladnosti autorskih prezimena upotrebljenih za bibliografsku identifikaciju kineske i korejske građe[9]. Tanabe navodi da Zapadnjaci imaju oko 50.000 prezimena, Kinezi samo 506, a Korejci samo 248, od kojih pet prezimena koristi čak 38% cjelokupne populacije, a 35 prezimena 90% populacije. Iz navedenih podataka dalo bi se doduše zaključiti da je autorovo ime krajnje neprikladno za identifikaciju bibliografske građe kineske i korejske provenijencije, zbog ponavljanja istih prezimena kod različitih autora, ali se malim brojem autorskih prezimena ne može objasniti cjelokupna orijentacija istočnih kultura na označavanje i pamćenje građe prema stvarnim naslovima. Kinezi, naprimjer, imaju vrlo karakteristična osobna imena, koja se iznimno rijetko ponavljaju, pa ipak se građa nije identificirala prema njima što se moglo činiti, ako se nisu mogla koristiti prezimena. Japanci, pak, koji su tek pod utjecajem zapadne kulture osnovali autorske kataloge, imaju veći broj prezimena i od Zapadnjaka. Tanabe spominje broj od 120.000 do 130.000 japanskih prezimena.

Europski katalozi i bibliografski popisi do Maunsella redovito, a i poslije njega sporadično[10], identificiraju građu prema osobnim imenima, a ne prema prezimenima autora, iako je ograničen broj osobnih imena

[7] Edelmann, R. The treatment of names in Hebrew characters and title entry for Hebrew books. // International Conference on Cataloguing Principles, Paris 9th–18th October, 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 277–279.

[8] Erunsal, I. E. Catalogues and cataloguing in the Ottoman libraries. // Libri 37(1987), str. 333–349.

[9] Tanabe, H. Bibliographic information interchange in East Asia. // International cataloguing 16(1987), str. 21–22.

[10] Besterman navodi nekoliko bibliografija nastalih u 16. i 17. stoljeću koje autore identificiraju po osobnim imenima. U jednoj takvoj bibliografiji objavljenoj 1598., autori identificirani imenom Ioannes zauzimaju 24 stupca. Besterman, T. Les débuts de la bibliographie méthodique. 3ème ed. revue. Paris : La Palme, cop. 1950.

s porastom broja autora činio poteškoće pri identifikaciji. A. Maunsell je svoj katalog engleskih tiskanih knjiga uređen prema prezimenima autora objavio 1595.[11] U predgovoru, zapravo posveti engleskim tiskarima i knjižarima, govori o načinu na koji je sastavljao katalog i kaže da on "ne slijedi redoslijed učenih ljudi koji su sastavljali latinske kataloge, K. Gesnera, Simlera ili zemljaka Johna Balea. Oni su svoju abecedu sastavili prema krsnim imenima, ja prema prezimenima..."[12] Maunsell ne kaže zašto se odlučio za poredak prema prezimenima, ali je zacijelo naslutio da je prezime bolji identifikator od osobnih imena kojih ima manji broj i koja se ponavljaju.

S. R. Ranganathan kaže da broj prezimena u europskoj kulturi nadmašuje broj osobnih imena, a u skladu s pravilom koje on naziva *kanonom nadmoćnosti* (*canon of prepotence*), riječ preuzeta iz brojnijeg razreda ima veću moć odnosno relevantnost, pa je logično da ta riječ bude izabrana za odrednicu[13].

U početku razvoja tiskarstva broj je knjiga bio malen, broj autora još manji, pa je osobno ime još bilo dovoljno za individualizaciju autora. Osobno ime kao redalica bilo je u sporadičnoj upotrebi još dva stoljeća nakon otkrića tiska u raznim katalozima i bibliografskim popisima. Ranganathan spominje da su pravila Vatikanske knjižnice, nastala u 17. stoljeću, prema kojima se autor identificirao osobnim imenom, bila u uporabi sve do tridesetih godina ovoga stoljeća kad su izrađena tiskana pravila[14]. Razlog za izbor autorovog imena kao primarnog elementa za identifikaciju jedinice u katalogu nije, dakle, veća ili manja prikladnost imena ovisno o njihovom cjelokupnom broju odnosno učestalosti među populacijom, već prije opći stav prema ulozi autora.

M. S. Malinconico kaže da su Zapadnjaci preokupirani individualnim pogledom na svijet, što ima za posljedicu da se zabilježeno znanje organizira atribucijom intelektualne odgovornosti. Pripadnici istočnih kultura shvaćaju svemir kao cjelinu u kojoj ne postoji središte. Knjige se pamte i bilježe prema naslovima, jer one postoje zasebno i usporedo s čovjekom koji ih je napisao, one imaju vlastitu nezavisnu egzistenciju. Kad bi se djelo vezalo uz autora, to bi impliciralo izbor središta, jezgre uz koju su djela vezana[15].

[11] Osnovni raspored Maunsellovog kataloga nije abecedni, već predmetni, ali unutar širokih predmetnih područja koristi se poredak po prezimenima autora.

[12] Maunsell, A. The catalogue of English printed bookes. London : A. Maunsell, 1595.

[13] Ranganathan, S. R. Heading and canons : comparative study of five catalogue codes. Madras : S. Viswanathan, 1955.

[14] Norme per il catalogo degli stampati. Vaticano : Biblioteca apostolica Vaticana, 1930.

[15] Malinconico, M. S. Technology and standards for bibliographic control. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : The University of Chicago Press, 1977. Str. 74-91.

Atribuiranje djela

Običaj uporabe autorovog imena za identifikaciju teksta preuzelo je knjižničarstvo zapadnoga kulturnog kruga od bibliografije i tekstologije. **Utvrđivanje autorstva** poznato je, prema A. Tayloru i F. J. Mosheru, još u starom vijeku[16]. Kao prvu nezavisnu kritičku raspravu o autentičnosti[17] nekog biblijskog teksta navode Taylor i Mosher razmjenu pisama između Origena i Julija Afričkog iz Emausa u Palestini, u 3. stoljeću poslije Krista. Julije Afrički je na temelju povijesne, stilističke i filološke analize teksta biblijske priče o Suzani iz *Knjige o Danijelu* utvrdio da je priča imitacija, nastala puno kasnije od ostalog dijela teksta.

Utvrđivanje autentičnosti tekstova, najčešće vjerskog sadržaja, smatralo se znanstvenim radom, a znanstvenici će se njime baviti sve do kraja reformacije. Pripisani autor davao je tekstu autoritet, a zadaća znanstvenika toga doba bila je utvrđivanje istinitosti atribucije, a time i mjerodavnosti takvoga teksta.

Autentičnost autorske atribucije koja je potvrđivala vjerodostojnost teksta i njegovu daljnju uporabivost, utvrđivali su znanstvenici uspostavljanjem i primjenom posebnih kriterija. Već su spomenuti oni Sv. Jeronima iz 4. stoljeća, prevoditelja *Starog zavjeta* s hebrejskog, za kojega E. R. Curtius kaže da je bio humanist, filolog i crkveni učitelj, koji je smatrao da se *Biblija* ne može razumjeti bez znanstvenog studija[18]. Sv. Jeronim je kriterije primjenjivao za razlikovanje dvije vrste pseudotekstova: lažno atribuirane tesktove i krivotvorine. Kriteriji kojima je utvrdivao lažne atribucije uključivali su: ispitivanje homonima koji su eventualno mogli biti razlog pogrešne atribucije, uspoređivanje tekstova s ostalim radovima pretpostavljenog autora, datiranje teksta i njegovu sadržajnu i stilsku analizu.

Bibliografski popisi starog i srednjeg vijeka[19] izrađivani su često sa svrhom da pruže podatke o autentičnim i stoga prihvatljivim tekstovima;

[16] Taylor, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms. Chicago : Chicago University Press, 1951.

[17] Authenticus, tj. *praizvorno, zajamčeno.* Curtius navodi da je to prvobitno juridički termin kojega je sv. Jeronim primijenio na na proučavanje biblijskih tekstova. Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje. Zagreb : Matica hrvatska, 1971, str. 469.

[18] Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 46.

[19] Periodizacija na stari, srednji i novi vijek nedovoljno je distinktivna i, naravno, uvijek diskutabilna. Granice između pojedinih perioda različito se postavljaju i zavise od toga da li su u obzir uzeta zbivanja iz političke povijesti ili se kao kriterij uzima povijest duhovnosti. Reći da srednji vijek počinje 476. godine, padom Zapadnorimskog carstva, a da završava ili 1492. otkrićem Amerike i stvaranjem modernih nacionalnih država u Zapadnoj Europi, ili pak 1517. početkom reformacije, znači prihvatiti periodizaciju krajnje neprikladnu za npr. povijest književnosti i znanosti. Curtius kaže da je tek godina 1750. prelomna za literarnu tradiciju Europe, stariju od tisuću godina. Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 30. Također, reći da je 5. stoljeće početak srednjeg vijeka, a kraj antike, znači morati objasniti i činjenicu zašto egzemplarni primjeri antičke literature nastaju i kasnije. Boecijeva *Utjeha filozofije*, jedino

često su takvim propisima dodavani odvojeni popisi apokrifnih spisa. U početku se apokrifni spisi samo spominju, a ne navode se poimenično. Atanazije, aleksandrijski biskup iz 4. stoljeća, autor je uskršnje poslanice u kojoj za crkve u svojoj biskupiji nabraja biblijske knjige i dodaje odlomak s popisom nekanonskih knjiga koje se koriste u crkvi, dok na pseudotekstove samo upozorava. Prvi kritičari biblijskih tekstova, poput Origena ili Tertulijana, također samo upozoravaju na apokrife; dekret pape Gelasija iz 5. stoljeća već navodi više od 60 apokrifa pripisanih imenovanim hereticima. Ti se tekstovi nazivaju *neprimljenim tekstovima*[20]. Curtius govori o *uzornim autorima*, tj. o onima koji su u srednjem vijeku bili *školski autori* i kaže da su ih aleksandrijski filolozi nazivali *primljenima (u izbor)*[21].

Tekstovi koji ulaze u biblijski kanon bili su konačno utvrđeni na Tridentskom koncilu (1545.–1563.), što je značilo da je daljnje ispitivanje njihove mjerodavnosti i autentičnosti postalo nepotrebnim, barem sa stajališta katoličke crkve. Popis potvrđenih vjerskih tekstova izložio je u svojoj bibliografiji *Bibliotheca sancta* Sikst iz Siene 1566. godine. Dvije od ukupno osam knjiga ove bibliografije obuhvaćaju pseudotekstove u skladu s odlukama Tridentskog koncila[22].

Iz 16. stoljeća datiraju i prvi popisi koji nabrajaju isključivo zabranjene knjige. Prvi rimski formalni indeks, *Index auctorum et librorum qui ab officio sanctae Rom. et universalis Inquisitionis caveri ab omnibus et singulis in universa christiana republica mandantur*, datira iz 1559.[23] Pariški Teološki fakultet izdao je svoj prvi popis zabranjenih djela 1544. Ovi su popisi cenzuriranih knjiga zanimljivi zbog toga što su najraniji popisi autora i naslova navedenih u abecednom rasporedu. T. Besterman opisuje pariški popis cenzuriranih knjiga i kaže da su pod svakim slovom bila navedena dva niza, jedan koji je sadržavao autore čiji je cjelokupni rad stavljen na indeks i drugi u kojem su navedena samo pojedina zabranjena djela[24].

I nakon Tridentskog koncila ispitivanje autentičnosti vjerskih tekstova legitiman je znanstveni rad za protestantske znanstvenike. Thomas James, prvi knjižničar Bodleiane, autor je priručnog popisa 187 pseudotekstova *Bastardie of the False Fathers*, objavljenog 1611.[25]

djelo kasne rimske antike koje je još u 20. stoljeću prevođeno na njemački jezik, nastalo je u 6. stoljeću. Popisi kanonskih i heretičkih tekstova, čije je sastavljanje karakteristično za srednji vijek, nastaju i u 17. stoljeću, koje se obično smatra novim vijekom.

[20] Taylor, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms.

[21] Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 256.

[22] Taylor, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms.

[23] Citirano prema: Verona, Eva. Form headings in catalogues of the past and present // Library resources & technical services 6(1962), str. 314.

[24] Besterman, T. Les débuts de la bibliographie méthodique.

[25] Taylor, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms.

Istraživanje autentičnosti vjerskih tekstova crkvenih pisaca smatralo se odlučujućim u religioznim raspravama oko reformacije[26].

Curtius kaže da su *školski* autori u srednjem vijeku, pa još i u 16. stoljeću (antički i kršćanski pisci), bili smatrani izvorima znanja i ravnopravnim autoritetima. Među njima, bez obzira na vremensku distancu, nije bilo razlike u autoritetu; znanje ili mudrost jednoga vrijedili su koliko i znanje ili mudrost drugog. Još nije bilo, kaže Curtius, moderne znanosti: medicina se učila prema Galenu, svjetska povijest prema Oroziju[27]. Znanost tog dugog razdoblja jest proučavanje i tumačenje autora – autoriteta.

Da bi se tekst mogao korektno atribuirati, često je bilo potrebno razlikovati među piscima istoga imena. Proučavanje homonimije počinje još u antici, koja poznaje, naprimjer, dva Plinija i dva Seneke. Demetrije iz Magnezije, suvremenik Cicerona, napisao je traktat o pjesnicima i prozaicima istoga imena u 1. stoljeću prije Krista. Isti je pisac autor knjige o gradovima istoga naziva. Studije homonima česte su u srednjem vijeku. Autori se identificiraju prema osobnim imenima koja se često ponavljaju[28]. Dovoljno je pogledati Gesnerovu bibliografiju *Bibliotheca universalis* (1545.), da se shvate poteškoće koje je imao s homonimima. Gesner navodi najprije autorovo osobno ime, pa prezime, ako ga autor ima, narod kojemu pripada, ponekad zavičaj i zvanje. Osobna obilježja, naprimjer, rabin ili sl. stavlja ponekad i ispred osobnog imena[29]. Bibliografiji, kojoj je osnovni raspored utvrđen prema osobnim imenima, dodao je kazalo u kojem se prezimena nalaze u abecednom rasporedu[30].

Studije osoba istih imena ili onih koje su pripadale istoj obitelji, vrlo su česte u renesansi, a zanimanje za studij homonima opada tek u prvoj polovici 18. stoljeća. Taylor i Mosher spominju rad Johannesa Mollera *Homonymoscopia*, objavljen 1697. u Hamburgu, u kojem Moller navodi pet načina razlikovanja homonima, što potvrđuje da je razrješavanje homonima bilo legitiman segment bibliografskog, odnosno znanstvenog rada s vlastitim metodama i kriterijima[31].

[26] Huizinga, J. Erazmo. Beograd : Nolit, 1980.

[27] Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 63.

[28] Huizinga, govoreći o vremenu u kojem je rođen Erazmo Roterdamski, kaže: "Prezimena u građanskim krugovima još nisu strogo utvrđena. Ljudi sebe obično nazivaju vlastitim imenom i imenom oca; očevo ime ostaje često vezano i za sljedeću generaciju." Huizinga, J. Erazmo.

[29] Rani tiskani katalozi također ne poznaju inverziju. Iako se prezime autora grafički ističe i iako je prezime onaj element koji je odlučujući za mjesto koje će bibliografska jedinica zauzeti u abecednom rasporedu, prezimenu prethodi osobno ime, a ponekad i osobno obilježje

[30] Gesner, K. Bibliotheca universalis und Appendix. Facsimilendrucke mit Nachwort von Hans Widmann. Osnabrück : O. Zeller, 1966.

[31] Taylor, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms.

Nesigurnost atribucija, anonimnost i pseudonimnost

Srednji vijek karakterizira nesigurnost autorskih atribucija i anonimnost tekstova. E. P. Goldschmidt kaže: "Tko god započne istraživati srednjovjekovnu literaturu i bibliografiju bit će sigurno zapanjen izvanrednom nesigurnošću i varljivom neuhvatljivošću autorskih imena. Skoro svaka druga knjiga poznata je pod imenom koje nikako ne može biti ime pravog autora."[32] Razlog za nesigurnost autorstva srednjovjekovnih rukopisa, koje se nastavlja i u prvim tiskanim knjigama, Goldschmidt pripisuje materijalnim okolnostima pod kojima su knjige proučavane, pisane i prepisivane prije otkrića tiska, kao i psihološkom stavu prema zadaći autora. Srednjovjekovni su se autori u velikoj mjeri koristili izvorima, radovima autoriteta. Vrlo su često kompilirali ulomke iz raznih izvora kojima su dodavali svoje komentare. Zbog skupoće pergamene koristili su svaki mogući komadić materijala za pisanje koji su imali, ne označujući posebno dijelove teksta koje su prepisali od onih koje su sami pisali. Uz to, često su pisali i nekoliko verzija istog djela, koje su se samo djelomično razlikovale. Poslije autorove smrti obično su njegovi radovi prikupljani, ali onaj tko je obavljao redakciju, često nije mogao niti znao utvrditi koji su radovi prijepis, a koji izvornik, koji odbačena, a koji definitivna verzija. Otuda potječu i razlike u tekstovima i nejasnoće oko atribucije autora.

Nesigurnosti su pridonijeli i knjižničari, odnosno običaj u knjižnicama onoga vremena da se više kraćih tekstova uvezuje u jedan svezak. Tekstovi za uvez nisu se odabirali prema sadržajnoj povezanosti ili zbog toga što su potjecali od istoga autora, već su se skoro uvijek spajali tekstovi odgovarajućeg formata, pa se lako moglo dogoditi da se uvežu zajedno tekst autora iz 9. i onoga iz 13. stoljeća. Kad se takav uvezani svezak, koji je sadržavao više tekstova, ponovno prepisivao, novi je svezak bio prepisan istom rukom, što je pojačavalo dojam da se radi o cjelini, a ne o zbirci tekstova raznih autora. Uz to, knjižničari su takve zbirke tekstova uvrštavali u katalog pod imenom samo jednog autora i to autora najopsežnijeg ili najvažnijeg teksta, odnosno najčešće pod imenom autora prvog uvezanog teksta. Čak i kad je korisnik znao autora teksta, on je zbirku u kojoj se taj tekst nalazio morao tražiti pod imenom autora prvog teksta u zbirci kako bi mogao pronaći određeni svezak. Dodatna je poteškoća bila u tome što je isti tekst mogao u nekoj drugoj knjižnici biti poznat pod imenom posve drugog autora (jer je bio uvezan s drugim tekstovima). Isti je rad tako postajao poznat i bio tražen pod različitim imenima, pa se događalo da je i pripisivan različitim autorima, od kojih su neki zaista teško mogli biti pravi autori. Goldschmidt navodi primjer poznatog srednjovjekovnog rada *De imitatione Christi*, za koji se s razlogom vjeruje da je rad Tome Kempinskog.

[32] Goldschmidt, E. P. Medieval texts and their first appearance in print. London : Bibliographical Society, 1943. Str. 86.

Prvo je izdanje i objavljeno pod imenom ovoga autora u Augsburgu nedatirano, vjerojatno oko 1473. Ovo je izdanje slijedio velik broj daljnjih izdanja objavljenih anonimno ili čak pod imenom druge osobe, Johna Gersona. S obzirom da je Toma Kempinski umro samo dvije godine prije objavljivanja prvog izdanja, nerazumljivo je kako je takav tekst mogao ostati i biti smatran anonimnim. Goldschmidt vjeruje da je razlog anonimnosti ovoga djela jednak razlogu zbog kojega su ostali anonimni mnogobrojni srednjovjekovni tekstovi: prepisivač ili tiskar nabavio je primjerak rukopisa koji nije bio potpisan i prepisao ga odnosno tiskao bez autorova imena, ili je čak preuzeo ime autora prethodnog ili sljedećeg teksta u svesku u kojem se nalazio uvezan i ovaj tekst. Činjenica je, kaže Goldschmidt, da se *De imitatione Christi* javlja u velikom broju izdanja iz 15. stoljeća u istom svesku s nekim Gersonovim radovima i otuda vjerojatno i pogrešno pripisivanje Gersonova autorstva ovom radu[33].

Kad Curtius kaže da je strahopoštovanje prema autorima u srednjem vijeku bilo toliko da se svaki izvor smatrao dobrim, te da je srednovjekovlju nedostajalo povijesnog i kritičkog smisla[34], onda on zapravo potvrđuje da je postojalo strahopoštovanje prema tekstu kao takvom, a poštovanje autora bilo je tek posljedica njegove vezanosti uz tekst. Činjenica je da se, usprkos važnosti koja je pridavana autoritetima, neki tekst nije nužno identificirao, pamtio, navodio ili tražio u knjižnici prema imenu autora. Autorovo ime moglo je poslužiti za zapamćivanje teksta, ali su za tu svrhu mogla poslužiti i druga imena. Kao primjer na koji se način tekst tražio u knjižnici Goldschmidt navodi svezak poznat kao Bonaventurine propovijedi. Taj je svezak mogao sadržavati propovijedi Sv. Bonaventure iz 13. stoljeća ili propovijedi neke druge osobe, koja se također zvala Bonaventura, moglo se raditi o svesku koji je prepisao redovnik koji se zvao Bonaventura ili čak o svesku koji je jednom pripadao redovniku Bonaventuri. I konačno, bilo je moguće da se radi o svesku koji sadrži više tekstova od kojih je samo prvi rad Bonaventurin[35].

U srednjem se vijeku, dakle, tekst mogao identificirati ne samo imenom autora, već i imenom vlasnika, prepisivača ili zapisivača, ili pak imenom drugog nekog autora čiji se tekst slučajno našao uvezan zajedno s ovim. Vezanost nekog imena uz koji rad nije, dakle, nužno označavalo autorstvo, već se češće radilo o *imenovanju, nazivanju* rada, analogno imenovanju neke ulice prema nekoj osobi.

[33] Goldschmidt, E. P. Medieval texts and their first appearance in print, str. 46.
[34] Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 57.
[35] Goldschmidt, E. P. Medieval texts and their first appearance in print, str. 98.

Razlozi anonimnosti i pseudonimnosti

Anonimnost velikog broja srednjovjekovnih tekstova pripisuje se obično kršćanskoj poniznosti koja je priječila pojedincu da sebi pridaje važnost. Curtius navodi kao moguće razloge prešućivanja autorskih imena propise Salvijana, Sulpicija Severa i drugih koji su pisca odvraćali od grijeha *vanitas terrestris*[36]. No Goldschmidt kaže da se uzrok anonimnosti prije može naći u činjeničnom stanju na području obrazovanja. Cijenilo se poznavanje i navođenje autoriteta i mjerodavnih izvora. Otuda je rad prepisivača i pisara bio važniji od autorskog, kreativnog rada. Pravi se znanstveni rad nije sastojao u pisanju vlastitih tekstova, već prvenstveno u otkrivanju velikih starih djela i njihovom umnožavanju za buduće generacije čitatelja. Što je više takvih autoritativnih izvora znanstvenik poznavao, to je sam bio više cijenjen. "Nesumnjivo je da je za mnoge srednjovjekovne pisce nemoguće utvrditi onu točku na kojoj su prestali biti prepisivači, a postali autori."[37] U srednjem vijeku o znanju se razmišljalo kao o objektivnom znanju koje već postoji, ali ga treba otkriti i usvojiti. Osobnost ili osobno mišljenje u tom smislu nije bilo važno. Poeziju je, kaže Goldschmidt, karakterizirala imitacija, a prozu kompiliranje i citiranje bez navođenja izvora.

Tiskarstvo je uklonilo materijalne čimbenike koji su pridonosili anonimnosti radova: knjige su postajale pristupačnije i jeftinije u usporedbi sa skupoćom pergamenskih kodeksa i trudom i vremenom koji su morali biti uloženi u prepisivanje. Ali tiskari se nisu brinuli oko utvrđivanja autorstva. Oni su u prvom redu željeli tiskati one tekstove za koje su vjerovali da će im donijeti novčani probitak. Posao utvrđivanja autentičnosti tekstova i njihove filološke obrade obavljali su znanstvenici. J. Huizinga svjedoči da je Erazmo Roterdamski 1507. godine osobno sjedio u mletačkoj tiskari Alda Manuzija gdje je sam čitao korekture svojih prijevoda Euripidovih drama[38]. Erazmo, zacijelo najistaknutiji intelektualac s početka 16. stoljeća, zapravo je također ponajprije prevodilac, filološki kritičar, tumač tekstova, a tek zatim autor u današnjem smislu te riječi.

No renesansni su znanstvenici i sami pridonijeli nejasnoj situaciji koju su inače naslijedili iz srednjeg vijeka i razdoblja kad tiskarstvo još nije bilo poznato. Rado su i često objavljivali svoja djela anonimno ili pseudonimno. Strah i želja za neizazivanjem nemilosti svakako su bili jedan od važnijih razloga. Sam je Erazmo satiru na papu Julija II., koju je uostalom napisao nakon papine smrti, objavio anonimno, pa iako su suvremenici prepoznali njegov stil, Erazmo nije htio priznati autorstvo. Huizinga oštrije, a S. Zweig nešto blaže, svjedoče o Erazmovoj

[36] Curtius, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje, str. 516.
[37] Goldschmidt, E. P. Medieval texts and their first appearance in print, str. 113.
[38] Huizinga, J. Erazmo, str. 76.

želji za nezamjeranjem bilo kojoj strani[39]. Uostalom, karijera koju je Erazmo odabrao i koju Huizinga zove *karijerom intelektualca u sjeni velikih*, zahtijevala je oprez u tom vremenu neposredno pred reformaciju[40].

François Rabelais, Erazmov nešto mladi suvremenik, pisao je pod pseudonimom, anagramom svog imena i prezimena, Alcofribas Nasier, također iz straha pred crkvenim vlastima. Razlozi anonimnosti i pseudonimnosti vremenom su se mijenjali, ali strah od posljedica koje objavljivanje djela može imati za autora i u našem je stoljeću ostao jednim od uzroka anonimnosti. Slučajevi su sovjetskih pisaca u tom smislu paradigmatski. Talijanski prijevod Solženjicinova romana *Odjel za rak* objavljen je 1968. godine anonimno, pod naslovom *Divisione cancro: romanzo di anonimo sovietico.* Andrej Sinjavski, prvi sovjetski pisac koji je zatvoren zbog mišljenja koje su izražavali njegovi likovi, pisao je pedesetih godina pod pseudonimom Abram Terc.

C. Nodier, u raspravi o piscima koji su skrivali svoja imena, kaže da je u vrijeme *usamljenika iz Port Royala*, tj. u 17. stoljeću, skromnost bila uzrok uzimanju pseudonima. Ali dodaje da postoje i drugi motivi za mijenjanje imena: "Želja da se sakrije neko trivijalno ime ili ime koje loše zvuči pod skladnim nadimkom zaštićenim plemićkim prefiksom, suvremenija je taština, i neka Bog sačuva od zla sve francuske pisce, siromašne plemiće ili razbojnike, koji su se tako odrekli očinstva i domovine da bi harmoničnije stigli do slave pod zaštitom nekoliko zvučnih slogova."[41]

Poteškoće oko utvrđivanja autorstva i običaj nenavođenja izvora nisu obilježili samo književnost i vjersku literaturu, već podjednako i znanstvena djela. D. A. Kronick, u svojoj studiji o znanstvenim i stručnim periodičkim publikacijama 17. i 18. stoljeća, kaže da nije lako ustanoviti autorstvo u periodici toga doba[42]. Anonimnost se kojiput, kaže on, pripisuje skromnosti znanstvenika i izbjegavanju moguće kritike crkvenih vlasti, ali se možda može pripisati i činjenici da su objavljeni radovi bili plod zajedničkog rada skupina znanstvenika okupljenih u pojedinim znanstvenim akademijama ili društvima. Publikacije francuske Akademije znanosti ne nose autorske atribucije, kao ni godišnjak

[39] Zweig, S. Erazmo Roterdamski. Sarajevo : Narodna prosvjeta, 1957.

[40] Huizinga spominje i jednu zanimljivost koja potvrđuje da su knjižničari toga doba znanstvenici i filološki kritičari. Godine 1516. Erazmo je primio pismo od Spalatina, knjižničara i tajnika saksonskog izbornog kneza Friedricha. Knjižničar je Erazmu prenio poruku jednog augustinca, Erazmovog poštovaoca, koji ga je želio upozoriti da nije dobro shvatio pojam pravde, te mu sugerira da čita Augustina. Spalatin zacijelo ne bi bio izabran da prenese ovakvu poruku, da je nije mogao razumjeti i primjereno prenijeti. Ime augustinca koji je zamolio knjižničara da prenese poruku Erazmu bilo je, naravno, Luther. Huizinga, J. Erazmo.

[41] Nodier, C. Des artifices que certains auteurs ont employés pour déguiser leurs noms. // Bulletin du bibliophile 1835, str. 1–10.

[42] Kronick, D. A. A history of scientific and technical periodicals. 2nd ed. Metuchen, N. J. : The Scarecrow Press, 1976, str. 131

Histoire u kojem su objavljivani Akademijini izvještaji o radu. J. L. F. Bertrand, u radu o Akademiji znanosti i akademicima u razdoblju od 1666. do 1793., kaže: "Prije objavljivanja svog prvog rada, Društvo je postavilo pitanje da li bi u predgovoru trebalo imenovati one koji su odgovorni za različita otkrića. Bili su mišljenja da ih ne treba navoditi i zaključeno je da bi navođenje imena bilo proturječje, ako se istodobno mora reći da su otkrića načinjena u Akademiji."[43]

Već i prije francuskih akademika, članovi firentinske Academia del Cimento objavljivali su svoje radove u publikaciji *Saggi di naturali esperienze* (1666.–1667.) anonimno. Među njima su, kaže Kronick, bila najuglednija imena znanosti u 17. stoljeću. Sigurno je, međutim, da su u prvom nacrtu *Saggi* bila navedena imena pojedinih znanstvenika, koja su u konačnom tekstu pripremljenom za tisak izostavljena. Nije jasno da li je to učinjeno zbog opreza ili zbog dogovora da se prihvati kolektivna odgovornost[44]. Razloge ovoj prvobitnoj želji znanstvenika za anonimnošću, Kronick veže uz Baconov ideal kolektivnog istraživanja prema kojem je zadaća znanstvenika da razotkriva (uncover), a ne otkriva (discover) istinu. Znanstvenik nije zaslužan za otkriće, ono se dogodilo sretnim slučajem baš njemu[45].

Bilo bi pogrešno misliti da razlog za anonimnost znanstvenika ne može biti strah od posljedica. Uostalom, znanstveni radovi doveli su Galileja u sukob s Inkvizicijom. Zabrana je s njegovih radova skinuta tek u drugoj polovici 18. stoljeća. No i u 18. stoljeću znanstvene su ideje provocirale vjerske osjećaje. Činjenica da je Holbach svoje glavno djelo *Sustav prirode*, kao i većinu ostalih radova, morao objaviti anonimno, dokaz je opasnosti koju je za njega moglo imati crkveno reagiranje, ali i reagiranje svjetovnih vlasti u tom razdoblju, koje se obično zove razdobljem prosvjetiteljstva.

Osim neposredne opasnosti za život, znanstvenici su se mogli plašiti i za karijeru. Kronick navodi kao primjer nekoliko liječnika koji su svoje znanstvene radove iz drugih područja objavljivali anonimno, iz straha da će izgubiti pacijente koji bi mogli smatrati da oni dovoljno vremena ne posvećuju usavršavanju medicinske prakse. Razlog anonimnosti ili pseudonimnosti književnih radova koje su napisali znanstvenici, a koji se često susreće od 17. stoljeća do danas, jest rasprostranjeno uvjerenje da je ozbiljan znanstveni rad nemoguće miješati s književnošću, osobito trivijalnom.

O skromnosti autora već je govoreno. Neki su, kasnije poznati znanstvenici, svoje rane radove objavili anonimno. Kronick navodi primjer Lorda Kelvina, koji je svoje rane matematičke radove objavio

[43] Bertrand, J. L. F. L'Académie des sciences et les académiciens de 1666 à 1793. Paris : Hetzel, 1869. Citirano prema: Kronick, D. A. A history of scientific and technical periodicals.

[44] Kronick, D. A. Anonymity and identity : editorial policy in the early scientific journal. // The library quarterly 58(1988), str. 221–237.

[45] Kronick, D. A. Anonymity and identity, str. 222.

anonimno u šesnaestoj godini[46]. Isaac Walton objavio je prvo izdanje svog djela *Compleat Angler* anonimno, što je sam objasnio željom da čitatelja ne odvraća od teme.

J. Fayet u radu koji govori o odnosu Francuske revolucije spram znanosti, posvećuje čitavo poglavlje slučaju Jean-Paula Marata[47]. Marat se prije revolucije bavio liječničkom praksom i fizikalnim istraživanjima na temelju kojih se nadao biti primljen u Akademiju znanosti. Radovi su mu negativno ocijenjeni i nije postao član Akademije. Neposredno nakon sukoba s Akademijom, u časopisu *Journal de littérature, des sciences et des arts*, objavljeno je nekoliko članaka u obliku pisama, u kojima se hvale Maratova otkrića na području optike i u kojima se izričito tvrdi da je Marat nadmašio Newtona. Na temelju stilističke i leksičke analize članaka uspoređenih s Maratovim pismima pisanima prijatelju u Španjolskoj o istoj stvari i otprilike u isto vrijeme, s razlogom se vjeruje da je Marat sam pisao te članke. Maratu se pripisuju i euforične pohvale Maratu-znanstveniku objavljene anonimno u *Le courrier de l'Europe*[48].

Razlog anonimnosti može, dakle, biti i nepoštenje znanstvenika ili čak i želja da se naškodi ili ponizi protivnik, što je Marat učinio sa svojim tobožnjim prijevodom Newtonova djela *Optika*, objavljenim također anonimno. Marat je namjerno iznevjerio Newtonov tekst, a prijevod uspio objaviti pod patronatom jednog člana Akademije znanosti, čije je povjerenje pridobio. Nakon što je knjiga objavljena, Marat je otkrio autorstvo prijevoda da bi ponizio Akademiju[49].

Kronick tvrdi da anonimno objavljivanje pohvalnih članaka ili prikaza o vlastitim knjigama nije bilo rijetko u 18. stoljeću. Anonimnost tako može poslužiti za vlastito reklamiranje, promociju i uzdizanje. Urednici periodičkih publikacija u 18. stoljeću branili su, međutim, anonimno objavljivanje prikaza tvrdnjom da anonimnost osigurava objektivnost. Ovaj argument koristi se i danas u instituciji znanstvene recenzije kod koje se čuva anonimnost recenzenta.

Kronick spominje i za 17. i 18. stoljeće karakterističan stav prema autorskoj svojini. Građa se slobodno "posuđivala" ili pretiskavala bez navođenja izvora, pa čak ni zahvala. Anonimni prilozi bili su označavani zvjezdicama ili uopće nisu bili označeni. Institut recenzije nije bio poznat. Autoritet, odnosno svjedočanstvo da sadrže znanstvene činjenice kojima se može vjerovati, takvi su anonimni radovi dobivali jer su objavljivani ponajprije u publikacijama priznatog znanstvenog društva ili akademije. To je, naravno, vrijeme u kojem tekstova ima sve više, nije ih problem objaviti i umnožavati; tekst nije više sam prema sebi autoritet samo zato što je rijedak, skupocjen i teško dostupan izvor. Mjerodavnost tekstu mora dati netko drugi: nakladnik, autor, pokrovitelj.

46 Kronick, D. A. Anonymity and identity, str. 221–237.

47 Fayet, J. La révolution française et la science. Paris : M. Rivière, 1960.

48 Fayet, J. La révolution française et la science, str. 30–34.

49 Fayet, J. La révolution française et la science, str. 35.

Afirmiranje instituta autorskog prava nad literarnim djelima ili točnije instituta privilegija koji prethodi autorskom pravu, ubrzo nakon izuma tiska, svakako je pridonijelo isticanju uloge važnosti autora. Sustav privilegija koje nakladnicima, a kasnije i autorima, podjeljuju vladari, u Europi je na snazi od 15. do 18. stoljeća, kada ga zamjenjuje institut autorskog prava reguliran zakonima. Prvi je privilegij podijeljen u Veneciji 1469. godine nakladniku Johannu von Speyeru. Privilegij je nakladniku osiguravao isključivo pravo na objavljivanje određenog djela na određenom području. Najraniji zakon o autorskom pravu datira iz 1709. godine i nastao je u Engleskoj.

Na priznavanje autorskog prava bitno su utjecala filozofska tumačenja Lockea, Hegela, Kanta i Rousseaua, zasnovana na školi prirodnog prava. Autorima treba priznati autorska prava, jer su u izradu djela uložili rad i vrijeme, kao što se priznaju rad i vrijeme uloženi u bilo koji drugi proizvod. Među osobna ili moralna prava autora pripada i pravo autora da djelo objavi ili ga ne objavi, da spriječi njegovo mijenjanje i čuva njegov integritet. U *Univerzalnoj konvenciji o autorskom pravu*, međunarodnom dokumentu kojim se, u zemljama koje su ga potpisale, reguliraju autorska prava, utvrđeni su i posebni uvjeti kojima se stječe zaštita djela. To su obaveza deponiranja propisanog broja primjeraka objavljenog djela (u SAD, naprimjer, dva se primjerka publikacije deponiraju u Kongresnoj knjižnici), registracija djela i obavezno unošenje oznake nositelja autorskog prava i godine objavljivanja u publikaciji. Autor ima i moralno pravo da na publikacijama svojih radova bude označen kao autor, tj. kao tvorac djela. Pravo autora da bude naveden na publikacijama svojih djela trajno je autorsko pravo, ono ne zastarijeva.

Od 18. stoljeća nadalje, autor ima uz materijalna i moralna prava nad svojim djelom: pravo da bude označen kao tvorac djela, pravo da se djelo bez njegove dozvole ne smije mijenjati, ponovno izdavati ili prevoditi. Zakonska regulativa svakako je pridonijela jačanju tradicije navođenja i pamćenja bibliografskih jedinica prema autorovu imenu.

L. M. Chan, u radu u kojem raspravlja o korporativnom autorstvu, kaže da se praksa identificiranja radova prema autorima ustalila od renesanse te da se ona može opisati i kao obnavljanje grčko-rimske tradicije. Klasična su se djela oduvijek identificirala prema autorima[50]. "Praksa dodjeljivanja autorske odrednice glavnim kataložnim jedinicama u knjižničnim katalozima u skladu je sa znanstvenom tradicijom."[51] Znanstvena tradicija o kojoj govori Chan zacijelo je tradicija navođenja i citiranja znanstvenih radova prema autorima, no ta tradicija nije karakteristična samo za znanost; ona je nazočna u svakodnevnom životu. Ako je važnost autorovog imena odnosno koncept autorstva i

[50] Chan, L. M. AACR6 and the corporate mistique. // Library resources & technical services 21(1977), str. 58–67.

[51] Chan, L. M. AACR6 and the corporate mistique, str. 62.

bio nejasan i difuzan u toku srednjeg vijeka, od izuma tiska autorstvo dobiva sve veće značenje, a s porastom broja objavljenih publikacija povećava se i potreba za utvrđivanjem vrijednosti teksta prije nego što se on objavi (za nakladnika ili tiskara) ili nabavi (za korisnika). Ako je u srednjem vijeku svaki tekst bio cijenjen zbog truda koji je uložen u njegovo pisanje i prepisivanje, zbog skupoće materijala na kojem je pisan i zbog rijetkosti pisanih tekstova uopće, sve veće obilje tekstova i njihova sve jeftinija proizvodnja poslije izuma tiska, sve šira i mnogobrojnija publika, zahtijeva ustanovljivanje kriterija za utvrđivanje vrijednosti teksta. Vrijednost tekstu nepobitno daje autor. Malinconico tvrdi isto kad kaže da beletristiku karakterizira sinonimija između autora i djela, a da autorstvo kod znanstvenih djela služi kao sredstvo za uspostavljanje mjerodavnosti iskaza koje djelo sadrži[52].

O prednosti koju autorovo ime posjeduje kao identifikacijski element pred stvarnim naslovom, E. Verona kaže: "Postoji razlika između stvarnih naslova i autorova imena. Naslov djela jest simbol koji korisniku otprilike naznačuje sadržaj i opći karakter djela. U pravilu on pripada samo jednom djelu. Međutim, on je podložan velikom broju promjena, zavisno od oblika ili jezika na kojem se djelo reproducira u svojim različitim izdanjima ili prijevodima. Novi naslovi postaju također simboli za određene publikacije toga djela. Djelo koje se čita u prijevodu, pamti se prema stvarnom naslovu prijevoda, ne izvornika; stvarni naslov prijevoda postaje tako novim simbolom. Nasuprot tome, autorovo je ime mnogo više od simbola. Ono predstavlja autorovu ličnost ili korporativno tijelo koje stoji iza djela i određuje njegovu kvalitetu, važnost i specifičnu vrijednost. Za razliku od stvarnih naslova, imena autora nisu vezana samo uz jedno djelo ili uz jednu publikaciju, nego u pravilu uz cijelu skupinu djela koja je napisao isti autor. Obično je to upravo autorovo ime koje prvo budi čitateljev interes za određenu knjigu. Ove činjenice objašnjavaju interes koji se pridaje imenima autora; one također objašnjavaju opći običaj identificiranja djela prema autorskim imenima. Govoreći u kataložnim terminima, ove činjenice objašnjavaju važnost koja se obično pridaje autorskim odrednicama."[53]

M. Carpenter nabraja sljedeće značajke autorstva koje ga čine prihvatljivim kao sredstvom identifikacije bibliografskih jedinica. Autorstvo je javno (ime autora se javlja na naslovnoj stranici); ono pridonosi vjerodostojnosti i reputaciji tekstova i rezultira citiranjem i vrednovanjem nečijeg književnog ili znanstvenog rada. Autorstvo omogućuje procjenjivost koju Carpenter definira kao jednu od mogućih vrsta odgovornosti za postojanje teksta[54].

Dok Carpenter ističe referentnu ulogu autorovog imena koje služi prvenstveno kao adresa publikacije, M. Foucault naglašava da je auto-

[52] Malinconico, M. S. Technology and standards for bibliographic control.

[53] International Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th–18th October, 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 155–156.

[54] Carpenter, M. Corporate authorship : its role in library cataloging. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1981.

rovo ime vlastito ime koje se može izjednačiti s opisom, odnosno s nizom definitivnih opisa. Vlastito ime autora, naprimjer Aristotel, jednako je opisima *autor Analitike, osnivač ontologije* i sl. Autorovo ime ima klasifikacijsku ulogu: ono omogućuje okupljanje nekog broja tekstova, njihovo definiranje, razlikovanje i suprotstavljanje drugim tekstovima. Ono, dakle, uspostavlja odnose među tekstovima. Čak i kad se koje vlastito ime pripisuje kojoj skupini tekstova, a nije sigurno da je osoba toga imena stvarno i postojala, kao što je to slučaj, naprimjer, s Hipokratom, koji nije postojao u onom smislu u kojem je sigurno da je postojao Balzac, sama činjenica okupljanja više tekstova oko vlastitog imena pokazuje da je među tim tekstovima uspostavljen odnos homogenosti, srodnosti, međusobnog tumačenja. Autorovo ime karakterizira način postojanja iskaza. Neki se iskazi razlikuju od drugih, jer ih se mora prihvatiti baš na određen način, a ne nekako drugačije. Specifičnost tih iskaza ovisi o vrsti kulture u kojoj su nastali. Autorovo ime, dakle, pokazuje neki skup iskaza i status tih iskaza u društvu. Samo se neki iskazi smatraju autorskima, u društvu kakvo je naše danas. U ostavštini nekog pisca neće se sve napisane bilješke smatrati autorskim radovima. Što će se smatrati autorskim djelom određuje svaka pojedina kultura. Iskaz koji se u našoj kulturi smatra autorskim, ponajprije označuje vlasništvo. Iskazi su predmet vlasništva. Autor je vlasnik svojega iskaza prvenstveno zato da bi za njega mogao odgovarati. Odgovornost za tekst postojala je i prije uvođenja kategorija moralnog, odnosno materijalnog autorskog prava. Vlasnik teksta, dakle autor, morao je biti poznat da bi za svoj tekst mogao i kazneno odgovarati. U našoj kulturi, misli Foucault, tekst nije prvenstveno proizvod, vrsta robe, već je on djelo, čin koji je dopušten ili nedopušten. Tekst je gesta, pokret koji sa sobom nosi rizik. Kako naša kultura obiluje iskazima, tj. različitim značenjima koje ti iskazi nose, mora postojati način da se iskazi i mnogobrojna značenja reduciraju i ograniče, da se razlikuju. Autorovo je ime sredstvo redukcije mnogobrojnih iskaza, a to znači i mnogobrojnih značenja. Autor je svrhovito načelo pomoću kojega je u kulturi kakva je naša uopće moguće ograničiti, isključiti i odabrati. Postojanje kategorije autora onemogućuje slobodno kruženje, manipulaciju, sastavljanje i rastavljanje tekstova. Tekst i autor osnovne su kategorije u kulturi našega društva[55].

Foucault, nažalost, ne govori o pitanju koje suvremeni teoretičari kataloga neprestano postavljaju: hoće li se značenje pojmova tekst i autor promijeniti danas, kad strojno čitljivi tekstovi zamjenjuju knjigu? Zacijelo je danas tehnički puno lakše nego dosad promijeniti tekst, razložiti ga, skratiti ili nadopuniti. No pitanje zacijelo treba drugačije oblikovati: da li se društvo može ili da li se želi odreći odgovornosti za tekst? Ustrojstvo današnjeg kataloga počiva na kategorijama djela i autora; samo ako se one budu mijenjale, morat će se mijenjati i katalog.

[55] Foucault, M. What is an author? // The Foucault reader. New York : Pantheon Books, 1984. Str.101–120.

Autorovo ime ili stvarni naslov

Studije kataloga za koje je rečeno da se bave pragmatičkim aspektom kataloga, tj. odnosom između kataloga i korisnika, rađene uglavnom na arbitrarnim uzorcima kataložnih jedinica izlučenih iz kataloga velikih znanstvenih knjižnica, pokazuju da većinu kataložnih jedinica karakteriziraju odrednice koje čine imena fizičkih osoba – autora. Recentna studija M. L. Shore s početka osamdesetih godina, rađena na uzorku od 804 odrednice izabrane iz građe Kongresne knjižnice, pokazuje da je otprilike dvije trećine kataložnih jedinica uneseno u katalog pod imenom fizičke osobe[56]. Ranija studija E. Tate iz 1963. rađena na uzorku iz kataloga Kongresne knjižnice i *National Union Cataloga*, pokazuje da je omjer jedinica unijetih u katalog pod osobnom odrednicom i onih unesenih pod korporativnom odrednicom 5 : 1[57].

Studije ove vrste potvrđuju činjenicu da su jedinice građe u najvećem broju predstavljene imenom fizičke osobe – autora te da je ime autora vrlo prikladan element za karakterizaciju kataložne jedinice i njeno uvrštavanje u katalog. Prigovor koji bi se ovdje mogao postaviti jest da postoje i drugi elementi koji se javljaju na velikom broju jedinica građe i za njih su karakteristični. Jedan takav element zasigurno je **stvarni naslov**, koji ne samo što se javlja na skoro svim publikacijama, već je prikladniji i za identifikaciju različitih vrsta neknjižne građe kojoj često nedostaje jednoznačan podatak o autoru. Istina je da postoje jedinice građe objavljene i bez stvarnog naslova: skripta za internu uporabu, publikacije reprodukcija umjetničkih djela, zbirke poezije koje se objavljuju samo s autorovim imenom, bez stvarnog naslova, ali je broj takvih jedinica zanemarljivo malen u odnosu na broj, naprimjer, anonimno objavljenih jedinica. Stoga nisu rijetki radovi u literaturi o katalogu u kojima se raspravlja o prikladnosti unošenja jedinica u katalog pod stvarnim naslovima i predlaže napuštanje autorovog imena kao primarnog identifikacijskog elementa.

Studija F. H. Ayresa i suautora iz 1968., dosta citirana u literaturi, ilustrira ovakav pristup[58]. Ayresova je studija rađena na uzorku velike stručne knjižnice. Željelo se istražiti točnost bibliografskih podataka s kojima korisnici pristupaju pretraživanju. Uspoređivana je točnost podataka o autoru i podataka o stvarnim naslovima, kako bi se utvrdilo koji se od ta dva elementa u praksi bolje pamti. Analizirano je 450 zahtjeva. Stvarni naslov bio je korektno interpretiran u više od 90% zahtjeva obuhvaćenih uzorkom, dok je točnost podataka o autoru bila

[56] Shore, M. L. Variation between personal name headings and title page usage. // Cataloguing and classification quarterly 4(1983/84), str. 1–11

[57] Tate, E. L. Main entries and citations : one test of the revised cataloging code. // The library quarterly 33(1963), str. 172–191.

[58] Ayres, F. H. et al. Authors versus title : a comparative study of the accuracy of the information which the user brings to the library catalogue. // Journal of documentation 24(1968), str. 266–272.

ispod 75%. Iz nepotpunih odnosno neispravno citiranih zahtjeva točan je naslov bilo nemoguće utvrditi u 6,7%, a rekonstruirati autorovo ime bilo je nemoguće u 11,3% zahtjeva. Iz netočno citiranih zahtjeva bilo je moguće rekonstruirati autorovo ime u 14%, a stvarni naslov u 2,9% uzorka.

Zaključak je studije da korisnici pamte stvarne naslove korektnije od autorskih imena, osim kad su nerazlikovni, odnosno kad sadrže generičke izraze poput *osnove, elementi* i sl. U prilog naslovnom katalogu čiju izradu preporučuje, Ayresova studija navodi djelotvornije i lakše ulaganje, ali i bolju mogućnost identifikacije bibliografske jedinice. O zadaći okupljanja literarnih jedinica u katalogu Ayres ne govori, što je možda i razumljivo s obzirom da su ispitivanje i zaključci rađeni na uzorku stručne knjižnice. Na temelju rezultata studije Ayres i suradnici predložili su usvajanje naslovnog kataloga kao glavnog knjižničnog kataloga s autorskim kazalom kao dopunskom mogućnosti pristupa.

Studija R. Tagliacozzo i suautora, rađena dvije godine kasnije, potvrđuje u osnovi zaključke Ayresa i suradnika, ali daje još lošiju sliku korisničke memorije. Postotak ispravno zapamćenih autorskih imena ne prelazi 41,9% od cjelokupnog broja zahtjeva u uzorku, a podatak o stvarnom naslovu bio je ispravno zapamćen u 70% slučajeva. Studija je rađena na uzorku koji je obuhvaćao 2.681 korisnički zahtjev postavljen u četiri visokoškolske i pučke knjižnice[59].

Čitav niz sličnih studija o uporabi kataloga iz šezdesetih i sedamdesetih godina[60] pokazuje doduše da korisnici u većem broju pristupaju katalogu putem autora, no razlog tome, naravno, može ležati i u činjenici da su katalozi i izrađeni upravo tako da očekuju baš takav pristup, kao i u činjenici da korisnik često prilazi katalogu s bibliografskim citatom koji obično navodi autora na prvom mjestu[61]. No ispravnost podatka o autoru koji korisnik pamti mnogo je manja kad se usporedi s točnošću podatka o stvarnom naslovu. Korisnici češće pristupaju katalogu s točnijim podatkom o naslovu, nego o autoru[62].

U opsežnoj studiji naslovljenoj *Autori i naslovi*, objavljenoj 1969. godine, J. A. Tait u poglavlju posvećenom ulozi računala u stvaranju kataloga, kaže da se osjeća tendencija k napuštanju autorskog i prih-

[59] Tagliacozzo, R.; Rosenberg, L.; Kochen, M. Access and recognition : from user's data to catalog entries. // Journal of documentation 26(1970), str. 230–249.

[60] Usp. npr. Tagliacozzo, R.; Kochen, M.; Rosenberg, L. Orthographic errors patterns of author names in catalog searches. // Journal of library automation 3(1970), str. 93–101, ili Maltby, A.; Sweeney, R. The UK catalogue use survey. // Journal of librarianship 4(1972), str. 188–204.

[61] Seal, A.; Bryant, P.; Hall, C. Full and short entry catalogues : library needs and uses. Aldershot, Hants. : Gower, cop. 1982., str. 15.

[62] Tagliacozzo, R.; Rosenberg, L.; Kochen, M. Access and recognition. I: Seymour, C. A.; Scholfield, J. L. Measuring reader failure at the catalogue. // Library resources & technical services 17(1973), str. 6–24. I: Dubester, H. J. Studies related to catalog problems. // The library quarterly 34(1964), str. 97–105.

vaćanju naslovnog kataloga[63]. S obzirom na tadašnji stupanj razvoja računala i programa prikladnih za uporabu u knjižnicama, takvu je tendenciju moguće objasniti i diktatom prakse. Za binarnu logiku računala uspoređivanje riječi iz stvarnih naslova kojih se korisnik može sjetiti s popisom riječi prethodno unesenim u memoriju računala, relativno je laka zadaća. Prenošenje, pak, intelektualne konstrukcije izgrađene oko jezgre koju čini autor, njegovi radovi i različiti tekstovi tih radova zahtijeva u toku procesa katalogizacije mnogo više ljudske intervencije i odlučivanja.

Jedan od najznačajnijih teoretskih radova u kojem se pokušala dokazati neprikladnost, pa i nepotrebnost zasnivanja kataloga na autorstvu, jest Hamdyjev rad *Koncept glavne kataložne jedinice u Anglo-američkim kataložnim pravilima* iz 1973. godine[64]. Taj je rad, s karakterističnim podnaslovom *Autorska glavna kataložna jedinica naspram glavne kataložne jedinice pod stvarnim naslovom*, neko vrijeme bio dosta citiran u literaturi, vjerojatno i zbog radikalnosti prijedloga koje je nudio, ali je objavljivanje novoga *Anglo-američkog kataložnog pravilnika* 1978. godine (*AACR2*), koji je nominalno zadržao distinkciju između glavne i sporednih kataložnih jedinica i načelo unošenja glavne kataložne jedinice pod imenom autora, smanjio zanimanje za Hamdyjev rad. Radikalnost Hamdyjeva prijedloga sastojala se u tome što je on predlagao ukidanje glavne kataložne jedinice koja se najčešće izrađuje pod imenom autora i unošenje svih kataložnih jedinica u katalog pod stvarnim naslovom. Kako M. N. Hamdy polazi od teze kojom se autorstvo u kataložnom smislu izjednačuje s obavezom izrade glavne kataložne jedinice pod imenom autora, ukidanje razlikovanja glavne kataložne jedinice od sporednih rezultiralo bi, prema njegovom mišljenju, nestankom problema koje postavlja identifikacija autora za potrebe kataloga.

Standardizacija opisa utvrđena ISBDima i uvođenje strojno čitljivih kataloga zaista su smanjili potrebu za razlikovanjem glavne i sporednih kataložnih jedinica, jer čak i kad se računalo koristi za tiskanje kataložnih jedinica vrlo se lako može izraditi potreban broj istovjetnih kataložnih jedinica kojima se prema potrebi mogu dodavati odgovarajuće odrednice. Nestajanje razlika u sadržaju i obliku, pa i u zadaćama glavnih i sporednih kataložnih jedinica nije, međutim, automatski ukinulo i problem autorstva, kako je to Hamdy pretpostavljao. Za Hamdyja je pitanje autorstva zapravo pitanje izbora odrednice glavne kataložne jedinice. Hamdy misli da se taj izbor, inače jedan od najkompliciranijih

[63] Tait, J. A. Authors and titles : an analytical study of the author concept in codes of cataloguing rules in the English language from that of the British Museum in 1841 to the Anglo-American rules 1967. London : C. Bingley, 1969.

[64] Hamdy, M. N. The concept of main entry as represented in the AACR : a critical appraisal with some suggestions : author main entry vs. title main entry. Littleton, Co. : Libraries Unlimited, 1973.

postupaka u katalogizaciji koji zahtijeva pregledavanje jedinice, poznavanje kataložnih pravila, konzultiranje bibliografskih pomagala i odlučivanje koje je često podložno subjektivnoj procjeni, može izbjeći ako se umjesto autorskog izradi naslovni katalog. Uz taj katalog Hamdy ipak, vjerojatno prema uzoru na Ayresa, čijom se studijom koristio, predlaže i dopunu – autorsko kazalo. Dio kataložnog pravilnika koji govori o izboru odrednica glavnih kataložnih jedinica, prema Hamdyjevu je mišljenju zapravo nepotreban. Da bi dokazao nedosljednost i nepotrebnost tog skupa pravila, Hamdy je analizirao 129 pravila navedenih u prvom dijelu *AACR* iz 1967. godine, koja se odnose na izbor odrednica glavnih kataložnih jedinica i čija bi primjena trebala rezultirati izborom autorovog imena u odrednici. Analizirajući pravilo po pravilo, Hamdy je ustanovio da od 129 pravila samo 37 ili 28,6% od ukupnog broja rezultira obaveznim izborom autorske odrednice za glavnu kataložnu jedinicu, 25 pravila ili 19,4% *može* rezultirati izborom autorske odrednice, ali i neke druge odrednice, a 67 pravila ili 52% uopće ne propisuje autorsku odrednicu, čak niti u slučajevima kad je autorovo ime eksplicitno navedeno na naslovnoj stranici. Hamdy navodi takve slučajeve: kad publikacija ima više od tri autora, kad nije sigurno tko je autor ili je autor nepoznat, kad publikacija sadrži tekstove zakona ili ulomke radova više osoba.

Ako se, ističe Hamdy, pod načelom podrazumijeva temeljna, primarna ili opća istina o kojoj ovise druge istine, a pravilo jest usvojena specifična primjena načela, analiza pravila u *AACRu* pokazuje da autorstvo nije opće načelo abecednog kataloga, niti je neki čvrsti temelj za izgradnju kataložnog pravilnika, jer prevelik broj pravila uopće ne propisuje autorsku odrednicu za glavnu kataložnu jedinicu.

Zadaća abecednog kataloga da okupi sve radove jednog autora rijetko se uspijeva postići izradom samo glavne kataložne jedinice. Hamdyjeva analiza pokazuje da se u 70% slučajeva okupljanje literanih jedinica postiže kombinacijom glavne, sporednih kataložnih jedinica i uputnica. Ipak, okupljanje svih radova jednog autora rijetko se postiže u cijelosti, jer se među radovima nekog autora uglavnom ne nalaze oni koje je pisao u suradnji s više od dvije osobe, ili oni kojima je bio urednikom ili sastavljačem. Tako, zaključuje Hamdy, pravila tobože zasnovana na autorstvu ustvari ne dopuštaju da se oblikuje katalog koji bi uistinu dosljedno ispunjavao zadaću okupljanja djela nekog autora i okupljanja literarnih jedinica.

Hamdy također upozorava na diskriminatorni stav prema autorima. O postupku s radovima više od tri autora već je rečeno, ali diskriminirani su i nepoznati autori, za koje pravila ne traže konzultiranje vanjskih izvora kad se radi o imenima koja bi trebala ući u odrednice sporednih kataložnih jedinica. Uz to, izbor imena autora za odrednicu glavne ili sporednih kataložnih jedinica ovisi i o mjestu na kojem je ime navedeno na predlošku. Hamdy zaključuje da činjenica da se s autorima postupa različito umanjuje značaj autorstva kao osnovnog načela na kojem je zasnovan katalog. Cijeli skup pravila, koji u kataložnim pravilnicima regulira izbor odrednice glavne kataložne jedinice, suvišan je, smatra

Hamdy, jer se primjenom pravila i tako ne uspijeva postići okupljanje svih autorovih radova, što znači da se ne potvrduje autorstvo kao osnovno načelo kataloga.

Činjenicu da autorovo ime nije izabrano kao odrednica samo zbog mogućnosti okupljanja svih autorovih radova, već i zbog toga što ono izvrsno identificira bibliografsku jedinicu, odbija Hamdy tako da za osnovni identifikacijski element svake bibliografske jedinice predlaže stvarni naslov za koji vjeruje da je čak i bolji identifikacijski element od autorovog imena.

O okupljanju svih tekstova koji čine literarnu jedinicu, Hamdy tvrdi nešto vrlo zanimljivo: "Zapravo, čini se da okupljanje literarnih jedinica nije toliko pitanje glavne i sporednih kataložnih jedinica, koliko je to pitanje *oblika odrednice*, jer bez obzira koja se jedinica u tu svrhu izrađuje, glavna ili sporedna, literarna se jedinica ne može okupiti bez pravog oblika odrednice i/ili potrebnih uputnica. Okupljanje literarnih jedinica nekog autora zahtijeva najprije izradu kataložne jedinice za njega, a zatim ili unošenje svih njegovih djela pod jedan oblik njegovog imena, ako ih ima više, i izradu uputnica od svih drugih oblika ili unošenje njegovih djela pod različitim oblicima imena i njihovo povezivanje unakrsnim uputnicama. Drugim riječima, okupljanje literarne jedinice jest prvenstveno zadaća *oblika odrednice* i *uputnica*, a ne glavne i/ili sporednih kataložnih jedinica."[65]

Hamdy zapravo potvrduje činjenicu da izmedu glavne i sporednih kataložnih jedinica nema razlike u zadaćama; one služe za identifikaciju jedinica građe. Bibliografsku, pak, zadaću kataloga postižu uputnice. Ispunjenje ove zadaće obično je ograničeno nekim pravilima koja se odnose na izbor odrednica, pa prema tome na identifikacijsku zadaću kataloga. To su ona pravila kojima se ograničava izrada kataložnih jedinica za neke autore, naprimjer, za sve navedene autore osim prvoga, kad autora ima više od tri. Izrada uputnica, naime, u pravilu zavisi od postojanja glavne ili sporednih kataložnih jedinica; ako ne postoje kataložne jedinice koje zastupaju bibliografske jedinice, neće postojati niti uputnice.

Ipak, treba reći da je potpuno ukidanje razlike izmedu glavne i sporednih kataložnih jedinica nemoguće u slučajevima kad se ograničavaju mogućnosti identifikacije. U popisima u kojima se bibliografska jedinica zbog ekonomičnosti, praktičnosti, funkcionalnosti može spomenuti samo jedanput, očigledno treba odabrati jedan element pod kojim će biti uvrštena u takav popis. Uz to, jedinica je građe izradena, promicana, prodavana, tražena, citirana pod nekim elementom. Taj je element zapravo naziv bibliografske jedinice. Taj bi element, naravno, mogao biti i stvarni naslov. "Pretraživanje prema stvarnim naslovima pouzdaniji je pristup nego pretraživanje prema glavnim kataložnim jedinicama. Naslovima su inherentne mnemoničke značajke koje do-

[65] Hamdy, M. N. The concept of main entry as represented in the AACR, str. 131.

puštaju, u usporedbi s autorima, da ih se korisnici točnije prisjećaju. Naslovi, bolje nego autori, pridonose uspoređivanju i pronalaženju bibliografskih obavijesti. Naslovi također predstavljaju izravniji pristup, jer svaka knjiga ima svoj jedinstveni stvarni naslov."[66] Hamdy odbija Lubetzkyjev prigovor nerazlikovnim stvarnim naslovima koji *izazivaju zbrku među korisnicima*[67] kao nedokazan, i smatra da studije o korištenju kataloga pokazuju da do zbrke dolazi samo zbog nedosljednog i nepotpunog unošenja kataložnih jedinica pod stvarnim naslovima u katalog.

Hamdy ne spominje Ranganathana koji stvarnom naslovu upućuje sličan prigovor kao i Lubetzky. U odlomku u kojem raspravlja o kanonu relevantnosti, jednom od osam kanona katalogizacije, Ranganathan se protivi izboru stvarnih naslova za odrednice[68]. Kao primjer neprikladnih naslova spominje upravo onu vrstu naslova o kojima govori Lubetzky (*udžbenik*, *početnica*, *čitanka*, *osnove*, *priručnik*). On kaže da predmetne odrednice bolje obavljaju zadaću identifikacije radova s takvim naslovima. Ranganathan priznaje da postoje stvarni naslovi koji se lako pamte, ali to su obično *maštoviti* naslovi koji ne govore o sadržaju knjige. Stvarne naslove prečesto karakterizira odsutnost tzv. *jakih* riječi, dakle onih koje se pamte, da bi mogli biti relevantne odrednice.

Kad bi knjižničari mogli autonomno odlučivati o izboru formalnog elementa koji će služiti kao primarni identifikacijski element, Hamdyjev bi prijedlog za usvajanje stvarnog naslova lako mogao biti prihvaćen. No, Osbornovo upozorenje izneseno u radu predstavljenom na Pariškoj konferenciji o kataložnim načelima, suvremeno je i danas: "I bibliografija (u obliku referentnih pomagala) i trgovina knjigom (u obliku trgovačkih i nacionalnih bibliografija) imali su u povijesti toliko mnogo zajedničkog s knjižničnim radom, da svaka temeljna prerada kataložnih načela mora neizostavno uzeti u obzir sva tri aspekta istodobno."[69]

Život bibliografskih jedinica počinje prije njihova ulaska u knjižnični katalog; jedinice se izrađuju, uređuju, pripremaju sadržajno i tehnički, oglašavaju, prodaju, odabiru i nabavljaju prije nego što ih knjižnica unese u katalog. Jedinice, dakle, već ulaze u knjižnicu s nekim nazivom. Ponekad je to zaista stvarni naslov ili njegov dio, ali je vrlo često bibliografska jedinica poznata pod autorovim imenom. Činjenica je da je Hamdy ipak svjestan izvanknjižničnog konteksta i njegovog utjecaja na katalogizaciju. On se, naprimjer, zalaže za normiranje naslovne stranice i precizno jezično i tipografsko uobličavanje stvarnog naslova.

[66] Hamdy, M. N. The concept of main entry as represented in the AACR, str. 142.

[67] Lubetzky, S. Principles of cataloging. Los Angeles : Institute of Library Research, 1969.

[68] Ranganathan, S. R. Heading and canons.

[69] Osborn, A. D. Relation between cataloguing principles and principles applicable to other forms of bibliographical work. // International Conference on Cataloguing Principles, Paris 9th–18th October 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981, str. 125.

Ranganathan je uostalom već dvadesetak godina prije tražio to isto. No osnovni prigovor koji se može uputiti Hamdyju jest da bi se, čak i kad bi navođenje stvarnih naslova na jedinicama građe bilo normiranije nego što je danas, katalog zasnovan na identifikaciji bibliografskih jedinica pomoću stvarnih naslova sastojao od izoliranih elemenata; knjižnična bi zbirka bila prepoznatljiva, ali ne i u potpunosti organizirana. Nedostajala bi povezanost među pojedinim bibliografskim jedinicama koje su u abecednom katalogu tradicionalno vezane stvaranjem jezgre koju čini autor, njegovi radovi i pojedini tekstovi tih radova.

Autorstvo je sredstvo organiziranja zbirke iskazane kroz katalog; ono je formalni atribut djela i bibliografskih jedinica, koji za razliku od stvarnog naslova ima i sposobnost povezivanja jedinica, a ne samo njihove identifikacije. Pristup prema autorima knjižnični katalog dijeli s drugim pomagalima u bibliografskoj kontroli, kao što su bibliografije, nakladnički i knjižarski popisi ili praksa navođenja literature u znanstvenim i stručnim radovima.

Uz to, u budućnosti je moguće zamisliti i još veće približavanje svih segmenata bibliografskog svijeta koji je danas uistinu podijeljen. K. L. Horny, naprimjer, u radu iz 1987., predviđa sljedeću situaciju u prvom desetljeću idućeg stoljeća: "Katalogizacija će još uvijek biti intelektualni proces, ali se možda neće obavljati u cijelosti u knjižnicama. Nakladnici elektroničkih rukopisa možda će imati vlastito osoblje koje će izrađivati normirane bibliografske zapise... Možda će i strojno programirani ekspertni sustavi pomagati u normiranju."[70]

Novije se studije o strojno čitljivim katalozima bave istraživanjem mogućnosti pretraživanja prema ključnim riječima iz stvarnih naslova, ali se to uglavnom čini da bi se osigurala dodatna mogućnost pretraživanja, a ne da bi se nadomjestio neki od postojećih pristupa[71]. Radikalnost Hamdyjeva prijedloga nije u novije vrijeme ponovljena. Za novija je pragmatička istraživanja kataloga i korisnika karakterističan Shinebourneov stav iz 1980. J. Shinebourne misli da tradicionalne kataložne zapise treba obogatiti elementima koji se dosad nisu javljali u katalogu, ali su odavno poznati službama za izradu sažetaka i kazala. Tradicionalne bi zapise trebalo obogatiti naslovima pojedinih poglavlja u knjizi, podacima o afilijaciji i kvalifikacijama autora i nekim elementima preuzetima iz sadržaja knjige, kako bi se omogućilo korisnicima da bolje procijene relevantnost jedinice[72]. Unošenje osobnih obilježja uz autorovo ime u kataložni zapis zacijelo pokazuje da se autorstvo osjeća kao čimbenik koji pridonosi važnosti u abecednom katalogu, koji inače sadrži isključivo formalne, dakle, nevrijednosne elemente.

[70] Horny, K. L. New turns for a new century : library services in the information era. // Library resources & technical services 31(1987), str. 6–11.

[71] Bryant, P. End user requirements of bibliographic records. // Bibliographic records in the book world. S.l. : BNBRF, 1988. Str. 13–19.

[72] Shinebourne, J. User needs, the new technology and traditional approaches to library services. // Journal of information science 2(1980), str. 135–140.

Utvrđivanje autora za potrebe kataloga

Utvrđivanje autorstva neke bibliografske jedinice za potrebe kataloga pomoću neke unaprijed utvrđene definicije autora, samo se naizgled čini jednostavnim, ili da se poslužimo Jolleyovom formulacijom: "Točno je da je pojam osobnog autorstva dovoljno jasan, kad se radi o knjizi jednog autora, no postaje sve zamršeniji kad ga se slijedi kroz suautorstvo, višestruko autorstvo, korporativno autorstvo, tako da je konačno, ako već i nije potpuno izgubljen kao pouzdan vodič, promijenjen tako da ga se jedva može prepoznati."[73]

U prvi se mah možda može činiti da je formalni pristup, dakle pristup u skladu s kojim se podatak o autoru jednostavno prenosi s jedinice građe na kataložnu jedinicu, bez ispitivanja da li je podatak sukladan prethodno utvrđenoj definiciji pojma autor, najjednostavniji. Ovaj postupak doista ne bi trebao izazivati poteškoće, uz uvjet da je podatak o autoru naveden na jedinici građe na konvencionalan, prepoznatljiv način. Nakladnici većinom tako zaista i postupaju. Autorovo se ime tipografski ističe ili se uvodi prepoznatljivim prijedlozima ili uvodnim izrekama koje objašnjavaju autorovu zadaću ili ga smještavaju u neposrednoj blizini stvarnog naslova[74]. Problemi se za katalogizatora javljaju onda kad su na publikaciji naznačena imena većeg broja ravnopravnih autora, kad se na jedinici građe javljaju imena autora čiji su udjeli u izradi jedinice građe i djela različiti, kad se na jedinici građe javlja ime neke osobe koje je predočeno kao ime autora, iako ta osoba ima neku drugu zadaću, kad je podatak o autoru netočan ili ga uopće nema.

Identifikacija bibliografske jedinice tek je prvi nužni korak u procesu organiziranja kataloga: katalog se uistinu izgrađuje oko autora i literarne jedinice, a ne oko bibliografske jedinice. U tako koncipiranom katalogu potrebno je unaprijed utvrditi značenje pojmova *autor* i *djelo*, jer se oni ne mogu jednostavno očitati i prenijeti s građe, s obzirom na činjenicu da podaci o autoru mogu na građi biti navedeni netočno, nepotpuno, ili pak, na različite načine koji otežavaju identifikaciju. Ako se, pak, djelo mora vezati uza svog autora, onda se i svaka bibliografska jedinica mora najprije moći prepoznati kao predstavnik određene literarne jedinice. Kako veza između bibliografske jedinice i literarne jedinice kojoj ona pripada ne mora biti evidentna na jedinici građe, očigledno je da je katalogizator upućen na korištenje vanjskih izvora. On mora utvrditi kojem djelu pripada tekst što ga sadrži određena

[73] Jolley, L. Thoughts after Paris. // Journal of documentation 19(1963), str. 47–62.

[74] O prepoznatljivosti podatka o autoru svjedoče i zakoni o autorskom pravu. Tipična je, naprimjer, formulacija njemačkog zakona iz 1965.: "Smatra se autorom djela, dok se suprotno ne dokaže, lice koje je na *uobičajen način označeno kao autor* na reprodukcijama izdanog djela...". Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima SR Nemačke : od 9. septembra 1965. godine. Beograd : Institut za uporedno pravo, 1967. Čl. 10.

jedinica građe, mora odabrati najprikladniji naslov kojim će obilježiti djelo i pod kojim će u katalogu okupiti sve tekstove istoga djela bez obzira na stvarne naslove koje pojedine jedinice građe zaista nose; uz to, on mora utvrditi kojem autoru djelo zaista pripada, što znači da formalan podatak o autoru naveden na jedinici građe treba provjeriti, dopuniti, ispraviti ili ga čak, ako podatak nije naveden, i utvrditi, te, konačno on mora odabrati oblik autorovog imena pod kojim će u katalogu okupiti sva autorova djela. Ovakav posao razlikuje se od rutinskog prenošenja podataka sa same jedinice građe i zahtijeva očigledno više vremena, rada i znanja, odnosno zahtijeva poznavanje tekstova, autora i referentnih izvora u kojima se određeni podaci mogu pronaći i provjeriti. Katalogizatorovo znanje ne mora ipak biti neposredno. U svom radu on se prvenstveno oslanja, s jedne strane na kataložni pravilnik koji mu mora reći što se za potrebe kataloga smatra autorom odnosno djelom, a s druge strane, na bibliografske izvore odnosno rad stručnjaka za određena područja koji su istražili i utvrdili činjenice o životu i djelatnosti neke osobe – autora i tako potvrdili autentičnost građe i pripadanje nekog teksta određenom djelu. Katalogizator mora, međutim, poznavati izvore u kojima su ove činjenice zabilježene.

Autorstvo kao stvaralaštvo

Ako se, dakle, katalog izgrađuje na načelima autorstva i literarne jedinice, kataložni pravilnik mora najprije definirati pojam *autora*, tj. pojam *djela*. Ako takve definicije u pravilniku nema, što je svojstveno ranim kataložnim pravilnicima i popratnim tekstovima uz objavljene tiskane kataloge u kojima sastavljači kataloga tumače način na koji su organizirali katalog, onda se može samo podrazumijevati da se u takvim pravilnicima riječ autor upotrebljava u uobičajenom smislu koja se riječi pridaje u svakodnevnom govoru.

Za ispravnost uporabe riječi u svakodnevnom govoru jamče standardni jezični rječnici, leksikoni ili enciklopedije. U našim rječnicima i enciklopedijama riječ autor javlja se relativno kasno. U Akademijinom je *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* nema, kao ni u Broz-Ivekovićevom *Rječniku*. Riječ nije uvrštena niti u Stanojevićevu *Narodnu enciklopediju*[75]. U Matičinu se *Rječniku* kaže da je autor "tvorac nekog naučnog, književnog ili umjetničkog djela", a autorstvo "pripadništvo nekog djela (nekog otkrića ili ideje) njegovom tvorcu"[76]. Klaićev *Rječnik stranih riječi* kaže da je autor "pisac, stvaralac, tvorac, osobito osoba

[75] Stanojević, St. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Zagreb : Bibliografski zavod, 1927–1929.

[76] Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika. Zagreb : Matica hrvatska ; Novi Sad : Matica srpska, 1967.

koja je stvorila umjetničko ili naučno djelo, projekt i sl."[77] *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda* definira autora kao "začetnika, osobu od koje nešto potječe, tvorca nekog znanstvenog ili umjetničkog djela"[78].

Hrvatska enciklopedija navodi da je latinska riječ *auctor* izvedena iz riječi *augere* (uvećati) i da prvotno označava onoga koji razvija i stvara. U tom je smislu, kaže se dalje, ova riječ i starija oznaka za pojam autora u značenju začetnika odnosno pisca. No kasnije je ta riječ dobila šire značenje te označuje uopće pokretača, začetnika nekoga napose pravnog čina, a onda i savjetnika, podstrekača na neki čin. Definiciji je dodano i objašnjenje koje zapravo nastoji poboljšati slabo mjesto ove definicije. Činjenica je, naime, da ovako formulirana definicija ne može uključiti kao autore one osobe koje nisu stvarni pisci tekstova (npr. poznate osobe čije su uspomene napisali odnosno uobličili profesionalni pisci, političare ili državnike čije govore piše neka druga osoba i sl.), kao i problem institucija u čije ime je neki tekst napisan i objavljen. U objašnjenju se kaže: "Na području duhovnog stvaranja znači autor onoga koji je nešto zamislio, te tu zamisao sam pismeno obrazložio ili je dao drugom obraditi, ali ujedno i onoga koji jamči za ispravnost onoga što je napisano."[79]

U prvom se dijelu ovoga objašnjenja utvrđuje autorstvo ideje kao autorstvo, a u drugom dijelu u kojem se kaže da je autor "onaj koji jamči za ispravnost onoga što je napisano", uvodi se zapravo jedna druga kategorija autorstva, kategorija odgovornosti. Jasno je da onaj tko jamči za ispravnost onoga što je napisano nužno ne mora biti tvorac ili pisac teksta.

U većini je rječničkih definicija autor označen kao tvorac djela. Ovakvo određenje omogućuje uključivanje uz pisca teksta i slikara, kipara, crtača, projektanta, kartografa i skladatelja u autore.

Na prvi je pogled definicija autora kao tvorca ili začetnika umjetničkog ili znanstvenog djela vrlo prihvatljiva i za uporabu u kataložnom smislu[80]. Ali ako se autor definira kao stvaralac djela, a djelo kao osobna tvorevina duha ili duhovno vlasništvo[81], onda je jasno da se

[77] Klaić, B. Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica. Zagreb : Zora, 1968.

[78] Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 3. izd. Zagreb : JLZ, 1977–1982. Sv.1.

[79] Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Konzorcij hrvatske enciklopedije, 1941.

[80] Izraz *začetnik*, koji se osim u rječnicima i enciklopedijama, javlja i u pravnoj teoriji u smislu autora kao stvaraoca, mora se upotrebljavati oprezno, jer se u kataložnoj teoriji koristi i za označavanje korporativnog autora. Njemačka kataložna teorija upotrebljava izraz *Verfasser* (sastavljač, autor) za osobnog autora, a za korporativnog autora koristi izraz *Urheber* (engl. originator). Termini *Urheber* i *originator* u nas su prevođeni kao začetnik, usprkos činjenici da se izraz začetnik u nas može upotrijebiti i za označavanje fizičke osobe kao autora. Da bi se izbjegla zabuna, u daljnjem će se tekstu upotrebljavati izraz *stvaralac* za osobnog autora, a izraz *začetnik* samo za korporativno tijelo.

[81] Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio I: Odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1986.

pod autorom djela misli isključivo na fizičku osobu i da takva definicija nikako ne može obuhvatiti korporativno autorstvo. No, teorija stvaralaštva može obuhvatiti i urednika ili sastavljača antologije koji iz ulomaka radova ili radova više drugih autora stvara novo djelo[82].

Teorija autorstva kao stvaralaštva inače je bliska pravnoj teoriji. Zakoni o autorskom pravu definiraju autora djela kao onog *tko je djelo stvorio*[83], a djelo kao osobno duhovno vlasništvo. Pravna teorija smatra i sastavljača antologije ili zbirke radova raznih autora također autorom[84]. U pravnoj se teoriji i prevodilac smatra autorom prijevoda. Pravne osobe, međutim, u zakonima o autorskom pravu nisu uvijek priznate kao autori, odnosno neki zakoni smatraju da one ne mogu imati autorska prava, tako da pokušaje izjednačavanja pravnih osoba iz pravne teorije s korporativnim tijelima iz kataložne teorije treba izbjegavati[85].

Teškoće u primjeni definicije autorstva kao stvaralaštva u katalogu, međutim, ne javljaju se samo kod korporativnog autorstva, već i kod osobnog autorstva. Neki tekst može biti adaptacija, prerada, parafraza, imitacija, parodija, versifikacija, dramatizacija ili dopuna nekog drugog teksta. Scenski tekst ili tekst u stihovima može biti transponiran u prozu. Kako utvrditi kojoj literarnoj jedinici pripada jedna od takvih izvedenih bibliografskih jedinica i tko je autor izvedenog rada? Teškoće se javljaju i pri prijenosu iz medija u medij, naprimjer, kad tekst nekog autora prenosi neka druga osoba na film ili ga izražava glazbom. Carpenter kaže da teorija autorstva kao stvaralaštva ne omogućuje jednoznačno utvrđivanje zadaća koje su potrebne i dostatne za autorstvo, niti utvrđivanje osobe ili osoba koje te zadaće obavljaju[86].

Kako se u definiciji tvrdi da je autor stvaralac djela, a to znači i ideje i oblika djela, a katalogizator je često suočen sa slučajevima kad ideja pripada jednom, a oblik i izvedba djela drugom autoru, za kataložne potrebe treba utvrditi neku drugu definiciju autora, koja će omogućiti lučenje pojedinačnih autorskih udjela.

Verona misli da pravna teorija ne može pomoći u rješavanju ovoga pitanja te da pravne pojmove ne treba uvoditi u kataložnu teoriju. Ciljevi pravne i kataložne teorije potpuno su različiti, jer se pravna teorija uglavnom bavi imovinskim i moralnim pravima autora u odnosu na

[82] U skladu s tim i velik broj ranih kataložnih pravilnika dopušta unos antologija odnosno zbirki pod imenom sastavljača ili urednika. Panizzi antologije uvrštava pod urednika (pravilo 45). Cutter izričito kaže: "Autor u užem smislu jest osoba koja piše knjigu; u širem smislu može se primijeniti na onoga tko je uzrok postojanju knjige, jer je skupio zapise nekoliko autora – obično se naziva urednikom (editor), ali bilo bi ispravnije nazvati ga sakupljačem (collector)." Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, str. 14.

[83] Zakon o autorskom pravu. // Narodne novine 53(1991). Čl. 8.

[84] Copyright law of the United States of America. Washington, D. C. : U. S. Government Printing Office, 1991. Čl.103. Također: Zakon o autorskom pravu. // Narodne novine 53(1991). Čl. 9.

[85] Verona, E. Corporate headings : their use in library catalogues and national bibliographies. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1975. Str. 9.

[86] Carpenter, M. Corporate authorship, str. 135.

njegova djela; za kataložnu je teoriju autorovo ime sredstvo identifikacije i prikazivanja u katalogu publikacija koje sadrže autorova djela, bez obzira na imovinska prava i bez obzira na vremenska ograničenja[87].

Već je rečeno da teorija autorstva kao stvaralaštva ne zadovoljava ni koncept korporativnog autorstva, koncept karakterističan za angloameričku kataložnu tradiciju, koji su poslije Pariške konferencije o kataložnim načelima prihvatili svi europski kataložni pravilnici. O ovoj vrsti autorstva,veoma značajnoj za kataložnu teoriju, treba reći nešto više.

Korporativno autorstvo

Anonimna je građa oduvijek bila problem u kataložnoj praksi, ali i u teoriji. Nastanak kategorije korporativnih autora zacijelo treba vezati uz nastojanje da se izbjegne razbacanost anonima uloženih u katalog prema nekoj riječi iz stvarnog naslova[88].

Uvođenje korporativnog autorstva u kataložnu praksu i teoriju često se, i uostalom neprecizno, veže uz A. Panizzija i njegova pravila[89]. Iako Panizzi nigdje ne definira autora, iz njegovih je pravila koja se odnose na autora vidljivo da o autoru razmišlja isključivo kao o fizičkoj osobi. Stoga je vjerojatnije da je Panizzi, koji je i inače zastupao formalni pristup izgradnji kataloga, dopuštao unošenje radova korporativnih tijela pod nazivima zemalja, odnosno sjedišta tijela, u pomanjkanju nekog razlikovnijeg elementa na knjizi[90]. Ovo mišljenje potkrepljuje Panizzijev postupak s urednicima odnosno prevodiocima, koje on nipošto ne smatra autorima, ali dopušta unošenje kataložnih jedinica pod njihovim imenima u katalog u slučajevima kad je publikacija objavljena bez autorova imena, pa su imena urednika ili prevodioca navedena na publikaciji oni razlikovni elementi prema kojima se publikacija može pamtiti i pronaći u katalogu[91].

Tek će C. C. Jewett u svojim pravilima izjednačiti autorstvo fizičke osobe s autorstvom korporativnog tijela. "Akademije, instituti, društva...

[87] Verona, E. Corporate headings, str. 9.

[88] Upravo one zemlje koje su dugo zadržale pravilo unošenja anonima u katalog pod prvom imenicom iz stvarnog naslova (gramatička metoda), nisu poznavale kategoriju korporativnog autorstva. Nijemci, Austrijanci i Švicarci najprije su prihvatili mehaničku metodu ulaganja anonima pod prvom riječi iz stvarnog naslova (osim člana), a tek zatim unos pod korporativnim odrednicama. Razlog tome može biti i u činjenici da je prva imenica iz stvarnog naslova bila dovoljno indikativna za identifikaciju, pa nije trebalo razmišljati o usvajanju nekog drugog elementa koji bi olakšao pronalaženje anonima.

[89] Pettee, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American Code. // The library quarterly 6(1936), str. 270-290.

[90] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue. // The catalogue of printed books in the British Museum. London : British Museum, 1841. Pravilo 9.

[91] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravilo 35.

ili druga tijela pod bilo kojim nazivom, koja izdaju publikacije bilo zasebnih djela ili kontinuiranih nizova pod zajedničkim naslovom, smatraju se i s njima se postupa kao s autorima djela koja su izdali ili su izdana u njihovo ime."[92] Ch. A. Cutter kaže: "Korporativna se tijela imaju smatrati autorima radova koji su objavljeni u njihovo ime ili s njihovim autoritetom."[93]

Kategorija korporativnog autorstva zapravo je umjetno proširivanje koncepta autorstva u kataložnom smislu, nastala iz potrebe rješavanja problema anonimnih publikacija. Rješenje se tražilo u identificiranju takvih publikacija ponajprije prema nazivu sjedišta tijela, a zatim i prema samom nazivu tijela navedenom na publikaciji. Kad je, međutim, trebalo teoretski objasniti izjednačavanje autorstva fizičke osobe i korporativnog tijela, nastale su teškoće. Činjenicu da suvremeni anglo-američki katložni pravilnik (*AACR2*) više ne govori o korporativnom autorstvu, već samo o unosu katložnih jedinica pod nazivima korporativnih tijela, što pod njegovim utjecajem čine i neki drugi suvremeni katložni pravilnici (npr. španjolski), treba pripisati upravo nemogućnosti da se korporativno autorstvo teoretski objasni kao autorstvo odnosno izjednači s osobnim autorstvom. Čak i oni suvremeni pravilnici koji su zadržali korporativno autorstvo, kao npr. hrvatski ili talijanski pravilnik, ne postupaju s osobnim i s korporativnim autorima jednako. Da bi neko korporativno tijelo bilo priznato autorom, talijanski pravilnik traži da naziv tijela bude eksplicitno naveden na naslovnoj stranici, ali isti uvjet ne postavlja za priznavanje autorstva fizičkoj osobi[94].

Hrvatski pravilnik propisuje isti uvjet, doduše samo za jednu kategoriju korporativnih tijela (priredbe i sastanke)[95]. Ova nedosljednost u izjednačavanju postupka s osobnim i korporativnim autorima i poštivanje formalnog pristupa kad se radi o korporativnom autorstvu, pokazuje da je korporativno autorstvo plod formalnog pristupa koji koristi razlikovne elemente s jedinice građe za identifikaciju.

Carpenter u studiji o korporativnom autorstvu implicitno potvrđuje da je preduvjet za priznavanje korporativnog autorstva način na koji je odgovarajući formalni podatak oblikovan na jedinici građe. Carpenter polazi od uobičajenih definicija korporativnog tijela koje traže da tijelo djeluje kao zajednica i da ima naziv. Kako god pažljivo bile formulirane te definicije, nemoguće je na temelju njih utvrditi jasnu granicu između zajednice osoba koja može biti korporativno tijelo i one koja to nije. Na temelju postojećih definicija nemoguće je isključiti iz kategorije korporativnih tijela *ad hoc* okupljene skupine osoba povezane pripad-

[92] Jewett, C. C. Smithsonian report on the construction of catalogues of libraries : with rules and examples. 2nd ed. Washington, 1853. Pravilo 21.

[93] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 45.

[94] Regole italiane di catalogazione per autori. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 1979. Pravilo 24.

[95] Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio I: Odrednice i redalice. Član 9, t. 9.

nošću nekom gradu, zemlji ili okupljene prema istom vjerskom, političkom ili drugom svjetonazoru, jer one također, iako privremeno, čine zajednicu i imaju naziv, iako privremeni.

Carpenter pokušava definirati korporativno tijelo kao zajednicu koja djeluje konsenzusom i koja opunomoćuje neku osobu da govori u njezino ime i izrazi mišljenje dobiveno isključivo konsenzusom svih članova[96]. Teoretski, ova bi definicija korporativnog tijela mogla poslužiti i kao definicija korporativnog autora, odnosno mogla bi biti prihvaćena kao unaprijed zadana definicija korporativnog autora kakvu zahtijeva bibliografski pristup. Ovako oblikovana definicija, međutim, ne zadovoljava, jer od katalogizatora zahtijeva da u svakom posebnom slučaju utvrdi postojanje konsenzusa i pravo osobe ili osoba koje su potpisale, uredile ili objavile rad, da govore u ime tog tijela. Radovi konferencija i sličnih sastanaka posebno dobro pokazuju nemoć navedene definicije. Kad se radovi objavljuju nakon što je sastanak održan, nemoguće je utvrditi da li postoji konsenzus o zaključcima, kao i da li je o radu sastanka dobro izviješćeno, jer konferencija više ne postoji kao zajednica i svako je istraživanje uzaludno jer ne može biti potvrđeno. Kad se radovi objavljuju prije održavanja konferencije, također nije jasno da li ih je kasnije konferencija potvrdila i da li oni zaista izražavaju mišljenje konferencije kao zajednice. Carpenter zaključuje da se zbog nemogućnosti utvrđivanja stvarnih činjenica u svakom pojedinačnom slučaju, definicija korporativnog autorstva može postaviti samo prihvaćanjem odnosno oslanjanjem na formalan podatak u knjizi. Njegova konačna definicija korporativnog autorstva jasno iskazuje formalan pristup. On kaže: " Tekstualni sadržaj rada *mora biti predstavljen* kao da je korporativni iskaz korporativnog tijela da bi se s tijelom postupalo kao s autorom."[97]

Ne postoji, dakle, jednakost između osobnog i korporativnog autorstva. Korporativno je autorstvo tek pokušaj teoretskog objašnjenja postupka s korporativnim tijelima kao s razlikovnim elementima koji imaju jednaku vrijednost kao i osobno ime.

Ako se pak hoće tvrditi da korporativno tijelo, koje se definira kao *svaka organizacija ili skupina osoba i/ili organizacija identificirana određenim nazivom*[98], može biti autor u kataložnom smislu, kako bi se dopustio da nazivi tijela budu uvedeni kao odrednice u katalog, onda teoriju stvaralaštva očigledno treba zamijeniti nekom drugom teorijom. Carpenter objašnjava da bi teorija stvaralaštva bila primjenjiva na korporativna tijela kad bi svi članovi tijela i sudjelovali u izradi djela. Kako to nije slučaj, mora se primijeniti neka druga definicija autora.

[96] Carpenter, M. Corporate authorship, str. 162–163.

[97] Carpenter, M. Corporate authorship, str. 165.

[98] Form and structure of corporate headings. London : IFLA International Office for UBC, 1980.

Autorstvo kao intelektualna odgovornost

Teorija autorstva koja je danas prihvaćena u velikom broju kataložnih pravilnika jest teorija autorstva kao odgovornosti. *AACR2* definira autora kao osobu koja ima glavnu odgovornost za stvaranje intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela, a španjolski pravilnik kao osobu odgovornu za intelektualni ili umjetnički sadržaj nekog rada; ova dva pravilnika dopuštaju doduše izradu kataložnih jedinica pod nazivom korporativnog tijela, ali ne priznaju kategoriju korporativnog autorstva. Francuska kataložna norma definira autora kao osobu ili korporativno tijelo koje je stvorilo neki dokument ili koje je preuzelo odgovornost za sadržaj dokumenta; talijanski pravilnik kao osobu ili korporativno tijelo koje je stvorilo neki rad ili koje je odgovorno za intelektualni sadržaj rada. Švicarski pravilnik ne definira osobno autorstvo, a za korporativna tijela kaže da se s njima *može* postupati kao s autorima. Korporativno tijelo jest autor kad ima odgovornost za sadržaj rada.

Vidljivo je da talijanski i francuski kataložni pravilnik kombiniraju teoriju autorstva kao stvaralaštva s teorijom odgovornosti. *RAK* definira autora kao osobu koja je sama ili u suradnji izradila neki rad ili dio nekog rada. Začetnikom *RAK* naziva korporativno tijelo koje je samo ili u suradnji izradilo ili potaknulo i priredilo neko anonimno djelo. Prema sovjetskim pravilima autor je osoba koja je stvorila ili imala udjela u stvaranju djela, a autor može biti i organizacija u čije je ime publikacija objavljena. Hrvatski pravilnik kaže da se fizička osoba naziva autorom djela koje je njezino duhovno vlasništvo. Terminologija i duh ove definicije potječu iz pravne teorije i pripadaju zapravo teoriji stvaralaštva. Korporativno je autorstvo označeno kao stvaralački i/ili organizacijski rad, ali je ozbiljno ograničeno sadržajem djela.

Pojam autorske odgovornosti treba precizirati, jer postoje različite vrste odgovornosti. Odgovornost može, naprimjer, biti financijska odgovornost za jedinicu građe. Tu odgovornost ima nakladnik i ona se ne može izjednačiti s autorskom odgovornošću. U nekim ranim kataložnim pravilnicima odgovornost za postojanje jedinice građe odgovornost je koja se izjednačuje s autorskom odgovornošću. *Anglo-američka pravila* iz 1908. godine definiraju autora kao: "1. pisca knjige, za razliku od prevodioca, urednika itd.; 2. u širem smislu kao tvorca knjige ili osobu ili tijelo neposredno odgovorno za njezino postojanje."[99]

Definicija autorstva kao stvaralaštva ovdje je proširena autorstvom kao odgovornošću. Ali izjednačiti autorstvo s odgovornošću za knjigu, tj. za jedinicu građe, znači dopustiti da pojam autora obuhvati ne samo urednika ili sastavljača, već i nakladnika, a to, sudeći barem prema pravilima, nije ono što se htjelo iskazati.

[99] Catalog rules : author and title entries / compiled by committees of the American Library Association and the British Library Association. Boston : ALA, 1908.

Odgovornost se može tumačiti i kao pravna odgovornost. Pravnu odgovornost utvrđuju, primjerice, zakoni o tisku koji odgovornost za sadržaj nekog objavljenog teksta pripisuju autoru, tj. piscu teksta, ali podjednako terete i urednika i nakladnika. Pravna odgovornost stoga ne može poslužiti za objašnjenje autorske odgovornosti.

U katmaterialnoj se teoriji autorska odgovornost najčešće definira kao intelektualna ili umjetnička odgovornost za sadržaj djela.

Pravila ALAe iz 1949. godine definiraju autora kao osobu ili korporativno tijelo koje ima glavnu odgovornost za intelektualni sadržaj knjige[100]. U ovoj se definiciji autorstvo više ne veže uz publikaciju, već uz djelo, ali pojam glavne odgovornosti omogućuje da se urednik antologije smatra autorom.

Anglo-američka pravila iz 1967. definiraju autora kao osobu ili korporativno tijelo koje ima glavnu odgovornost za stvaranje intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela, ali u definiciji dodaju i sljedeća objašnjenja: "1. Autor također obuhvaća urednika ili sastavljača koji ima glavnu odgovornost za sadržaj djela, npr. sastavljača bibliografije; 2. Kataložna se jedinica unosi pod urednikom, kad ne postoji autor ili glavni autor i kad je urednik prvenstveno odgovoran za postojanje djela; 3. Kataložna jedinica za zbirku djela raznih autora unosi se pod sastavljačem koji je naveden na naslovnoj stranici."[101]

A. Domanovszky je s pravom kritizirao točke 2 i 3 u definiciji zbog njihove redundantnosti[102].

Pariška načela utvrđuju autora kao osobu ili korporativno tijelo koje je stvorilo djelo ili je odgovorno za njegov intelektualni sadržaj, obradu ili oblik[103]. Ova je definicija, dakle, nešto šira i opreznija nego definicija anglo-američkih pravila, a dopušta da se kao autor nedvosmisleno ustanovi i ona osoba koja koristi ideju ili sadržaj tuđega rada, ali ga prezentira u novom obliku ili adaptira postojeći rad. Oprezna definicija *Pariških načela* zacijelo je rezultat shvaćanja da odgovornost za ideju nije dovoljna za autorsku odgovornost te da za potrebe kataloga mora biti moguće lučiti autora ideje od autora oblika ili autora obrade kako bi se moglo obaviti okupljanje literarnih jedinica, odnosno kako bi se omogućilo razgraničenje među njima. Rečeno je već da pravna teorija tako ne postupa, ona naime ne mora lučiti ideju od oblika, jer svaki autorski rad promatra izolirano, za razliku od kataloga koji bibliografsku jedinicu shvaća i kao dio šireg entiteta: literarne jedinice.

Teorija intelektualne odgovornosti omogućuje pomnije određivanje autorskih udjela odnosno postojanje autorstva definiranog kao odgovornost za ideju, za oblik ili za obradu djela. Autorom se smatra osoba

[100] ALA cataloguing rules for author and title entries. 2nd ed. Chicago : ALA, 1949. Str. 3.

[101] Anglo-American Cataloging Rules. North American Text. Chicago : ALA. 1967.

[102] Domanovszky, A. Code-making : a criticism and a proposal. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske14(1968), str. 58–68.

[103] International Conference on Cataloguing Principles, str. 118.

ili korporativno tijelo koje ima glavnu odgovornost, a ime tog autora postaje glavnom pristupnicom bibliografskoj jedinici. Teorija odgovornosti ima prednost pred teorijom stvaralaštva, jer uvođenjem kategorije glavnog autora može objasniti izbor autora u posebnim bibliografskim uvjetima u kojima se na jedinici građe javljaju imena više osoba ili više tijela, čiji su udjeli u izradi djela različiti, što teorija autorstva kao stvaralaštva ne može učiniti. No kad se radi o više suautora, odnosno autora čiji su udjeli u izradi djela jednaki, kategorija glavne odgovornosti utvrđuje se isključivo formalno. Glavnu odgovornost ima onaj autor čije je ime istaknuto ili onaj čije je ime prvo navedeno. Ovakav postupak prema ravnopravnim autorima teško se može objasniti izvan konteksta kataloga.

Obje su teorije autorstva također jednako bespomoćne u slučajevima kad zbog posebnih bibliografskih uvjeta nije sasvim jasno kojoj literarnoj jedinici neka bibliografska jedinica pripada. Takvi se posebni bibliografski uvjeti javljaju kod preradbi, adaptacija, slobodnih prijevoda, dopunjenih, prerađenih ili osuvremenjenih izdanja nekih tekstova itd. Očigledno je, dakle, da u katalogu, uz unaprijed zadanu definiciju autora, moraju postojati i dodatna pravila koja će načelno utvrđivati izbor autora onda kad posebni bibliografski uvjeti ne dopuštaju jednoznačnu primjenu definicije. Ti se posebni bibliografski uvjeti u suvremenim kataložnim pravilnicima obično naznačuju kao različite vrste autorstva.

Vrste autorstva

Iskušenje da se knjigu koja sadrži djelo jednog autora smatra ne samo prvotnim uzorkom knjižnične građe, već i osnovom na kojoj je izgrađen abecedni katalog, veliko je. No takvo bi tumačenje bilo pogrešno, jer u 17. stoljeću, kad se abecedni katalozi izrađuju u većem broju, knjiga koja sadrži djelo jednog autora nipošto nije jedini oblik građe. Tiskani katalozi 17. stoljeća pokazuju već velik broj jedinica građe koje karakteriziraju specifični bibliografski uvjeti. Od druge polovice 16. stoljeća knjižarski katalozi frankfurtskog i lajpciškog sajma knjiga tiskaju se dva puta godišnje i redovito javljaju u bibliografijama toga vremena[104]. Ti su katalozi zacijelo smatrani legitimnom knjižničnom građom, jednako kao i katalozi privatnih i institucijskih knjižnica, kalendari, almanasi, radovi vjerskih ustanova i skupova, publikacije sveučilišta, statuti ustanova, svjetovni i crkveni zakoni. Svu tu građu karakterizira nepostojanje jedne fizičke osobe koja bi se mogla smatrati autorom u uobičajenom smislu te riječi. Katalozi Bodleiane iz 17. stoljeća pokazuju

[104] Verona, E. Form headings in catalogues of the past and present.

da je knjižnica posjedovala radove ustanova, zemaljskih, provincijskih i gradskih organa, radove stručnih i znanstvenih društava, kataloge, leksikone, statute i radove sinoda i koncila[105].

Najčešći oblik znanstvene komunikacije u renesansi, oblik koji zapravo prethodi nastanku periodičkih publikacija u 17. stoljeću, jest dopisivanje[106]. Pisma i zbirke pisama postaju knjižničnom građom i ujedno specifičnim problemom za knjižničara, jer takva građa obično uključuje najmanje dvije osobe koje su naizmjenično i korespondent i adresat, ali može obuhvaćati i dopisivanje između više osoba.

U 17. se stoljeću uz prve časopise javljaju i publikacije znanstvenih i stručnih društava. D. A. Kronick kaže da se ta vrsta građe razvila iz kratkih priopćenja o znanstvenim pokusima. Antologije s radovima preuzetima iz različitih izvora, nalik na današnje priručnike, potječu također iz tog razdoblja. Najraniji znanstveni rad napisan u suradnji nastao je 1665. godine[107]. Radovi nastali suradnjom konstanta su znanstvene literature od sredine 17. do sredine 18. stoljeća, kad se njihov broj još i dramatično povećava.

Suautorstvo je, naravno, bibliografska značajka književnih djela i prije nego što se javilo u znanstvenim radovima. Hydeov katalog Bodleiane iz 1674. zahtijeva izradu uputnica za suautore odnosno suradnike[108]. Tandem Beaumont i Fletcher dobar su primjer suautorstva u književnosti toga doba.

Posebni se bibliografski uvjeti javljaju na sveučilišnim tezama i disertacijama na kojima su istodobno navedene dvije osobe, promotor i disertant kao mogući autori, zatim na radovima popraćenima opsežnim komentarom ili radovima koji su pisani kao komentari, ali koje prati komentirani rad, ilustriranim radovima u kojima je ilustrativni materijal predstavljen kao jednako važan ili je jednakog opsega kao i tekst, kazalima i konkordancijama rađenima uz neki rad, nastavcima radova, libretima na kojima se uz ime libretista javlja i ime skladatelja, preradama, adaptacijama, skraćenim, prerađenim ili pročišćenim izdanjima pojedinih djela, antologijama, hrestomatijama i prijevodima. Sva ta građa za katalogizatora predstavlja problem izbora između više osoba koje bi mogle biti autorima i čija se imena javljaju u različito stiliziranim podacima na građi.

[105] Verona, E. A historical approach to corporate entries. // Libri 7(1956), str. 1–40.

[106] Kronick, D. A. A history of scientific and technical periodicals.

[107] Beaver, D. de B.; Rosen, R. Studies in scientific collaboration. Part I. The professional origins of scientific co-authorship. Part II. Scientific co-authorship, research productivity and visibility in the French scientific elite : 1799–1830. Part III. Professionalization and the natural history of modern scientific co-authorship. // Scientometrics 1(1978), str. 65–84; 1(1979), str. 133–149; 1(1979), str. 231-245.

[108] Frost, C. O. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738. // The library quarterly 46 (1976), str. 248–270.

Višestruko autorstvo

Kad se na jedinici građe javlja podatak koji se može prepoznati kao podatak o autoru, a koji uključuje više imena, treba odlučiti koje će ime ući u odrednicu kataložne jedinice[109], tj. pod kojim će se imenom bibliografska jedinica pronalaziti u katalogu. Od Panizzijeva vremena kataložni pravilnici propisuju izradu odrednice kataložne jedinice za radove višestrukog autorstva pod imenom autora koji je na jedinici građe naveden na prvom mjestu[110].

Ovakav je postupak u skladu s formalnim pristupom, koji utvrđuje prvenstvo prvog, dakle najistaknutijeg imena na naslovnoj stranici. Takav postupak, međutim, uopće ne mora odražavati stvarno stanje stvari. Bibliometrijska istraživanja rađena šezdesetih godina ovoga stoljeća bavila su se i pitanjem modaliteta objavljivanja znanstvenih radova, pa je utvrđeno da se stajališta pojedinih znanosti o tome koga sve treba smatrati autorom znanstvenog rada razlikuju[111].

Kemičari, naprimjer, navode na svojim radovima kao autore i tehničare koji su sudjelovali u izvođenju pojedinih faza pokusa, što biolozi ne čine[112]. Navođenje pojedinih autora prema hijerarhiji njihova položaja, bez obzira na stvarni autorski udjel, također je značajka znanstvenog objavljivanja. Autori se često navode i prema abecedi. D. J. de Solla Price je u radu koji govori o etici znanstvenog publiciranja istaknuo

[109] U praksi je moguće da se u odrednici jave i dva, pa čak i više imena. Cutter već propisuje unošenje samo jednog imena u odrednicu, ali spominje tada suvremenu praksu oblikovanja odrednice koja se sastoji od dva ili više imena. Cutter. C. A. Rules for a dictionary catalog, str. 90–91. U starim tiskanim katalozima također se susreću dva ili čak tri imena u odrednici. *Anglo-američki pravilnik* iz 1908, Ranganathanov pravilnik, sovjetska pravila iz osamdesetih godina dopuštaju ovakav način oblikovanja odrednice.

[110] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravila 3 i 37.

[111] Bibliometrijska su se istraživanja najprije bavila radovima objavljenim u prirodnim znanostima. Nicholas i Ritchie u preglednom radu o bibliometrijskim istraživanjima ističu da je javljanje višestrukog autorstva karakteristično za publikacije iz prirodnih znanosti, a kao uzrok navode složenost, opseg i cijenu znanstvenog istraživanja u tom području. Radovi višestrukog autorstva sve su češći i u društvenim znanostima. Nicholas, D.; Ritchie, M. Literature and bibliometrics. London : C. Bingley, 1978. Price je na uzorku radova iz kemije objavljenih od početka ovoga stoljeća do šezdesetih godina pokazao stalan porast broja radova nastalih u suradnji. Price, D. J. de Solla. Little science, big science. New York : Columbia University Press, 1963. Da Priceovi rezultati nisu jednako relevantni za sve prirodne znanosti, pokazao je Clarke, koji je slično istraživanje objavio na uzorku radova iz biomedicine, objavljenih u razdoblju od 1946. do početka šezdesetih godina, koji ne pokazuju značajan porast višestrukog autorstva. Clarke, B. L. Multiple authorship trends in scientific papers. // Science 143(1964), str. 822–824. Clarkeovo špekulativno objašnjenje razlike između Priceovih i vlastitih rezultata, u kojem je suautorstvo vezao uz znanstvenu (ne)zrelost autora, izazvalo je negativne reakcije i vjerojatno potaknulo autore bibliometrijskih radova na istraživanje modaliteta objavljivanja znanstvenih radova.

[112] Katzin, L. J. Multiple authorship : other interpretations. // Science 144(1964), str. 798.

da način citiranja nije samo stvar ukusa ili običaja jer je "deset puta vrednije biti citiran prvi"[113].

Suvremeni katapožni pravilnici, potpuno u skladu s formalnim pristupom, ne zahtijevaju istraživanje stvarnog činjeničnog stanja u slučaju višestrukog autorstva, već propisuju preuzimanje najistaknutijeg podatka, tj. podatka o prvom navedenom autoru, ali to čine samo u slučajevima kad broj suautora nije veći od tri. S djelom koje je rad jednog, dvojice ili trojice autora postupa se kao s autorskim radom. Kad djelo ima više od tri autora, s njim se postupa kao s anonimom, tj. ono se u katalog uvrštava pod stvarnim naslovom. Broj tri, koji je utvrđen kao granica između dva različita postupka, određen je na Pariškoj konferenciji o katapožnim načelima. Prema pravilima izrađenima prije Pariške konferencije broj suautora navedenih na jedinici građe, koji je još dopuštao da se s jedinicom postupa kao s autorskim radom, varirao je u praksi raznih zemalja od jednog (Danska) do obveze navođenja svih autora bez obzira na broj (Brazil). U literaturi o katalogu rijetko se susreću pokušaji objašnjenja odabira broja tri. Zanimljiv je C. Lamannov pokušaj u kojem se on poziva na mudrost klasika koja bi mogla biti relevantna i za slučajeve višestrukog autorstva. Lamanna navodi Horacijev stih "En scène, trois personnages au plus"[114]. Katalog se, naravno, može zamisliti i kao pozornica, no koliko su o njemu tako razmišljali sastavljači katapožnih pravilnika drugo je pitanje.

L. Jolley smatra da se pitanje višestrukog autorstva bolje rješava onda kad se s publikacijom postupa kao s anonimom i kad se ona u katalog uvrštava pod stvarnim naslovom i to zato što nijedan od više navedenih autora ne udovoljava zatjevima koje od autora traži katalog: intelektualnu odgovornost za cjelinu djela i postojanje imena trajno vezanog uz djelo[115].

Jolleyovo objašnjenje ukazuje na poteškoće s kojima se susreće katapožna teorija kad mora objasniti neke postupke uvriježene u praksi. Ono također ukazuje na duboku razliku između formalnog i bibliografskog pristupa izgradnji kataloga. Formalni pristup traži ime najistaknutije na jedinici građe, bibliografski pristup traži ime koje je trajno i dosljedno vezano uz djelo. Da paradoks bude veći, autor čiji je udjel najznačajniji ne mora biti ni onaj čije je ime najistaknutije ni onaj čije je ime trajno vezano uz djelo[116].

Formalnom pristupu višestrukom autorstvu u katalogu može se uputiti prigovor da isticanjem prvoga autora diskriminira ostale ravnopravne

[113] Price, D. J. de Solla. Ethics of scientific publication. // Science 144(1964), str. 657.

[114] Lamanna, C. Letter. // Science 144(1964), str. 952.

[115] Jolley, L. The principles of cataloguing. London : Crosby Lockwood & Son, 1961.

[116] Nova prerađena izdanja nekih dobro poznatih djela koja su objavljena u većem broju izdanja, mogu se i nakon radikalne preradbe koju je obavila neka druga osoba, objaviti pod imenom autora ranijih izdanja, ako nakladnik misli da će tako bolje prodavati knjigu ili iz nekog drugog razloga. Moguć je i obrnut postupak.

autore. Ranganathan je tvrdio da ovakav postupak zapravo nije u skladu sa zakonom nepristranosti, ali ga je ipak opravdavao, objašnjavajući ga poštivanjem čitateljevih navika[117].

Autorstvo nastalo suradnjom

Suvremeni kataložni pravilnici razlikuju dvije vrste moguće autorske suradnje: višestruko autorstvo i autorstvo nastalo suradnjom. Višestruko se autorstvo definira kao autorstvo dvojice ili trojice autora čiji su udjeli na izradi djela jednaki, odnosno čiji se pojedinačni udjeli ne mogu razlučiti.

Autorstvo nastalo suradnjom odnosi se na onu vrstu suradnje u kojoj se pojedinačni autorski udjeli mogu razlikovati. Podatak o specifičnom doprinosu svakog pojedinog autora obično je naveden na jedinici građe. Rani kataložni pravilnici ne prave razliku između ove dvije vrste suradnje. Panizzi, naprimjer, ne pravi distinkciju između *suautorstva* i *autorstva nastalog suradnjom*[118]. Jewett također ne poznaje tu razliku[119]. Cutter poznaje kategoriju *zajedničkog autorstva* (*joint authorship*), koja obuhvaća koautorstvo, ali i autorstvo sadržajno samostalnih radova objavljenih u jednom svesku, kao i autorstvo djela nastalih suradnjom više autora čiji su autorski udjeli kvalitativno različiti. Zanimljivo je da Cutter, iako u načelu za radove nastale autorskom suradnjom propisuje unošenje kataložnih jedinica pod imenom prvog navedenog autora (s uputnicama od ostalih autora), što je posve formalan pristup, ipak u određenim slučajevima odustaje od takvog pristupa i propisuje izradu cjelovitih kataložnih jedinica za sve autore. On tako postupa u slučaju kad se rad sastoji od podjednako važnih ilustracija (ili druge likovne građe) i teksta[120], glazbenih djela koja sadrže note i tekst[121], i konkordancija[122].

Pruske upute spominju samo postupak sa suautorstvom u koje uključuju korespondenciju, razgovore i slične radove[123]. U njima se ne javlja termin suradnik niti autorstvo nastalo suradnjom.

Pariška načela poznaju samo kategoriju *višestrukog autorstva* (*multiple authorship*), koja obuhvaća i suautorstvo i autorstvo nastalo suradnjom. Autor koji je na knjizi predstavljen kao glavni autor ulazi u odrednicu glavne kataložne jedinice. Ako nijedan od navedenih autora nije

[117] Ranganathan, S. R. Heading and canons.

[118] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravila 3 i 44–46.

[119] Jewett, C. C. Smithsonian report on the construction of catalogues of libraries.

[120] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 8.

[121] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 11.

[122] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 20.

[123] Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, vom 10 Mai 1899. 2. Ausg. in der Fassung vom 10 August 1908. Berlin : Behrend und Co., 1909, pravilo 67–68.

predstavljen kao glavni, u odrednicu se unosi ime prvog navedenog autora[124].

Talijanski kataložni pravilnik ne pravi razliku između višestrukog autorstva i autorstva nastalog suradnjom[125]. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*, iako rađen u skladu s *Pariškim načelima*, oblikuje relevantni propis nešto drugačije. Dok *Pariška načela* izričito kažu da je autor onaj koji je na knjizi predstavljen kao glavni autor, naš *Pravilnik* kaže da se autorom smatra onaj čiji se udjel u publikaciji smatra za najbitiniji. Taj se propis dalje objašnjava tako da se kaže da pri ocjenjivanju treba uzeti u obzir značenje koje u okviru publikacije pripada stvaralačkom radu pojedinog autora, opseg pojedinačnih udjela i konačno intenciju izdavača ili nakladnika[126]. Formulacija se, dakle, ne zasniva na posve formalnom pristupu, jer traži da katalogizator procijeni značenje udjela svakog autora u izradi jedinice, što opet stvara mogućnost razlike u procjenama pojedinih katalogizatora i u konačnici zahtijeva i stručnu procjenu sadržaja rada.

Suvremeni pravilnici prihvaćaju formulaciju iz *Pariških načela* i prednost daju autoru koji je na jedinici građe predočen kao glavni autor, tj. onome čije je ime tipografski ili jezično istaknuto[127], a ako takvog imena nema, prvom navedenom autoru. Kao i kod višestrukog autorstva, kataložni se pravilnici odlučuju za formalni pristup: autorom smatraju onu osobu ili korporativno tijelo čije je ime ili naziv najistaknutije na naslovnoj stranici.

Urednik, sastavljač ili izvođač kao autor

Rečeno je da se u postupku s višestrukim autorstvom i s autorstvom nastalim suradnjom poštuje načelo istaknutosti autorova imena na naslovnoj stranici. Dosljedna primjena formalnog pristupa, dakle pristupa koji se ne oslanja na neku unaprijed utvrđenu definiciju autora prema kojoj bi se moglo prosuđivati tko je autor u kataložnom smislu, već preuzima podatak onako kako ga je oblikovao nakladnik, tražila bi da se s urednikom ili sastavljačem neke antologije ili slične zbirke u slučaju kad je urednikovo ime navedeno na naslovnoj stranici (a pogotovo kad je ono jedino ime ili je tipografski istaknuto), postupa kao s autorom. U neku ruku **sastavljač antologije** i jest autor jednog novog djela koje nastaje njegovim odabirom ili uređivanjem radova ili ulomaka iz radova više autora. Pravna teorija smatra zbirke i antologije autorskim djelima. *Zakon o autorskom pravu* u članku 4. navodi: "Pod autorskim

[124] International Conference on Cataloguing Principles, točke 10.1 i 10.2.

[125] Regole italiane di catalogazione per autori, čl. 7.

[126] Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio I: Odrednice i redalice, čl. 25, t. 2.

[127] Talijanski pravilnik čak s publikacijom koja je rad više autora, od kojih je samo jedan prikazan na naslovnoj stranici kao autor, postupa kao s publikacijom jednog autora. Toliko je snažan utjecaj naslovne stranice.

djelom razumijevaju se i zbirke autorskih djela kao što su enciklopedije, zbornici, antologije, glazbene zbirke, fotografske zbirke i sl. koje s obzirom na izbor i raspored građe, predstavljaju samostalne tvorevine"[128]. U članku 8. autor se definira kao "onaj tko je djelo stvorio", pa sukladno tome, članak 9. utvrđuje da je "autor zbirke autorskih djela osoba koja je takvu zbirku načinila". Štoviše, autor je i "osoba koja je stvorila umjetničko ili znanstveno djelo upotrebom narodnih književnih ili umjetničkih tvorevina". Rani kataložni pravilnici slažu se s ovakvim stavom. Panizzi propisuje izradu glavne katažne jedinice koja zastupa antologiju radova različitih autora pod imenom urednika[129]. Isti postupak propisuje za anonimne publikacije kojima se u naslovu ne javlja niti ime osobe o kojoj se u djelu govori, niti naziv neke zajednice, korporativnog tijela ili zemlje (ti bi elementi inače imali prvenstvo)[130].

K. Dziatzko čak i antologije sastavljene od radova jednog autora unosi pod sastavljačem[131]. *Pruske upute*, na koje su utjecala Dziatzkova pravila, propisuju unošenje antologije radova jednog autora pod imenom tog autora i izradu uputnice od imena urednika[132]. No zbirke koje okupljaju radove raznih autora unose se pod imenom urednika, što je u skladu s općim stavom prema autoru kao začetniku djela. Ako se autor shvaća kao začetnik, i urednik i prevodilac mogu biti autori[133]. Hrestomatije, antologije, himnariji, pjesmarice, regesta i konkordancije unose se u katalog pod urednikom[134]. Isti je postupak propisan za zbirke saga, bajki, poslanica, zagonetki, narodnih pjesama te za zbirke zakona i uredbi koje se odnose na neku političkoteritorijalnu jedinicu[135].

Dok se Panizzijeve odredbe, posebno pravilo 35., mogu vezati uz potrebu izdvajanja najrazlikovnijeg elementa na publikaciji koji će poslužiti kao pristupnica bibliografskoj jedinici, za *Pruske* je *upute* karakteristično da propise koji se odnose na izbor urednikova imena kao glavne pristupnice, smještaju u dio pravilnika naslovljen *Proširenje i suženje autorskog koncepta*. One, dakle, ne govore o supstitutu za autora, terminu kojega će upotrijebiti Cutter i koji će preuzeti kasniji anglo-američki katažni pravilnici, a koji će izazvati i dosta nesporazuma, već o proširivanju pojma autor tako da taj pojam može obuhvatiti i urednike.

[128] Zakon o autorskom pravu. // Narodne novine 53(1991).

[129] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravilo 45.

[130] Panizzi, A. Rules for the compilation of the catalogue, pravilo 35.

[131] Dziatzko, K. Instruction fuer die Ordnung der Titel im alphabetischen Zettelkatalog der koenigl. und Universitaetsbibliothek zu Breslau. Berlin : A. Asher, 1886.

[132] Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, pravilo 37.

[133] Chaucerov prijevod Boecijeva djela *De consolatione philosophiae* unosi se u katalog prema propisima *Pruskih uputa* pod Chaucerom. Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, primjer uz pravilo 43.

[134] Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, pravilo 36.

[135] Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, pravila 39 i 40.

Sastavljač zbirke ili antologije (collection) za Cuttera je autor u širem smislu te riječi; sastavljač je supstitut za autora, a definiran je kao osoba odgovorna za postojanje zbirke. No sastavljač se smatra autorom samo onda kad antologija ima poseban stvarni naslov nadreden okupljenim radovima; ako su, pak, u antologiji navedeni samo posebni stvarni naslovi pojedinih radova uz imena pripadajućih autora, sastavljač takve zbirke smatra se samo urednikom (editor), pa se s njim ne postupa kao s autorom[136].

Lubetzky antologije i publikacije koje sadrže radove više od tri autora unosi u katalog pod urednikom kad je ovaj naveden na naslovnoj stranici[137]. Takav postupak Lubetzky objašnjava odgovornošću sastavljača za cjelinu, odgovornošću koja ne poništava odgovornost autora pojedinih priloga. Sastavljač nije samo osoba koja je uredila zbirku, sastavljač pridonosi djelu stvarajući ga iz nekih već postojećih dijelova, stoga se o sastavljaču može razmišljati kao o glavnom autoru među autorima zastupljenima u antologiji. Ali kako je glavni autor u kataložnom smislu ona osoba (ili korporativno tijelo) koja je predstavljena kao da ima glavnu odgovornost za djelo, jasno je zašto se sastavljač smatra autorom samo onda kad mu je ime navedeno na naslovnoj stranici. Pojam glavnog autora, odnosno glavne odgovornosti za djelo ne poznaju stariji kataložni pravilnici do *Pravila ALAe* iz 1949. iz kojih ga preuzima i Lubetzky, ali adaptiranog i u skladu sa svojom definicijom autorske odgovornosti koju utvrđuje iz načina na koji je podatak o autoru nazočan na jedinici građe. O pitanju opravdanosti postupka sa sastavljačem zbirke ili antologije kao s autorom u kataložnom smislu, Lubetzky posebno govori u radu *New rules for an old game*, gdje kaže da se izjednačavanje sastavljača s autorom može opravdati načelom glavnog autorstva[138]. Ako je, pak, uloga urednika antologije mala, antologija će se unijeti u katalog kao bilo koji drugi rad više autora, tj. pod stvarnim naslovom.

Zanimljiv je, međutim, Lubetzkyjev postupak s urednicima enciklopedija, rječnika i sličnih djela. **Urednik** je osoba odgovorna za stvaranje djela i Lubetzky ga izjednačuje s autorom, ali samo onda kad se takvo djelo objavljuje kao omeđena publikacija. Ako se takvo djelo objavljuje kontinuirano, u više svezaka ili se periodički nadopunjuje, javlja se mogućnost promjene urednika pojedinih svezaka, pa se urednik ne može smatrati autorom u kataložnom smislu jer je nepodoban za stvaranje jezgre *autor/djelo* oko koje se u katalogu okupljaju svi tekstovi nekog djela.

Autorom u kataložnom smislu Lubetzky smatra i **izvođača** nekog djela zabilježenog na zvučnom zapisu ili na filmu. U nacrtu svoga ka-

[136] Cutter, C. A. Rules for a dictionary catalog, pravilo 99.

[137] Lubetzky, S. Code of cataloging rules, pravilo 3C i 4.

[138] New rules for an old game : proceedings of a Workshop on the 1967 Anglo-American cataloguing code held by the School of Librarianship The University of British Columbia, April 13 and 14, 1967. Melbourne : F. W. Cheshire, 1968. Str. 59.

taložnog pravilnika kaže: "Kad je prikazana umjetnost ili vještina izvođača, s izvođačem se postupa kao s autorom prikazanog djela."[139] Lubetzky primjenjuje takav postupak u skladu sa svojom definicijom autora koja mora biti primjenjiva na svako djelo, bez obzira na karakter ili vrstu građe u kojoj je djelo sadržano. Autorstvo ne smije biti uvjetovano vrstom građe. Osim argumentom dosljednosti katáložnih pravila koja moraju biti jednako primjenjiva na sve vrste građe, Lubetzky ovakav stav brani i praktičnim razlozima. Ako se zvučni zapis na kojem su predstavljeni radovi različitih autora koje izvodi isti izvođač, čije je ime na jedinici građe istaknuto, unosi u katalog pod naslovom, što je uobičajeni postupak za takve radove, onda će djela koja izvodi isti izvođač biti razbacana u katalogu prema abecedi naslova, što sprečava stvaranje bibliografske jezgre na kojoj je zasnovan katalog. Ovaj je stav Lubetzkog sačuvan u suvremenom anglo-američkom pravilniku. *AACR2* u definiciji osobnog autora kao osobe koja ima glavnu odgovornost za stvaranje intelektualnog ili umjetničkog sadržaja djela, dodaje i napomenu da su u određenim slučajevima izvođači autori zvučnih zapisa, filmova i video-zapisa[140].

Pariška načela raspravljaju o zbirkama u posebnom odjeljku točke 10 posvećene višestrukom autorstvu. S antologijama i zbirkama radova više raznih autora koje imaju posebni stvarni naslov postupa se kao s anonimnim radovima, a za **sastavljača** se izrađuje sporedna kataložna jedinica. *Načela* dopuštaju i iznimku. Kad je sastavljačevo ime navedeno na naslovnoj stranici, glavna se kataložna jedinica izrađuje pod imenom sastavljača. Ova je iznimka dodana zato što je velik broj sudionika Pariške konferencije predlagao alternativno rješenje – unošenje sastavljačeva imena u odrednicu glavne kataložne jedinice uvijek kad se ono nađe na naslovnoj stranici[141].

Ako se usvajanje sastavljačeva imena u odrednici glavne kataložne jedinice argumentira njegovom odgovornošću za odabir i prezentaciju radova u antologiji, sastavljač se izjednačuje s autorom. No i tekst iznimke u točki 10.34 i tekst alternativnog prijedloga u bilješci 10. pokazuju da *Načela* nisu prihvatila potpuno izjednačavanje autora i sastavljača. Sa sastavljačem se postupa kao s autorom samo onda kad je njegovo ime navedeno na naslovnoj stranici.

Postupak sa sastavljačem jasno pokazuje da autorstvo u kataložnom smislu ne zavisi uvijek od neke prethodno utvrđene definicije pojma autor, već o formalnom javljanju podatka na naslovnoj stranici ili o njegovoj istaknutosti.

A. Domanovszky je početkom sedamdesetih godina objavio rad u kojem je pokušao utvrditi da li postoje takvi bibliografski uvjeti za koje

[139] Lubetzky, S. Code of cataloging rules, bilj. 1, pravilo 1.

[140] Anglo-American Cataloguing Rules. 2nd ed. London : The Library Association, 1978. Pravilo 21.1A1.

[141] International Conference on Cataloguing Principles, str. 95 i bilj. 10.

je pristup kataložnoj jedinici putem urednika optimalno rješenje[142]. Rečeno je da su *Pariška načela* iznimno dopustila unošenje katažne jedinice u katalog pod imenom sastavljača, kad je njegovo ime istaknuto na naslovnoj stranici. *AACR1 1967*, izrađen poslije održavanja Pariške konferencije o kataložnim načelima, također dopušta unos antologija pod sastavljačem uz uvjet da antologija sadrži prethodno već objavljivane radove i da je sastavljačevo ime navedeno na naslovnoj stranici[143]. Ovaj je propis promijenjen tek 1975. godine. Domanovszky je utvrdio dva razloga za takav postupak: nejasno utvrđenu granicu između autorskog i uredničkog rada koja dopušta primjenu istovjetnog postupka s autorom i s urednikom, i činjenicu da je osobno ime najkoncizniji i najvidljiviji formalna razlikovna oznaka na knjizi, oznaka koja se i najlakše pamti i koju katalogizatori rabe kao odrednicu iz posve praktičnih razloga. Korisnici kataloga, misli Domanovszky, pamte sastavljačevo ili urednikovo ime ne zato što očekuju da jedinicu u katalogu pronađu pod urednikom, već zato što se radi o osobnom imenu koje se, posebno ako je jedini podatak o odgovornosti na jedinici, najlakše pamti. Kad se podatak o uredniku javlja na jedinici s drugim podacima, on nije prikladan kao pristupnica. Posebno je teško pronaći valjan kriterij za razlikovanje uredničke od sastavljačke odgovornosti, pa je poradi dosljednosti i predvidivosti kataložnih pravila bolje da se sve antologije i zbirke u katalog unose pod stvarnim naslovom. Posebno je zanimljiv implicitni zaključak Domanovszkog da se onda kad bibliografska prezentacija formalnih podataka na jedinici građe ne dopušta logičko, dosljedno i jednoznačno teoretsko objašnjenje, za katalog preuzimaju praktična rješenja. Drugim riječima, napušta se bibliografski pristup i usvaja formalno rješenje. Sastavljač ili urednik može se, dakle, smatrati i autorom u kataložnom smislu zato što se osobno ime, onda kad je jedini ili posebno istaknuti podatak na jedinici građe, najlakše pamti. To je zapravo primjena načela usvajanja imena koje je trajno vezano uz djelo.

[142] Domanovszky upotrebljava izraz urednik (editor) i za urednika i za sastavljača. Domanovszky, A. Editor entries and the principles of cataloging. // Libri 23(1973), str. 307–330.

[143] Anglo-American Cataloging Rules. North American Text, pravilo 5.

ZNAČENJE POJMA AUTOR U KATALOGU

Postupak s različitim vrstama autorstva, odnosno različitim bibliografskim uvjetima u kojima se imena autora javljaju na jedinici građe, u načelu bi trebao biti usklađen s definicijom autora prihvaćenom u kataložnom pravilniku čiji propisi reguliraju organizaciju kataloga. Činjenica je, međutim, da u kataložnim pravilnicima postoje dvije razine na kojima se definira autorstvo. Na prvoj se razini autor definira vrlo općenito, pa se tako, naprimjer, utvrđuje da je autor stvaralac djela ili da je autor osoba odgovorna za intelektualni ili umjetnički sadržaj djela ili se utvrđuje da autor može biti korporativno tijelo itd. Na drugoj se razini, međutim, razini koju zapravo implicitno utvrđuju sama kataložna pravila, mijenja koncept autora naveden u definiciji tako da se samo nekim autorima priznaje autorstvo u kataložnom smislu. I tek na toj drugoj razini zaista se definira autor u kataložnom smislu.

Ne postoji kataložni pravilnik koji bi eksplicitno utvrdio da je autor zapravo ona osoba ili ono tijelo čije je ime ili naziv najistaknutije navedeno na jedinici građe. Ali kataložni pravilnici upravo tu osobu ili to korporativno tijelo smatraju autorom neke bibliografske jedinice. U slučajevima kad bi bibliografska jedinica mogla pripadati dvjema literarnim jedinicama i kad bi očigledno samo detaljna stručna analiza sadržaja mogla utvrditi pravo stanje stvari, kataložni pravilnici rješavaju problem tako da za autora biraju onu osobu čije je ime trajno vezano uz djelo, bilo u pamćenju korisnika, bilo u raznim vanjskim bibliografskim vrelima. Kategorije najistaknutijeg imena na jedinici građe i imena trajno vezanog uz djelo tipične su kategorije vezane uz katalog, koje se, naprimjer, ne mogu susresti izvan kataložnog konteksta, pa niti u inače vrlo bliskoj bibliografiji. Ove su dvije kategorije ujedno i prave definicije autora u kataložnom smislu.

KAZALO CITIRANIH RADOVA

ABBEY, Olivia. The work of the Australian Committee on Cataloguing. // International Cataloguing 17(1988), str. 21–22.

ABRERA, J. B. Bibliographic structure possibility set : a quantitative approach for identifying users' bibliographic information needs. // Library resources & technical services 26(1982), str. 21–36.

ALA Catalog rules : author and title entries. Prelim. ed. Chicago : ALA, 1941.

ALA Cataloguing rules for author and title entries. 2nd ed. Chicago : ALA, 1949.

ALLEN, G. G. Change in the catalogue in the context of library management. IFLA General Conference, Chicago, 1985. 76 UN-4 CAT-1 E.

ANGELL, R. S. The need for a new United States code. // The library quarterly 26(1956), str. 318–330.

ANGLO-American cataloging rules. North American text. Chicago : ALA, 1967.

ANGLO-American cataloguing rules. 2nd ed. / ed. by M. Gorman & P. W. Winkler. London : The Library Association, 1978.

ATWOOD, V. W. Relationship of college and university size to library adaptation of the 1967 AACR. // Library resources & technical services 14(1970), str. 69.

AVRAM, H. D. Authority control and its place. // Journal of academic librarianship 9(1984), str. 331–335.

AVRAM, H. D.; Mac Callum, S. H.; Price, M. S. Organizations contributing to development of library standards. // Library trends 31(1982), str. 197–223.

AVRAM, H. D. Production, dissemination and use of bibliographic data and summary of the conference. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : University of Chicago Press, 1977. Str. 113–135.

AYRES, F. H. et al. Authors versus title : a comparative study of the accuracy of the information which the user brings to the library catalogue. // Journal of documentation 24(1968), str. 266–272.

BAKEWELL, K.G.B. A manual of cataloguing practice. Oxford : Pergamon Press, 1972.

BEAVER, D. de B.; Rosen, R. Studies in scientific collaboration. Part I. The professional origins of scientific co-authorship. // Scientometrics 1(1978), str. 65–84. Part II. Scientific co-authorship, research productivity and visibility in the French scientific elite : 1799–1830. // Scientometrics 1(1979), str. 133–149. Part III. Professionalization and the natural history of modern scientific co-authorship. // Scientometrics 1(1979), str. 231–245.

BENGE, R. C. Libraries and cultural change. London : C. Bingley, 1986.

BERTRAND, J. L. F. L'Académie des sciences et les académiciens de 1666 à 1793. Paris : Hetzel, 1869.

BESTERMAN, T. Les débuts de la bibliographie méthodique. 3ème éd. revue. Paris : La Palme, cop. 1950.

BIBLIOGRAPHIC organization / edited by J. H. Shera and M. E. Egan. Chicago : The University of Chicago Press, 1951.

BLISS, H. E. The organization of knowledge in libraries. 2nd ed. revised and partly rewritten. New York : H. W. Wilson, 1939.

BOURNE, R. The IFLA UBCIM programme. // International cataloguing 16(1987), str. 39–40.

BRAULT, N. The great debate on Panizzi's rules in 1847–1849 : the issues discussed. Los Angeles : The School of Library Service : The University Library, University of California, 1972.

BRYANT, P. Bibliographic access to serials : a study for the British Library. 53rd IFLA Council & General Conference, Brighton, 1987. Str. 9–13.

BRYANT, P. The catalogue. // Journal of documentation 36(1980), str. 133–163.

BRYANT, P. Cooperation resource allocation and the 'win/win' situation. 1988. Rukopis. 6 str.

BRYANT, P. End user requirements of bibliographic records. // Bibliographic records in the book world. S.l. : BNBRF, 1988. Str. 13–19.

BRYANT, P. OPAC research and development in the United Kingdom : paper presented at the Bibliothèque publique d'information of the Centre Georges Pompidou, Paris, 24 October 1986. 24 str.

BUCKLAND, M. K. Bibliography, library records, and the redefinition of the library catalog. // Library resources & technical services 32(1988), str. 299–311

BUTLER, P. The bibliographical function of the library. // Journal of cataloguing & classification 9(1953), str. 3–11

BUTLER, P. The cultural function of the library. // The library quarterly 22(1952), str. 79–91.

CARPENTER, M. Corporate authorship : its role in library cataloging. Westport, Conn. : Greenwood Press, 1981.

CATALOG rules : author and title entries. Boston : ALA, 1908.

CATALOGUE général des livres imprimés de la Bibliothèque nationale. Auteurs. Ouvrages publiés avant 1960. Paris : Imprimerie nationale, 1900–1981.

CATALOGUE général des livres imprimés. Auteurs, collectivités-auteurs, anonymes. Nouvelle tranche. Sér. 1. Caractères latins. Paris : BN, 1960.

CATALOGUS librorum qui hactenus a Facultate Theologiae Parisiensi diligenter examinati censuraque digni visi sunt secundum ordinem alphabeticum juxta auctorum cognomina. Paris, 1544.

CHAN, L. M. AACR6 and the corporate mistique. // Library resources & technical services 21(1977), str. 58–67.

CHAPLIN, A. H. A universal cataloguing code. // The library quarterly 26(1956), str. 337–347.

CHEN, P. P. S. The entity-relationship model : toward a unified view of data. // ACM transactions on database systems 1(1976), str. 9–36.

CLARKE, B. L. Multiple authorship trends in scientific papers. // Science 143(1964), str. 822–824.

COPYRIGHT law of the United States of America. Washington, D. C. : U. S. Government Printing Office, 1991.

CRESTADORO, A. The art of making catalogues of libraries, or a Method to obtain in a short time a most perfect, complete, and satisfactory printed catalogue of the British Museum Library by a reader therein. London : The Literary, Scientific & Artistic Reference Office, 1856.

CURTIUS, E. R. Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje. Zagreb : Matica hrvatska, 1971.

CUTTER, C. A. Rules for a dictionary catalog. 4th ed. rewritten. Reprint. London : The Library Association, 1948. Izvornik: Washington : Govt. Printing Office, 1904.

DIN 1505 (1984) Titelangaben von Dokumenten. Titelaufnahme von Schrifttum. Teil 1. Mai 1984.

DOMANOVSZKY, A. Code-making : a criticism and a proposal. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 14(1968), str. 58–68.

DOMANOVSZKY, A. Editor entries and the principles of cataloging. // Libri 23(1973), str. 307–330.

DOMANOVSZKY, A. Functions and objects of author and title cataloguing : a contribution to cataloguing theory. München : Verlag Dokumentation, 1975.

DUBESTER, H. J. Studies related to catalog problems. // The library quarterly 34(1964), str. 97–105.

DZIATZKO, K. Instruction fuer die Ordnung der Titel im alphabetischen Zettelkatalog der koenigl. und Universitaetsbibliothek zu Breslau. Berlin : A. Asher, 1886.

EDELMANN, R. The treatment of names in Hebrew characters and title entry for Hebrew books. // International Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th–18th October, 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 277–279.

ELLINGER, W. B. Comment. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 155.

ELLINGER, W. B. Non-author headings. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 61–73.

ENCYCLOPAEDIA international. S. l. : Lexicon Publ., 1982.

ENCYCLOPEDIA of library and information science. New York : M. Dekker, 1970–1985.

ERUNSAL, I. E. Catalogues and cataloguing in the Ottoman libraries. // Libri 37(1987), str. 333–349.

FAYEN, E. G. The online catalog. White Plains, N. Y. : Knowledge Industry Publications, 1983.

FAYET, J. La révolution française et la science. Paris : M. Riviere, 1960

FIDEL, R.; Crandall, M. The AACR2 as a design schema for bibliographic databases. // The library quarterly 58(1988), str. 123–142.

FORM and structure of corporate headings. London : IFLA International Office for UBC, 1980.

FOUCAULT, M. What is an author? // The Foucault reader. New York : Pantheon Press, 1984.

FREEDMAN, M. J. Must we limit the catalog? // Library journal 109(1984), str 322–324.

FROST, C. O. The Bodleian catalogs of 1674 and 1738. // The library quarterly 46(1976), str. 248–270.

GAUTIER, T. Kapetan Fracasse. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1985.

GESNER, K. Bibliotheca universalis und Appendix. Facsimilendrucke mit Nachwort von Hans Widmann. Osnabrück : O. Zeller, 1966.

GOLDSCHMIDT, E. P. Medieval texts and their first appearance in print. London : Bibliographical Society, 1943.

GORMAN, M. Changes in cataloguing codes : rules for entry and heading. // Library trends 25(1977), str. 587–601.

GORMAN, M. Implementing changes in cataloguing rules. IFLA General Conference, Chicago, 1985.

GORMAN, M. The first editor of AACR2 looks at the future of cataloging. // OCLC newsletter 192(1991), str. 25–30.

GORMAN, M. Thinking the unthinkable : a synergetic profession : online catalogs go beyond bibliographic control. // American libraries 13(1982), str. 473–474.

GOST 7.26–80. Alfavitnyj katalog. Moskva : Gosudarstvennyj komitet SSSR po standartan, 1980.

GOST 7.0–84. Bibliografičeskaja dejatel'nost'. Osnovnye terminy i opredelenija. Moskva : Gosudarstvennyj komitet SSSR po standartan, 1984.

GROSE, M. W.; Line, M. B. On the construction and care of white elephants : some fundamental questions concerning the catalogue. // Library Association Record 70(1968), str. 2–5.

GULL, C. D. How will electronic information systems affect cataloguing rules? // Library resources & technical services 5(1961), str. 135–139.

GULL, C. D. The impact of electronics upon cataloguing rules. // International Conference on Cataloguing Principles, Paris 9th—18th October, 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 281–290.

HAMDY, M. N. The concept of main entry as represented in the AACR : a critical appraisal with some suggestions : author main entry vs. title main entry. Littleton, Colo. : Libraries Unlimited, 1973.

HAYES, R. M.; Becker, J. Handbook of data processing for libraries. 2nd ed. Los Angeles : Melville, cop. 1974.

HICKEY, D. J. Theory of bibliographic control in libraries. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : The University of Chicago Press, 1977. Str. 19–39.

HOGAN, S. A. Educating users about catalogues and cataloguing : the impossible dream. // International cataloguing & bibliographic control 22(1993), str. 23–26.

HONORE, Suzanne. Le catalogage in France. // International cataloguing 2(1973), str. 3–5.

HORNY, K. L. New turns for a new century : library services in the information era. // Library resources & technical services 31(1987), str. 6–11.

HRVATSKA enciklopedija. Zagreb : Konzorcij hrvatske enciklopedije, 1941–1945.

HUIZINGA, J. Erazmo. Beograd : Nolit, 1980.

HYDE, T. Catalogus impressorum librorum Bibliothecae Bodleiane in Academia Oxoniensi. Oxonii, 1674.

INDEX auctorum et librorum qui ab officio sanctae Rom. & universalis Inquisitionis caveri ab omnibus et singulis in universa christiana republica mandantur. Romae, 1559.

INSTITUTE on cataloging code revision, Stanford University, July 9–12, 1958. Summary of proceedings. Umnoženi tekst.

INSTRUCTION générale relative au service des bibliothèques universitaires du 4 mai 1878. Citirano prema: Maire, A. Manuel pratique du bibliothécaire. Paris, 1896.

INSTRUCTION pour procéder à la confection du catalogue de chacune des bibliothèques sur lesquelles les Directoires ont dû ou doivent incessaminent apposer les scelles. Paris : Imprimerie nationale, 1791.

INSTRUKTIONEN für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken, vom 10 Mai 1899. 2. Ausg. in der Fassung vom 10 August 1908. Berlin : Behrend & Co., 1909.

INTERNATIONAL Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th--18th October, 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981.

ISO 1086 (1975). Documentation. Title-leaves of a book. Genève : ISO, 1975.

JEWETT, C. C. Smithsonian report on the construction of catalogues of libraries : with rules and examples. 2nd ed. Washington, 1853.

JOLLEY, L. The principles of cataloguing. London : Crosby Lockwood & Son, 1961.

JOLLEY, L. Thoughts after Paris. // Journal of documentation 19(1963), str. 47–62.

JURIĆ, Š. Nekoliko slučajeva starijih fingiranih impresuma s imenima mjesta uzetim s područja Jugoslavije. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 10(1964), str. 22–36.

KAISER, J. Systematic indexing. London, 1911.

KALTWASSER, F. G. Entstehung, Strukturen und Anwendung der neuen Regeln für die alphabetische Katalogisierung (RAK). // Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 21(1974), str. 1–22.

KALTWASSER, F. G. The new German cataloguing rules : Regeln für die alphabetische Katalogisierung (RAK). // International cataloguing 3(1974), str. 2–3.

KATZIN, L. J. Multiple authorship : other interpretations. // Science 144(1964), str. 798.

KLAIĆ, B. Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica. Zagreb : Zora, 1968.

KRAFT, M. An argument for selectivity in the acquisition of materials for research libraries. // The library quarterly 37(1967), str. 288.

KRONICK, D. A. Anonymity and identity : editorial policy in the early scientific journal. // The library quarterly 58(1988), str. 221–237.

KRONICK, D. A. A history of scientific and technical periodicals. 2nd ed. Metuchen, N. J. : The Scarecrow Press, 1976.

LAMANNA, C. Letter. // Science 144(1964), str. 952.

LÁSZLÓ, B. Neka pitanja strojnoga razumijevanja prirodnoga jezika. // Informacijske znanosti i znanje. Zagreb : Zavod za informacijske znanosti Filozofskoga fakulteta, 1990. Str. 11–31.

LEDOS, E. G. Histoire des catalogues des livres imprimés de la Bibliothèque nationale. Paris : Bibliothèques nationales, 1936.

LIPETZ, B. A. User requirements in identifying desired works in a large library. New Haven : Yale University Library, 1970.

LONDON, G. The place and role of bibliographic description in general and individual catalogues : a historical analysis. // Libri 30(1980), str. 253–284.

LUBETZKY, S.; Hayes, R. M. Bibliographic dimensions in information control. // American documentation 20(1969), str. 247–252.

LUBETZKY, S. Code of cataloging rules : author and title entry : an unfinished draft. Chicago : ALA, 1960.

LUBETZKY, S. Non-author headings : a negative theory. // Journal of cataloguing & classification 10(1954), str. 147–154.

LUBETZKY, S. Principles of cataloging. Los Angeles : Institute of Library Research, 1969.

MALINCONICO, M. S. Bibliographic data base organization and authority file control. // Authority control : the key to tomorrow's catalog. Phoenix, Az. : Oryx Press, 1982. Str. 1–18.

MALINCONICO, M. S. Technology and standards for bibliographic control. // Prospects for change in bibliographic control. Chicago : The University of Chicago Press, 1977. Str. 74–91.

MALINCONICO, M. S.; Fasana, P. J. The future of the catalog : the library's choices. White Plains, N. Y. : Knowledge Industry Publ., 1979.

MALTBY, A.; Sweeney, R. The UK catalogue use survey. // Journal of librarianship 4(1972), str. 188–204.

MANUAL on bibliographic control. Paris : Unesco, 1983. PGI–83/WS/8.

MARKUSON, B. E. Bibliographic systems : 1945-1976. // Library trends 25(1976), str. 311–328.

MAUNSELL, A. The catalogue of English printed bookes. London : A. Maunsell, 1595.

MAXWELL, M. F. The genesis of the Anglo-American cataloging rules. // Libri 27(1977), str. 238–262.

NEEDHAM, C. D. Organizing knowledge in libraries. London : A. Deutsch, 1964.

NEW rules for an old game : proceedings of a Workshop on the 1967 Anglo-American cataloguing code held by the School of Librarianship, The University of British Columbia, April 13 and 14, 1967. Melbourne : F. W. Cheshire, 1968.

NICHOLAS, D.; Ritchie, M. Literature and bibliometrics. London : C. Bingley, 1978.

NODIER, C. Des artifices que certains auteurs ont employés pour déguiser leurs noms. // Bulletin du bibliophile 1835, str. 1–10.

NORDEN, D. J.; Lawrence, G. H. Public terminal use in an online catalog : some preliminary results. // College & research libraries 42(1981), str. 308–316.

NORME française Z44–059 (décembre 1987). Documentation. Catalogage. Choix des accès à la description bibliographique. Paris : AFNOR, 1987.

NORME française Z44–061 (juin 1986). Documentation. Catalogage. Forme et structure des vedettes noms de personne, des vedettes titres, des rubriques de classement et des titres forgés. Paris : AFNOR, 1986.

NORME per il catalogo degli stampati. Vaticano : Biblioteca apostolica Vaticana, 1930.

NORRIS, D. M. A history of cataloguing and cataloguing methods : 1100–1850. London : Grafton, 1939.

OMOERHA, T. The cataloguing of Arabic materials and the AACR. // International cataloguing 2(1973), str. 4–6.

OPĆA enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. 3. izd. Zagreb : JLZ, 1977–1982.

OSBORN, A. D. The crisis in cataloging. // The library quarterly 11(1941), str. 393–411.

OSBORN, A. D. Relation between cataloguing principles and principles applicable to other forms of bibliographical work. // International Conference on Cataloguing Principles, Paris, 9th–18th October 1961. Report. Reprint. London : IFLA International Office for UBC, 1981. Str. 125–137.

PALMER, R. Computerizing the card catalog in the university library : a survey of user requirements. Littleton, Colo. : Libraries Unlimited, 1972.

PANIZZI, A. Rules for the compilation of the catalogue. // The catalogue of printed books in the British Museum. London : BM, 1841. Vol. 1, str. V–IX.

PERREAULT, J. M. Some perils of the user friendly attitude in cataloging. // Advances in librarianship 14(1986), str. 285–303.

PETTEE, J. The development of authorship entry and the formulation of authorship rules as found in the Anglo-American code. // The library quarterly 6(1936), str. 270–290.

PETTEE, J. Subject headings. New York : H. W. Wilson, 1946.

PRICE, D. J. de Solla. Ethics of scientific publication. // Science 144(1964), str. 655–657.

PRICE, D. J. de Solla. Little science, big science. New York : Columbia University Press, 1963.

The PRUSSIAN instructions : rules for the alphabetical catalogs of the Prussian libraries / translated from the 2nd ed. with an introduction and notes by A. D. Osborn. AnnArbor : University of Michigan Press, 1938.

RANGANATHAN, S. R. Classified catalogue code : with additional rules for dictionary catalogue code. 5th ed. London : Asia Publ. House, 1964.

RANGANATHAN, S. R. Heading and canons : comparative study of five catalogue codes. Madras : S. Viswanathan, 1955.

RANZ, J. The printed book catalogue in American libraries : 1723–1900. Chicago : ALA, 1964.

REGELN für wissenschaftliche Bibliotheken : RAK-WB. Wiesbaden : L. Reichert, 1983.

REGLAS de catalogación. I.Monografías y publicaciones seriadas. S. l. : Ministerio de cultura, Dirección General del Libro y Bibliotecas, 1985.

REGLES de catalogage. 2ème éd. refondue. Berne : Association des bibliothécaires suisses, 1983.

REGOLE italiane di catalogazione per autori. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 1979.

REGOLE per la compilazione del catalogo alfabetico. Roma : Direzione generale delle accademie e biblioteche, 1922.

REGOLE per la compilazione del catalogo alfabetico per autori nelle biblioteche italiane. Roma, 1956.

REGRAS portuguesas de catalogação. I. Cabeçalhos ; Descrição de monografias ; Descrição de publicações em série. Lisboa : Instituto Português do Património Cultural, Departamento de Bibliotecas, Arquivos e Serviços de Documentação, 1984.

RJEČNIK hrvatskosrpskoga književnog jezika. Zagreb : Matica hrvatska; Novi Sad : Matica srpska, 1967.

ROWLEY, J. E. Elektroničko računalo u biblioteci. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1984.

ROWLEY, J. E. Organising knowledge : an introduction to information retrieval. Aldershot, Hants. : Gower, cop. 1987.

RULES for descriptive cataloging in the Library of Congress. Washington, D.C. : Library of Congress, Descriptive Cataloging Division, 1949.

RUSH, J. E. AACR2 from an information scientist's point of view. Cataloguing & classification quarterly 3(1982/83), str. 47–56.

SCOTT, E. The evolution of bibliographic systems in the US : 1876–1945. // Library trends 25(1976), str. 293–309.

SEAL, A. Sharing bibliographic data : paper given at the MARC users' group annual seminar, 1982. 17 str.

SEAL, A.; Bryant, P.; Hall, C. Full and short entry catalogues : library needs and uses. Aldershot, Hants. : Gower, cop. 1982.

SEYMOUR, C. A.; Scholfield, J. L. Measuring reader failure at the catalogue. // Library resources & technical services 17(1973), str. 6–24.

SHENITI, M. Le catalogage et la classification des livres arabes. // Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques 14(1960), str. 109–111.

SHERA, J. H. The foundations of education for librarianship. New York : Becker and Hayes, 1972. Str. 185–190.

SHINEBOURNE, J. User needs, the new technology and traditional approaches to library services. // Journal of information science 2(1980), str. 135–140.

SHORE, M. L. Variation between personal name headings and title page usage. // Cataloguing & classification quarterly 4(1983/84), str. 1–11.

STANOJEVIĆ, St. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. Zagreb : Bibliografski zavod, 1927–1929.

STATEMENT of principles adopted at the International Conference on Cataloguing Principles, Paris, October 1961. Annotated ed. with commentary and examples by E. Verona, assisted by F. G. Kaltwasser, P. R. Lewis, R. Pierrot. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1971.

STEVENS, N. D. [Book without a title] or The bee on the comb : a cataloger's puzzle. // Library resources & technical services 32(1988), str. 164–166.

STROUT, R. F. The development of the catalog and cataloging codes. // The library quarterly 26(1956), str. 254–275.

SWANK, R. The organization of library materials for research in English literature. // The library quarterly 15(1945), str. 49–74.

TAGLIACOZZO, R.; Rosenberg, L.; Kochen, M. Access and recognition : from user's data to catalog entries. // Journal of documentation 26(1970), str. 230–249.

TAGLIACOZZO, R.; Kochen, M. Information-seeking behavior of catalog users. // Information storage and retrieval 6(1970), str. 363–381.

TAGLIACOZZO, R.; Kochen, M.; Rosenberg, L. Orthographic errors patterns of author names in catalog searches. // Journal of library automation 3(1970), str. 93–101.

TAIT, J. A. Authors and titles : an analytical study of the author concept in codes of cataloguing rules in the English language from that of the British Museum in 1841 to the Anglo-American rules 1967. London : C. Bingley, 1969.

TANABE, H. Bibliographic information interchange in East Asia. // International cataloguing 16(1987), str. 21–22.

TATE, E. L. Main entries and citations : one test of the revised cataloging code. // The library quarterly 33(1963), str. 172–191.

TAYLOR, A. Book catalogues : their varieties and uses. Chicago : The Newburry Library, 1957.

TAYLOR, A.; Mosher, F. J. The bibliographical history of anonyms and pseudonyms. Chicago : Chicago University Press, 1951.

TAYLOR, A. G.; Maxwell, M. F.; Frost, C. O. Network and vendor authority systems. // Library resources & technical services 29(1985), str. 195–205.

TILLET, B. B. Bibliographic relationships in library catalogues. // International cataloguing & bibliographic control 17(1988), str. 3–6.

URQUHART, D. J. Načela bibliotekarstva. Rijeka : Izdavački centar Rijeka, 1986.

VERONA, E. Abecedni katalog u teoriji i praksi. 2. preradeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1971.

VERONA, E. Corporate headings : their use in library catalogues and national bibliographies. London : IFLA Committee on Cataloguing, 1975.

VERONA, E. Form headings in catalogues of the past and present. // Library resources & technical services 6(1962), str. 295–317.

VERONA, E. A historical approach to corporate entries. // Libri 7(1956), str. 1–40.

VERONA, E. Literary unit versus bibliographical unit. // Libri 9(1959), str. 79–104.

VERONA, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Društvo bibliotekara Hrvatske, 1970. Prvi dio: Odrednice i redalice.

VERONA, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983–1986. Prvi dio: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986. Drugi dio: Kataložni opis. 1983.

VERONA, E. Univerzalna bibliografska kontrola i međunarodno ujednačavanje kataložnih postupaka. // Informatologia yugoslavica 8(1976), str. 1–22.

WALKER, S. The free language approach to online catalogue : the system. // Keyword catalogues and the free language approach. Bath : University Library, 1985.

WILSON, P. The catalog as access mechanism : backgrounds and concepts. // Library resources & technical services 27(1983), str. 4–17.

WILSON, P. Two kinds of power : an essay on bibliographical control. Berkeley ; Los Angeles : University of California Press, 1968.

WINGER, H. W. Aspects of librarianship : a trace work of history. // The library quarterly 31(1961), str. 321–335.

WRIGHT, W. E. La révision des règles de catalogage aux Etats-Unis. // Bulletin de l'Unesco à l'intention des bibliothèques 9(1955), str. 140–142.

ZAKON o autorskom pravu. // Narodne novine 53(1991).

ZAKON o autorskom pravu i srodnim pravima SR Nemačke : od 9. septembra 1965. godine. Beograd : Institut za uporedno pravo, 1967.

ZWEIG, S. Erazmo Roterdamski. Sarajevo : Narodna prosvjeta, 1957.

YEE, M. M. Attempts to deal with the 'crisis in cataloging' at the Library of Congress in the 1940's. // The library quarterly 57(1987), str. 1–31.

IMENSKO KAZALO

A

Abrera, J. H. 28
Allen, G. G. 52
Angell, R. S. 94
Aristotel 108
Atanazije 98
Atwood, V. W. 69
Audiffredi, Giovan Battista 67
Augustin, Aurelije 103
Avram, Henriette D. 52
Ayres, F. H. 109–110, 112

B

Bacon, Francis 104
Baillet, Adrien 16
Bakewell, K. G. B. 25, 68
Bale, John 96
Balzac, Honoré de 108
Beaumont, Francis 126
Benge, R. C. 17
Bertius, Petrus 47
Bertrand, J. L. F. 104
Besterman, Theodore 12, 18, 95, 98
Bishop, W. Warner 70
Bliss, Henry Evelyn 40, 47
Bodley, Thomas 32
Boecije 97, 131
Bonaventura, Sv. 101
Boston, John, of Bury 16
Bourne, Ross 84
Broz, Ivan 117
Bryant, Philip 28, 52, 64–65
Buckland, Michael 12
Butler, Pierce 11, 16, 40-41, 65, 86, 89

C

Carpenter, Michael 81, 107, 119, 121–122
Chan, Lois M. 106
Chaplin, A. H. 70, 94
Chaucer, Geoffrey 131
Chen, P. P. S. 57
Christiane F. 83
Ciceron 99
Clapp, W. V.15
Clarke, B. L. 127
Cochrane, John 69
Collier, John Payne 13, 60
Crestadoro, Andrea 10, 75
Curtius, Ernst Robert 97–98, 99, 101, 102
Cutter, Charles A. 38–39, 44, 47–49, 51, 52, 53, 72, 74, 79, 87, 88. 89, 93, 119, 121, 127, 129, 131, 132

D

Demetrije iz Magnezije 99
Dickens, Charles 24, 25, 26
Domanovszky, Akos 39, 43, 47, 51, 65–66, 72–73, 124, 133, 134
Dunkin, Paul S. 72
Dziatzko, Karl Franz Otto 131

E

Edelmann, R. 95
Ellinger, W. B. 44, 78
Elzevir 48
Erazmo Roterdamski 99, 102–103
Erunsal, I. E. 95
Euripid 102

Fasana, Paul J. 53
Fayet, Joseph 105
Fischart, Johann 18
Fletcher, John 126
Foucault, Michel 108
Freedman, M. J. 53
Frost, Carolyne O. 61

G

Galen 99
Galilei 104
Gautier, Théophile 19
Gelasije, papa 98
Gerson, John 101
Gesner, Konrad 11, 96, 99
Goethe, Johann Wolfgang 83
Goldschmidt, E. P. 17, 100–101, 102
Gorman, Michael 15, 51, 54–57, 70
Grolier, Jean 48
Grose, M. W. 52

H

Hamdy, M. Nabil 111–115
Hayes, Robert 62
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 106
Hickey, Doralyn J. 16, 47
Hipokrat 108
Hogan, S. A. 26
Holbach, Paul Heinrich Dietrich 104
Honoré, Suzanne 70, 86
Horacije 128
Horny, K. L. 115
Hugo, Victor 19, 31
Huizinga, Johan 99, 102–103
Hyde, Thomas 23, 61, 67, 82, 87, 126

I

Ivković, Franjo 117

J

James, Thomas 16, 32, 98
Jeronim, Sv. 16, 97
Jewett, Charles Coffin 17, 53, 74, 120, 129
Jolley, Leonard J. 10, 44, 116, 128
Julije II., papa 102
Julije Afrički 16, 97
Jurić, Šime 83

K

Kaiser, J. 40
Kalimah 16, 18
Kaltwasser, Franz Georg 73
Kant, Immanuel 106
Kelvin, William Thomson 104
Kesterčanek, Vladimir 84
Klaić, Bratoljub 117
Kraft, M. 90
Kronick, David A. 103, 104, 105, 126

L

Lamanna, C. 128
László, Bulcsú 9
Lawrence, G. H. 27
Ledos, Eugène-Gabriel 16, 23, 32
Line, M. B. 52
Lipetz, Ben Ami 27, 28
Locke, John 106
London, Gertrude 10
Lubetzky, Seymour 11, 14, 36, 37, 44, 49, 50, 53, 59, 60, 61, 62–63, 72, 76–78, 88–90, 93, 114, 132–133
Luther, Martin 103

M

Malcolm X. 83
Malinconico, Michael S. 53, 62, 68, 69, 96, 107
Manuzio, Aldo 48, 102
Marat, Jean Paul 105
Maunsell, Andrew 59, 95, 96
Maxwell, M. F. 73
Moller, Johannes 99
Mosher, F. J. 16, 97, 99

N

Needham, C. D. 11
Newton, Isaac 105
Nicholas, D. 127
Nodier, Charles 103
Norden, D. J. 27
Norris, Dorothy May 32, 87, 90

O

Omoerha, T. 94
Origen 97, 98

Orozije 99
Osborn, Andrew D. 71, 72, 81, 114

P

Palmer, R. 27, 28
Panizzi, Antonio 13, 14, 23, 36, 46, 47, 48, 53, 57, 59–60, 67, 69, 73, 75, 76, 87, 88, 119, 120, 127, 129, 131
Perreault, J. M. 85
Pettee, Julia 36, 42, 49, 61, 89, 93
Placcius, Vincent 16
Plinije Mlađi 99
Plinije Stariji 99
Price, D. J. de Solla 127

R

Rabelais, François 18, 103
Ranganathan, S. R. 19, 40, 70, 78–80, 96, 114, 127, 129
Ranz, Jim 17
Ritchie, M. 127
Rosier, opat 68
Rousseau, Jean-Jacques 106
Rowley, Jennifer E. 62

S

Salvijan 102
Seal, A. 28
Seneka Mlađi 99
Seneka Stariji 99
Sheniti, Mahmud 94
Shera, Jesse H. 12
Shinebourne, J. 115
Shore, M. L. 109
Sikst iz Siene 98
Simler, Giosia 96
Sinjavski, Andrej Donatovič 103
Solženjicin, Aleksandr Isajevič 103
Spalding, C. Sumner 51
Speyer, Johann von 106
Stanojević, Stanoje 117
Strout, Ruth French 9, 68, 94
Sulpicije Sever 102
Swank, R. 25

T

Tagliacozzo, R. 27, 110
Tait, James A. 73–74, 76, 85, 110
Tanabe, H. 95
Tate, Elizabeth L. 27, 109
Taylor, A. 16, 97, 99
Taylor, A. G. 25
Terc, Abram v. Sinjavski, Andrej Donatovič
Tertulijan 98
Tillet, Barbara 57–59
Toma Kempinski 100, 101
Trebst, H. 43

U

Urquhart, Donald J. 11

V

Verona, Eva 33, 35, 44, 46, 47, 50–51, 61–62, 70, 87, 107, 119

W

Walker, Stephen 65
Walton, Isaac 105
Wilson, Patrick 11, 36–39, 41, 63–64

Z

Zola, Emile 84
Zweig, Stephan 102

PREDMETNO KAZALO

AACR1967 44, 73, 74, 112, 124, 134
AACR2 57, 71, 83, 85, 111, 121, 123, 133
abecedni indeks 11, 46, 47
abecedni katalog 20, 47, 48, 61, 87, 125
– naziv 43–46
– zadaće 25, 47–65, 112
abecedni raspored 47, 87
adaptacija 37, 119, 125
adresat 126
AFNOR 69–70, 123
AGRICOLA 63
ALA Catalog Rules (1941) 74
ALA Cataloging rules for author and title entries (1949) 74, 77, 124, 132
American Library Association v. Američko bibliotekarsko društvo
Američko bibliotekarsko društvo 26, 49
Američko kemijsko društvo 12
analitička kataložna jedinica 35, 38, 58
Anglo-American Cataloging Rules v. *AACR1967* i *AACR2*
anglo-američka kataložna pravila v. *AACR1967*; *AACR2*, *Catalog rules* (1908)
anonim v. anonimno djelo
anonimna publikacija v. anonimno djelo
anonimno djelo 46, 60, 61, 69, 76, 80, 83, 86, 88, 89, 100, 120, 128, 131
– razlozi za objavljivanje 102–104
anonimno klasično djelo v. anonimno djelo
antologija 119, 126, 127, 131, 132, 133, 134
apelativ 83
apokrifi
– popisi 98
asindetički katalog 25
autor 36, 42, 89
– definicija 117–120, 135
– komentara 94
– primljen u izbor 98
– supstitut za 89, 132
– školski 98, 99
v. i: podatak o autoru
autorovo ime 44, 45, 60, 66, 80, 84, 85, 86, 90
– kao identifikacijski element 94, 107–108, 109–112
– na naslovnoj stranici 82
– način navođenja 81
– oblici 36, 37, 75, 76
– osobno ime u odnosu na prezime 95–96, 99
– u arapskim knjigama 94–95
– u hebrejskim knjigama 95
– u jedinstvenoj odrednici 89
– u obliku apelativa 83
– u obliku inicijala 59, 83
– u obliku titlonima 83
– u pretraživanju 55–56
– u turskim knjigama 95
– utvrđeni oblik 80
– za identifikaciju japanske, kineske i korejske građe 95
v. i: podatak o autoru
autorska odrednica 44, 61, 78, 79, 81, 88, 96, 106, 109, 112
autorski katalog 44, 48, 111
autorsko-naslovni katalog 20, 43, 44
autorsko pravo 106, 116, 119, 120, 123, 131
autorstvo 62, 89, 90
– kao intelektualna odgovornost 123–125
– kao sredstvo identifikacije 107
– kao sredstvo organiziranja zbirke 115
– kao stvaralaštvo 118–120

autorstvo
– lažno ili pogrešno pripisano 83–84, 100–101
– načelo 76–77, 81, 112
– u zapadnoj kulturi 94–96
– utvrđivanje 97, 116
– vrste 125–130
v. i: autorstvo nastalo suradnjom; korporativno autorstvo; suautorstvo; višestruko autorstvo
autorstvo nastalo suradnjom 126, 129–130

Biblija 46, 59, 87, 88, 97
bibliograf 15–19
bibliografija 36, 38, 86, 95, 97, 114, 135
– izmišljenih knjiga 18
– uspoređena s katalogom 9, 11–13
– tekuća francuska 12
bibliografska jedinica 32–34, 36, 37, 38, 39–42, 48, 49, 51, 58, 62, 65–66, 67, 85, 88–89, 116, 117, 119, 127, 135
– identifikacija 80, 86, 93, 110, 113–114, 116
bibliografska katalogizacija 13–15
bibliografska kontrola 36, 38, 39, 62
bibliografska obavijest 42
bibliografska organizacija 15
bibliografski opis 13
bibliometrijsko istraživanje 127–128
biografska napomena 16
Biological Abstracts 63
Bodleian Library v. Bodleiana
Bodleiana 16, 23, 32, 47.61, 82, 98, 125
Bowker 12
Britanska knjižnica 29
– *General Catalogue of the Printed Books* 47, 69
v. i: Knjižnica Britanskog muzeja, Nacionalna posudbena knjižnica za znanost i tehnologiju (Boston Spa)
British Library (London)
v. Britanska knjižnica
British Museum rules 74, 80
British Museum rules (1841)
v. Panizzijeva pravila

Catalog rules (1908) 74, 123
CCR (1960) 36, 44, 49, 73, 74, 88, 133
Chemabs 63
CIP 79, 85

časopis v. periodičke publikacije

Datastar 65
desiderata 9
deskriptivna katalogizacija 13–15
DIALOG 64
disertacija 126
disertant 126
diskoteka 33
djelo 35, 36–39, 58, 62, 75, 88–89, 117, 118
dokumentacija 40
dostupnost
– knjižnične građe 54
– primjeraka 38
dramatizacija 37, 58, 119
dubleta 32

ekspertni sustav 115

faksimil 58
filatelističke marke 31
film 31, 35, 119, 133
formalna odrednica 44, 45, 54, 60, 76, 78, 80, 87, 89, 90
formalni katalog 43

glavna kataložna jedinica 36, 58, 66, 79, 89, 90, 93, 106, 111–112
– za sastavljača 133
globusi 31
godina izdavanja 28, 29, 57
– izostavljanje 82–83
– u arapskim knjigama 94
grafičke mape 31
grafički listovi 31
gramatička metoda (ulaganje) 120
gramofonska ploča 31, 32–33

himnarij 131
homonimija 99
hrestomatija 127, 131

IFLA 71
– Generalna konferencija, 1985, Chicago 52
igračke 31
ilustrator 84
ime v. autorovo ime
imenski katalog 44, 45
imitacija 119
impresum
– fingirani 83–84
– kao identifikacijski element 94

indeks 62–63, 126
– usporeden s katalogom 10–11
– zabranjenih knjiga 46, 98
v. i: abecedni indeks
Instruction fuer die Ordnung der Titel im alphabetischen Zettelkatalog der koenigl. und Universitaetsbibliothek zu Breslau (1886) 131
Instruktionen für alphabetischen Kataloge der prussischen Bibliotheken
v. *Pruske upute*
inventar 9, 10
inventarna knjiga 23
inventarni broj 10
ISBD 14–15, 81, 85, 111
ISBD(M) 70
ISBN 82
ISO 70, 82
istraživanje korisnika v. studije korisnika
izvođač 130, 132–133
izvorni stvarni naslov 82
izvornik 58, 77–78, 88
– godina izlaženja 82

jedinica knjižnične građe 22, 31, 32, 35, 38, 51
– identifikacija 11, 81, 93
– smještaj 38, 54
jedinstvena odrednica 75, 83, 86, 88, 89
jedinstveni stvarni naslov 58, 75, 80, 89

kasete 31
katalog
– ciljevi 19, 48–49
– crkvene knjižnice u Glastonburyju 90
– definicija 9, 86
– etimologija 9
– glavni 31, 47
– inventarska zadaća 38
– istraživanja 26–29, 55, 109–111, 115
– na listićima 12, 20, 52, 53, 56, 57, 64, 68, 69
– na mikroobliku 20, 52, 53–54, 56
– naslovni 110, 111
– nastanak 46–47
– nepostojeće građe 18
– online v. strojno čitljiv k.
– organizacija 10, 11, 35, 74–90
– posebni 31
– pragmatički aspekt 26–29
– računalni v. strojno čitljiv k.
– serijskih publikacija 20
– sintaktički aspekt 24–26, 67
– sistematski v. stručni k.
– srednjovjekovni 87
– svrha 19–20
– tiskan u obliku knjige 20, 46, 47, 53, 56, 57, 59, 68, 125
– vrste 20
– usporeden s bibliografijom 11–13
– usporeden sa sustavom za pronalaženje obavijesti 63–65
– zadaće 19, 25, 35, 38–39, 42, 60, 66, 74, 76, 87, 88, 89
– zastupnički aspekt 22–24, 60, 66, 67
v. i: abecedni k.; asindetički k.; autorski k.; autorsko-naslovni k.; formalni k.; imenski k.; knjižarski k.; matični k.; mjesni k.; predmetni k.; sindetički k.; strojno čitljiv k.; stručni k.; stvarni k.; trgovački k.; ukršteni k.; viševrsni k.
katalogizacija 115
– centralizirana 69
– kooperativna 14
– prenatalna v. CIP
– u publikaciji v. CIP
v. i: bibliografska k.; deskriptivna k.
katatožna jedinica 22, 26, 31, 32, 33, 34–35, 36, 39, 65–67, 75, 79, 80, 85
– s crticom 24, 58, 59
– veze 24, 57–59
v. i: analitička k. j.; glavna k. j.; pregledna k. j.; sporedna k. j.
kataložni listić 34
kataložni opis 13, 23
kataložni pravilnik 10, 15, 35, 37, 45, 49, 58–59, 62, 67–74, 80, 85, 93, 117, 127–128, 135
– anglo-američki v. *AACR1967*; *AACR2*, *Catalog rules* (1908)
– *British Museum rules* (1841) v. Panizzijeva pravila
– Cutterov *Rules for a dictionary catalog* v. *Pravila za ukršteni katalog* (1876)
– hrvatski v. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*
– francuski v. AFNOR; Upute francuske vlade (1791)
– Lubetzkyjev *Code of cataloging rules* v. *CCR* (1960)
– njemački v. RAK; *Pruske upute*; *Instruction fuer die Ordnung der Titel im alphabetischen Zettelkatalog der koenigl. und Universitaetsbibliothek zu Breslau* (1886)

katiložni pravilnik (nast.)
– portugalski v. *Regras portuguesas de catalogação* (1984)
– sovjetski v. sovjetski bibliografski standardi
– španjolski v. *Reglas de catalogación* (1985)
– švicarski v. *Règles de catalogage* (1983)
– talijanski v. *Regole italiane di catalogazione per autori* (1979)
v. i: *ALA Catalog rules* (1941); *ALA Cataloging rules for author and title entries* (1949); *British Museum rules*; *Rules for descriptive cataloging in the Library of Congress* (1949)
kazalo v. indeks
klasifikacija (knjiga) 40
knjiga 31, 35, 36
– arapska 94
v. i: knjižna građa
knjižarski katalog 46, 94, 125, 126
knjižna građa 32
knjižnica
– zadaća 40–41
v. i: nacionalna k.; stručna k.
Knjižnica Britanskog muzeja 13, 48
v. i: Britanska knjižnica
knjižničar 15–19
knjižnična građa 31, 33, 126
– organizacija 15, 65–67
– smještaj 21
– u slobodnom pristupu 19
v. i: jedinica knjižnične građe
koautorstvo v. suautorstvo
komentar 58, 94, 126
Kongresna knjižnica 14, 57, 75, 89, 106, 109
konkordancije 126, 129, 131
korespondencija 126, 130
korespondent 126
korisnici 18, 21, 26, 29, 79
– kako pamte podatke s naslovne stranice 85, 109–111
– zahtjevi 63
v. i: studije korisnika
korporativna odrednica 109, 120
korporativno autorstvo 106, 116, 119, 120–123, 125
korporativno tijelo 86, 87, 122–123, 124, 125, 131, 135
Kraljevska knjižnica (Paris)
v. Nacionalna knjižnica (Paris)

kritika 58

Library of Congress v. Kongresna knjižnica
libreto 126
literarna jedinica 35–36, 49, 50, 61, 62, 66, 85, 116, 117, 135
– identifikacija 80, 86, 87, 88, 89, 119
– okupljanje 80, 86, 112, 125
Lockheed 12, 65

MARC zapisi 57
materijalni opis 58
matični katalog 20
medalje 31
Međunarodna konferencija o kataložnim načelima, 1961., Paris 45, 50, 51, 59, 70, 81, 85, 86, 114, 120, 128, 134
Međunarodna organizacija za standardizaciju v. ISO
Međunarodni kongres knjižničara, 1910., Bruxelles 70
Međunarodni standardni bibliografski opis v. ISBD
Međunarodni standardni knjižni broj v. ISBN
mehanička metoda (ulaganje) 120
mjesni katalog 20, 108
mikrooblici 31

nabava 56
Nacionalna knjižnica (Paris) 12, 16, 23, 32, 45, 68
– *Catalogue général des livres imprimés* 46
nacionalna knjižnica 32, 84
Nacionalna posudbena knjižnica za znanost i tehnologiju (Boston Spa) 11
načelo pariteta 39
nakladnički popisi 19
nakladnik 18, 23, 48, 49, 80, 82, 83, 84–85, 86, 123, 124, 130
napomene 50, 58
– o sadržaju 28, 58
naručivanje 56
naslov v. stvarni naslov
naslovna stranica 70, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81
– jezik 85
– normiranje 79–80, 82, 83, 85, 115
– s lažnim podacima 84
National Union Catalog 109
neknjižna građa 31, 32, 85, 109

nevidljiva uputnica 25
niz publikacija 58
nosilac teksta 37–38
note 31

obavijesna jedinica 39–42, 63
obavijest 39–42
obrada 56
OCLC 75
odrednica 59, 60, 67, 68, 80, 114, 127
– ne-autorska 78
– oblik 113
– tematska 90
– vrsna 87
v. i: autorska o.; formalna o.; jedinstvena o.; korporativna o.; predmetnica; pristupnica; stvarna o.
OPAC 64–65
Opća bibliografska kontrola (UBC) 38
Opći katalog tiskanih knjiga Britanskog muzeja v. Britanska knjižnica, *General Catalogue of the Printed Books*
Opći katalog tiskanih knjiga francuske Nacionalne knjižnice v. Nacionalna knjižnica (Paris), *Catalogue général des livres imprimés*
osobno obilježje 17, 99

Panizzijeva pravila 48, 57, 60, 69, 75, 120, 131
parafraza 37, 119
Pariška konferencija v. Međunarodna konferencija o kataložnim načelima, 1961., Paris
Pariška načela 34, 35, 45, 50, 51, 74, 124, 129, 133–134
parodija 58, 119
periodičke publikacije 29, 58, 60, 76, 126
– anonimnost 103, 105
v. i: serijske publikacije
pertinentnost 63
pisma 126
pjesmarice 131
plakati 31
podatak o autoru 28, 29, 37, 109
– nespretno ili nejasno stiliziran 84
– netočan ili odsutan 66, 80, 83, 86, 116, 117
v. i: autorovo ime; podatak o odgovornosti
podatak o izdanju 58
podatak o odgovornosti 81
v. i: podatak o autoru

popis
– desiderata 9
– naručenih knjiga 9
popratna građa 59
posudba 56
Pravila Britanskog muzeja v. *British Museum rules*; Panizzijeva pravila
Pravila za deskriptivnu katalogizaciju Kongresne knjižnice v. *Rules for descriptive cataloging in the Library of Congress* (1949)
Pravila za sveučilišne knjižnice (1878) 45
Pravila za ukršteni katalog (1876) 44, 48–49, 72, 74, 87, 129
Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga 46, 50, 121, 123, 130
pravna odgovornost 124
pravna osoba 119
predmetni katalog 43
predmetnica 28, 41, 54, 78, 80, 87, 89, 90, 114
predmetno kazalo 41–42
pregledna kataložna jedinica 25, 90
prenatalna katalogizacija v. CIP
prerada 37, 75, 77, 119, 125, 127
prevodilac 44, 60, 76, 81, 84, 119, 121, 124, 131
prezime v. autorovo ime
primjerak 36–39
prijevod 58, 61, 76, 82, 88, 125, 127
priređivač 84
pristupnica 27, 28, 48–49, 54, 55, 57, 81
– definicija 67
– nekonvencionalna 55, 56
privilegij 106
prodajni katalog v. trgovački katalog
Program kooperativne katalogizacije 14
promotor 126
prospekti 31
prozirnice 31
Pruske upute 23, 88, 129, 131
– američki prijevod 70–71
pseudonim 59, 61, 83
– razlozi za uporabu 103
publikacija 31, 35, 36, 38, 51

računalni katalog v. strojno čitljiv katalog
RAK 45, 70, 71, 123
razglednice 31
Regeln für wissenschaftliche Katalogisierung v. *RAK*

regesta 131
Reglas de catalogación (1985) 45, 121, 123
Règles de catalogage (1983) 123
Regole italiane di catalogazione per autori (1979) 45, 121, 123, 130
Regras portuguesas de catalogação (1984) 45
relevantnost 42, 63, 64
rukopis 17, 32, 35, 52
Rules for descriptive cataloging in the Library of Congress (1949) 49

sadržajno samostalan rad 33–34
sastavljač 82, 84, 112, 119, 124
– antologije 119, 130, 131, 132, 133
– bibliografije 124
– kao autor 130–134
Science Citation Index 62
serijske publikacije 31
v. i: periodičke publikacije
signatura 21, 28, 31
– u bibliografiji 12
sindetički katalog 25
sistematski katalog v. stručni katalog
skupni stvarni naslov 82
službe za izradu sažetaka 56
službene publikacije 78
sovjetski bibliografski standardi 46, 123
sporedna katáložna jedinica 35, 36, 50, 58, 66, 67, 80, 111–113
– usporedena s uputnicom 90
strojno čitljiv katalog 10, 20, 25, 28, 39, 48–49, 51–59, 64–65, 111–112
v. i: OPAC
stručna knjižnica 40
stručni katalog 16, 46, 47, 48, 59
studije kataloga v. katalog, istraživanja
studije korisnika 26–29
stvarna odrednica 79
stvarni katalog 20, 43
stvarni naslov 28, 29, 44, 45, 54, 78
– kao identifikacijski element 107, 109–111, 114
– u arapskim knjigama 94
– u hebrejskim knjigama 95
– u islamskim knjigama 95
suautorstvo 116, 125, 126–127, 129, 130
sustav za pronalaženje obavijesti
– usporeden s katalogom 63–64
Sveučilišna knjižnica (Leyden) 47
Sveučilišna knjižnica (Oxford) v. Bodleiana
Sveučilište u Bathu. Centar za katáložna istraživanja 28, 29
Svjetski kongres knjižnica i bibliografija 1, 1929, Roma 70

tajnost podataka 57
tekst 36–39, 40, 108
– utvrdivanje autentičnosti 97
tekstologija 16, 97
tezaurus 65
titlonim 83
trgovački katalog 46, 94
Tridentski koncil 98
trivijalna književnost 83

UBC v. Opća bibliografska kontrola
ukršteni katalog 43, 49
UNIMARC 58
Univerzalna konvencija o autorskom pravu 106
Upute francuske vlade (1791) 24, 68
uputnica 25, 36, 67, 75, 76, 79, 83, 89, 113
– objasnidbena 58
– unakrsna 58, 113
– usporedena sa sporednom katáložnom jedinicom 90
– za suautora 126
– za urednika 131
v. i: nevidljiva u.
urednik 44, 60, 76, 81, 82, 84, 90, 112, 121, 124
– antologije 119, 124, 131
– kao autor 130–134
uvez 48, 93
– priprema grade za 56
– u srednjovjekovnim knjižnicama 100–101

versifikacija 119
video-zapisi 133
videokasete 31
višerazinski opis 58
višestruko autorstvo 116, 127–129, 133
viševrsni katalog 20

začetnik 118–119, 123, 131
zajedničko autorstvo v. autorstvo nastalo suradnjom
Zakon o autorskom pravu 130–131
Zakon o tisku 124
zbirka v. antologija
zbornik 131
zemljopisne karte 131
zvučni zapisi 31, 35, 133

SUMMARY

THE LIBRARY CATALOGUE AND AUTHORSHIP

This book consists of two parts, which can be read as separate texts or as components of the same work. In the first section, entitled 'The Library Catalogue', the structure of library catalogues is elaborated on and discussed in detail. The catalogue is compared to bibliographies and other lists of library materials produced and used in libraries; the distinctive features of the catalogue, which make it a unique library tool, are described. A short historical account of the evolution of the catalogue from a simple finding aid, which served as an inventory and helped in identifying library materials, to a complex and refined tool which offers additional information on authors, works and bibliographic history is given.

The distinction between a bibliographer and a librarian is discussed and found to be superficial, since the same quantum of knowledge is required for both types of work. The reason for the fact that modern encyclopedias and similar reference books contain entries in which eminent librarians are qualified primarily as scholars or poets, but never as librarians, is found to be engrained in the attitude of librarians themselves, who tend to depreciate the knowledge they need to have in order to perform their work in the library adequately. The aims, varieties and characteristics of catalogues are discussed. Three main aspects of the catalogue are identified: representative, syntactic and pragmatic.

The representative aspect allows the catalogue to perform its primary function: the identification or representation of the library materials units. The majority of catalogue entries are representatives of library material units. They enable the catalogue to function as an intermediary between users and library materials.

The syntactic aspect provides a much broader insight into the collection held at the library. It allows the user to navigate from a catalogue entry for a specific bibliographic unit to a number of other entries which are related to the first entry either formally or contextually. The syntactic aspect depends on the adequate performance of a spe-

cial kind of catalogue entry, called reference entries, although some syntactic features are incorporated in the representative catalogue entries as well.

The third aspect is called pragmatic, and is related to the way the catalogue corresponds with its users. Numerous catalogue and user studies carried out from the thirties to the present day characterize this aspect of the catalogue.

The structure of the catalogue is described, beginning with basic concepts such as: library materials unit, bibliographic unit, literary unit, catalogue entry, work, text and copy. The distinction between bibliographic unit and unit of information is also discussed. The alphabetical author/title catalogue is dealt with in detail: its traditional names used in various countries are discussed, and its development from the printed trade catalogues and church indexes of forbidden books dating back to the 16th century, to today's sophisticated machine-readable catalogues, is delineated. Various opinions on its functions found in well-known authors and standard texts (Cutter, Panizzi, Pettee, Lubetzky, Verona, Statement of Principles, Malinconico) are discussed. The changes brought by the advent of machine-readable catalogues and shown in the texts by Gorman, Malinconico and Tillet are commented upon. The catalogue is organized according to a set of rules stipulated in a catalogue code. Cataloguing codes are seen as governing the representative and syntactic aspects of the catalogue. A succinct survey of the best known cataloguing codes is presented, starting with the Instructions of the French Revolutionary Government issued in 1791, and ending with the revised edition of AACR2 in 1988. Different attitudes present in the treatment of library materials prescribed by the codes are pointed out, and it is concluded that all codes can be grouped into two classes, called formal and bibliographical. Codes which practice the formal approach rely heavily upon the bibliographic data found on publications and do not expect a cataloguer to investigate further in order to verify, correct, or amend data. In spite of the existence of an ISO standard on title-leaves of books and various national standards which prescribe the bibliographic data which should appear on published materials, publishers and printers do not conform to the standards for various reasons. Possible causes for the appearance of incorrect, incomplete, ambiguous or forged bibliographic elements are stated. Formal cataloguing rules which have to be applied to publications with incomplete, incorrect, ambiguously stated or even false data confront the cataloguer with a dilemma: conform to the rules and diminish the possibility of identification of the bibliographic unit, or make an exception to the rules. Furthermore, the consistent application of formal cataloguing rules seriously undermines the concept of literary unit, an important means of organizing catalogues in large research libraries. Codes with a bibliographical approach place the author, the author's works and various editions of his or her works in the center of attention. These codes usually pre-

scribe the collocation of catalogue entries for similar materials, apart from the collocation achieved by simple alphabetization. Examples are: collocating all works by the same author, gathering materials of the same kind, placing complete or selected works by an author at the beginning of a series of catalogue entries for the author's works, entering anonymously published works under the author headings if the author has been established, and the use of uniform titles.

There is not a single cataloguing code, however, which could be considered a pure representative of either the formal or the bibliographical approach. Modern codes, based on the ISBDs, tend toward the formal approach, but they still accept the principle of authorship as the basis upon which a catalogue is organized. This is explained by the fact that the choice of the author's name as the main identificatory and gathering element introduces the notion of value in the catalogue and allows the user to evaluate the library collection.

In the second part of the work, entitled Authorship, the fact that the statement of authorship is considered the most important element in the catalogue of Western libraries is discussed further. A completely different attitude toward the author is found in Oriental (Arabic, Hebrew, Ottoman, Japanese and Korean) books. Attempts to explain the absence of authors' names on books in those parts of the world are commented upon. Authorial attributions of texts in Western civilization are found to date back to the 3rd century. The determination of the authenticity of texts was a legitimate concern of Western scholarly work (bibliography and textology) until the end of the Reformation. Attribution of authors' names to texts gave authority to the texts and made them acceptable for use in liturgy and teaching. Bibliographers and philologists created special criteria for determining the authenticity of texts. Bibliographies were made both before and during the Middle Ages of both "accepted" and "non-accepted" works. The proliferation of anonymous and pseudonymous texts in the Middle Ages is attributed to the physical constraints of the period (lack and expense of writing materials, difficulty of access to source manuscripts), the psychological attitude toward authors and/or authoritative works, and the custom of libraries to bind different works into one volume which was then stored, memorized and retrieved under the name of the author of the first work.

The reasons for anonymity and pseudonymity from the Middle Ages to the present day are found to be: fear for life, vanity, modesty, malice, revenge, philosophical attitude toward scholarship, fear of losing one's clients, fear of diverting one's readers from the topic and the opportunity for self-praise. The introduction of copyright regulations and copyright laws is seen as an incitement to authors to have their names appear on books, and to publishers to print authors' names. This, at the same time, strengthened the custom of quoting works under the authors' names. The works of Chan, Malinconico, Verona, Carpenter and Foucault related to the topic of authors' names and titles

are cited and commented upon. Selected catalogue use studies related to the choice of author's name and/or title as the main access points to enter the catalogue are described and commented upon.

The majority of cataloguing codes lack a proper definition of author and authorship. Therefore all the rules have to be taken into account when trying to determine the meaning of authorship in each code. Authorship in the catalogue differs from authorship as defined in the copyright law or as used in everyday speech. Three interpretations of authorship are found to be meaningful for the catalogue: authorship as creation, authorship as intellectual responsibility, and corporate authorship. Multiple, joint and corporate authorship, as categories explicitly mentioned in cataloguing codes, are discussed separately. The roles of editor, compiler and performer as they appear in codes are explained. It is argued that in spite of what cataloguing codes may state, the choice of the author in the catalogue is governed by two criteria: formal and bibliographical. The choice of the name most prominently displayed on the publication is characteristic of the former and the choice of the name persistently related to the work belongs to the latter approach.

KAZALO

Predgovor 5

I. KNJIŽNIČNI KATALOG

KATALOG 9
Definicija 9
Katalog i bibliografija 11
Bibliografska i deskriptivna katalogizacija 13
Knjižničar i bibliograf 15
Svrha kataloga 19
Vrste kataloga 20

ASPEKTI KATALOGA 21
Zastupnički aspekt 22
Sintaktički aspekt 24
Pragmatički aspekt 26

TEMELJNI POJMOVI 31
Jedinica knjižnične građe 31
Bibliografska jedinica 32
Kataložna jedinica 34
Literarna jedinica 35
Djelo, tekst i primjerak 36
Bibliografska jedinica i obavijesna jedinica 39

ABECEDNI KATALOG 43
Naziv 43
Nastanak 46
Zadaće 47
Organizacija 65
Kataložni pravilnici 67

Pristupi organizaciji kataloga 74
Formalni pristup 75
Bibliografski pristup 86

II. KATALOG I AUTORSTVO

AUTORSTVO 93
Atribuiranje djela 97
Nesigurnost atribucija, anonimnost i pseudonimnost 100
Razlozi anonimnosti ili pseudonimnosti 102
Autorovo ime ili stvarni naslov 109
Utvrđivanje autora za potrebe kataloga 116
Autorstvo kao stvaralaštvo 117
Korporativno autorstvo 120
Autorstvo kao intelektualna odgovornost 123
Vrste autorstva 125
Višestruko autorstvo 127
Autorstvo nastalo suradnjom 129
Urednik, sastavljač ili izvođač kao autor 130
ZNAČENJE POJMA AUTOR U KATALOGU 135

KAZALO CITIRANIH RADOVA 137
IMENSKO KAZALO 145
PREDMETNO KAZALO 149
SUMMARY 155

ISBN 953-6003-13-9
9 789536 003136